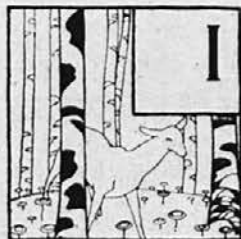

[11]

Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. Ruski spisal grof Aleksej K. Tolstoj; prevel Al. Benkovič.

21. Pripovedka.

Ivan Vasiljevič je bil utrujen od lova in je odšel prej nego po navadi v svojo spalnico.

Kmalu se je pojavil Maljuta s ključi od ječe.

Na carjevo vprašanje je odgovoril Maljuta, da se ni zgodilo nič novega, da je Serebrjani priznal, da se je pote goval za Morozova v Moskvi, kjer je ubil sedem opričnikov in Vjazemskemu razsekal glavo.

»Toda,« je pristavil Maljuta, »noče priznati, da bi bil stregel po tvojem carskem življenju, in tudi o Morozovu noče izpovedati ničesar. Po jutranjici ga trdo primem pri zaslišanju in ako kljub tezalnici in ognju ničesar ne izpove o Morozovu, potem nimamo več kaj odlašati in lahko napravimo konec ž njim.«

Ivan ni odgovoril. Maljuta je hotel nadaljevati, toda v spalnico je stopila stara dovilja Onufrevna.

»Batjuška,« je rekla, »zjutraj si poslal sem dva slepca. Menda sta pripovednika. Zunaj v veži čakata.«

Car se je spomnil svojega srečanja ž njima in ukazal poklicati slepca.

»Ali jih poznaš, batjuška?« je vprašala Onufrevna.

»Zakaj?«

»Ali sta res slepa?«

»Kaj?« je vprašal Ivan in že se ga je lotila sumnja.

»Poslušaj me, gosudar,« je nadaljevala dovilja; »čuvaj se teh pripovedkarjev. Zdi se mi, da ne nameravata nič dobrega. Čuvaj se jih, batjuška, in slušaj me.«

»Kaj pa veš o njih? Govori!« je rekel Ivan.

»Ne izprašuj me, batjuška. Kar vem, se ne da povedati z besedami; zdi se mi, da nista dobra človeka, a zakaj se mi tako zdi — tega ne izprašuj.

Mladika 1923, št. 11.

Doslej še nikogar nisem svarila po nepotrebem. Ko bi me bila poslušala tvoja rajnka mati, bi bila morda še sedaj živa in zdrava.«

Maljuta je strahoma pogledal doviljo.

»Kaj pa me gledaš?« je rekla Onufrevna. »Ti ubijaš samo nedolžne ljudi, zlobnih ljudi, kakor kaže, pa ti ni dano spoznati. Tega znanja ti nimaš, pes rdeči!«

»Gosudar!« je vzkliknil Maljuta. »Dovoli mi, da zaslišim te ljudi. Takoj zvem, kdo sta in od koga sta poslana.«

»Ni treba,« je rekel Ivan. »Sam jih zaslišim. Kje sta?«

»Tu za vrati, batjuška,« je odgovorila Onufrevna; »v veži stojita.«

»Maljuta, daj mi oklep s stene. In delaj se, kakor da bi šel domov, ko pa vstopita, se vrni v vežo, skrij se z vojaki za temi vrati in ko zakličem, priskočite in jih primite. Onufrevna, daj mi palico!«

Car si je nadel oklep, oblekel čezenj črn ko retelj, legel na posteljo in položil poleg sebe palico, s katero je pred nedavnim časom prebodel nogo poslancu kneza Kurbskega.

»Sedaj naj prideta!« je rekel nato.

Maljuta je položil ključe pod carsko vzglavje in šel z doviljo ven. Svetiljke pred sveto podobo so slabo razsvetljevale spalnico. Car je vidno utrujen ležal na postelji.

»Vstopita, siromaka,« je rekla dovilja; »car vaju zove.«

Prsten in Koršun sta vstopila; stopala sta oprezno in tipala okrog sebe z rokami.

Z enim samim bistrim pogledom je Prsten pregledal sobo in v njej nahajajoče se predmete.

Na levi od vrat je bil čelešnik; v sprednjem oglu je stala carjeva postelja; med čelešnikom in posteljo

je bilo v steni predrto okno, katerega nikdar niso zapirali z oknicami, ker je car rad videl, da so prvi solnčni žarki prodirali v njegovo spalnico. Sedaj je skozi to okno gledala luna in njen srebrni svit je poigral na pisanih pečnicah ob čelešniku.

»Pozdravljena, slepca, muromska peka, ki bobo vrtita!« je rekel car, pozorno, a skrivoma motreč poteze razbojnikov.

»Naj mnogo let zdravstvuje tvoja carska milost!« sta odgovorila Prsten in Koršun, klanjajoč se do tal. »Čuvaj, reši in usmili se te Mati božja, da pomiluješ naju uboga siromaka, ki po svetu hodiva, po vodi brodiva in božjega dneva ne vidiva! Čuvajta naj te sveti Peter in Pavel, Ivan Zlatoust, Kozma z Damjanom, hutinski čudotvorci in vsi svetniki božji! Usliši te Gospod, za kar ga moliš in prosiš! Naj bi vedno hodil v zlatu, s slastjo jedel in pil ter sladko spal! Tvojim sovražnikom pa se naj vedno kolca in jih muči glad, vsak dan naj jih lomijo krči in jih kolje kakor s koštrunovim rogom!«

»Hvala, hvala, siromaka!« je rekel Ivan, neprestano opazovaje razbojnika. »Ali sta že dolgo slepa?«

»Od mladih nog, batjuška gosudar,« je odgovoril Prsten, se klanjal in pripogibal kolena, »oba sva slepa od mladih nog! Ne spominjava se več, kdaj sva zadnjič videla božje solnce!«

»A kdo vaju je naučil pesmi peti in bajke pripovedovati?«

»Sam Gospod, batjuška, sam Gospod nas je štel za vredne že v starodavnih časih.«

»Kako to?« je vprašal Ivan.

»Naši starci pripovedujejo,« je odgovoril Prsten, »in goslarji pojo o tem. Bilo je v starodavnih časih, ko se je Kristus Bog dvignil na nebo, in takrat so se razjokali vsi bedni, ubogi, slepi, hromi, z eno besedo vsi ubogi bratje: Kam letiš, Kristus Bog? Zakaj nas zapuščas? Kdo nas bo hranil in napajal? In rekel jim je Kristus, Car nebeški: Dam vam, je rekel, zlato goro, medeno reko, vinske vrtove, košate jablane, Siti boste in napojeni, obuti in odeti! Ivan Bogoslav pa je rekel: Oj ti Rešenik usmiljeni! Ne daj jim niti zlate gore, niti medene reke, niti vinskih vrtov, niti košatih jablan! Ne bodo znali ravnati z njimi: pridejo k njim mogotci in bogataši, vzamejo jim to posest. A daj jim, Kristus, Car nebeški, daj jim svoje ime Kristusovo, daj jim sladke pesmi, slavne pripovedke o starih časih in o božjih ljudeh. In siromaki bodo hodili po svetu, pripovedovali slavne pripovedke, vsakdo jih bo obul in oblekel, nakrmil s kruhom in soljo. In reče Kristus, Car nebeški: Naj se zgodi po tvojem, Ivan! Naj imajo sladke pesmi, zvonke gosli, slavne pripovedke. In kdor jih nasiti in napoji ter obrani temne noči, temu jaz dam mesto v raju, ne bodo zanj zaprta vrata nebeška!«

»Amen!« je rekel Ivan. »Kakšne pripovedke pa znata?«

»Vsake vrste znava, batjuška car, kakršne izvoli poslušati tvoja milost. Lahko ti pripovedujeva o Eršu Erševiču, sinu Ščetinikovem, o sedmih Semjonih, o kači Gorinišči, o goslih samogodnih, o Dobrini Niki-tiču, o Akundinu . . .«

»Kako to,« mu je Ivan segel v besedo, »ali samo ti pripoveduješ pripovedke? Zakaj pa je ta starec prišel s tabo?«

Prsten se je spomnil, da je Koršun molčal skoro ves čas, in da bi ga rešil mrkosti, nenaravne za pripovednika, je naenkrat izpremenil besedo in pričel zbijati šale.

»Ta starec?« je rekel in neopazeno Koršunu stopil na nogo. »To je moj tovariš Amjelka Gudok. Brado ima dolgo, a kratko pamet. Kadar mastne govorim, puste v kraj pustim, kako smešno izpustim, takrat mi pritrjuje, skozi prste pogleduje, tudi prižvižguje, mene pohvaljuje in pomolčuje. No ti, ded, bela brada, ki kakor raca koraca, mož, ki imaš noge kot kokoš? Glej, da ne zaideva!«

»Kar je res, je res,« je povzel besedo Koršun in se zdramil. »Naša čaša je polna zelenega vina, če sem do vrha nalil, ga bom tudi izpil! Tako je, ded, petelinov glas, pa krtovo oko; šla sva na pot, pojdeva daleč odtod!«

»Hej, ljuli - tararah plešejo koze po gorah!« je govoril Prsten in se prestopil na drugo nogo. »Koze plešejo, muhe orjejo, babuški Efrozini pa v levem ušesu zvonit!«

»Aja tutaja, aja tutaj!« ga je prekinil Koršun in se tudi prestopal. »Glej, na pesku rak sedi, pa se nič ne žalosti, tiho se ti v pest smeji. Ko bo dosti vode, konec bo nezgode.«

»Ej, batjuška gosudar,« je končal Prsten z nizkim poklonom; »ne glej naju po strani. To ni pripovedka, ampak samo uvod zaradi lepšega.«

»Dobro!« je rekel Ivan zevaje. »Rad imam dobre ljudi po tem, kakor se kažejo. Začnita pripovedko o Dobrini siromaku; morda zaspim, ko vaju bom poslušal.«

Prsten se je poklonil še enkrat, se odkašljal in pričel:

»V knežji sprejemnici pri Vladimiru, knezu kijevskem, je bila slovesna pojedina, bilo je pirovanje za kneze, bojarje in mogočne junake. Bilo je proti večeru in bilo je sredi pojedine, ko se je oglasilo nekaj vsem v začudenje: zatrobila je vojna trobenta. In je izpregovoril Vladimir, knez kijevski, solnčece Svjatoslavjevič: Hej, vi knezi, bojarji, silni in mogočni junaki! Pošljite poizvedovat dva mogočna junaka: kdo se je drznil priti pred Kijev? Kdo se je drznil zatrobiti med pirovanje kneza Vladimira?«

Zašumeli so razburjeni junaki sredi dvorišča; za-zveneli so meči jekleni ob silnih bedrih; udarile so palice železne ob rdeča krilca,¹ čapke so zletele po

¹ Krilce = stopnice pred hišo. — Op. prel.

zraku vsevprek. Nadeli so mogočni junaki bojno opravo, sedli na čile konje, pojezdili ven na plano...«

»Čakaj!« je rekel Ivan, da bi pridral več verjetnosti svoji želji, poslušati pripovednika. »Poznam to pripovedko. Pripoveduj rajši o Akundinu.«

»O Akundinu?« je rekel Prsten v zadregi, ko se je spomnil, da se v tej pripovedki povelečuje v nemilosti nahajajoči se Novgorod. »O Akundinu? Batjuška gosudar, to ni lepa pripovedka, je kmečka pripovedka. Izmislili so si to pripovedko glupi muziki novgorodski. Sicer pa, batjuška car, sem jo nekoliko pozabil.«

»Pripoveduj, slepec!« je rekel Ivan strogo. »Pripoveduj vso, kakor je, in ne izpusti niti ene besede.«

In car se je sam pri sebi smejal težkemu položaju, v katerega je spravil pripovednika.

Dasi je bil Prsten hud sam nase, da je predlagal to pripovedko, se je vendar, ne vedoč, v koliko je že znana Ivanu, odločil pričeti pripovedko in ne izpustiti ničesar.

»Bilo je to v starem mestu,« je pričel, »v Novgorodu, in v tem Novgorodu, v predmestju, je živel vrlí Akundin. In ta Akundin, vrlí mladenič, ni varil piva, ni kuhal žganja, ni trgoval na trgu, ampak on, Akundin, je hodil sem in tja in se prevažal na ladjicah po reki Volhovu. Pa ti sede Akundin na opremljeno ladjico, položi javorova vesla v hrastove zavore, sam pa sede h krmilu. Ladjica plove po Volhovu, po reki, in priplava ladjica do strmega brega. Po strmem bregu pa je šel tisti čas hromec popotnik. In hromec prime Akundina za bele roke in pelje njega, Akundina, na visoko gomilo, in ko ga postavi na visoko gomilo, mu reče besede take: — Poglej ti, mladec moj, na mesto Rostislavlja na reki Oki, in ko si ga ogledaš, povej, kaj se godi v mestu Rostislavlju? — In ko je Akundin pogledal na mesto Rostislavlja, je bila tam velika beda. Stari sluge mladega kneza rjazanskega, Gleba Olegoviča, stoje sredi trga, da bi branili mesto, a jim manjka sil. A po reki Oki plove grozna pošast, kača Tugarin. Dolga je bila ta kača Tugarin do tri sto sežnjev, z repom bije rjazansko vojsko, s hrbtom sega do strmega brega in zahteva svoj stari davek. — Tedaj prime hromec Akundina za bele roke in mu govori takole: — Dobri mladec, povej mi, kdo si in odkod! — In Akundin odgovori na te besede: — Doma sem iz Novgoroda, zovem pa se Akundin Akundinič.

— Akundin Akundinič, čakal sem te celih tri in trideset let, spoznaj svojega strica, Zamjatnjo Putjatiča, kajti moj brat, Akundin Putjatič, je bil tvoj oče! In tu imaš meč svojega rodnega očeta, Akundina Putjatiča! — Ni še izgovoril teh besed, ko je Zamjatnja Putjatič pričel minevati, od belega sveta se ločevati, in ko je premineval, je pričel govoriti: — Dete moje drago, Akundin Akundinič! Ko prideš v slavni Novgorod, pokloni se mu do tal, Novgorodu, in

reci mu, reci Novgorodu: Daj Bog tebi, Novgorod, da bi ostal na veke in srečna deca tvoja naj vedno pride slavna iz boja! In mogočno bodi, mesto Novgorod, in bogat naj vedno bo tvoj rod...«

»Dosti!« ga je jezno prekinil car, ki je pozabil, da je bil njegov namen, samo opazovati pripovednika. »Prični drugo pripovedko!«

Kakor bi se bil ustrašil, je Prsten upognil kolena in se poklonil do tal.

»Kakšno pripovedko si izvoliš, batjuška gosudar?« je vprašal z narejenim, morda pa tudi z resničnim strahom. »Ali naj ti pripovedujem o Babi Jagi? O Čurilu Plenkoviču? O Ivanu Jezeru? Ali morda ukažeš, da tvoji milosti povem kaj pobožnega?«

Ivan se je spomnil, da ne sme prestrašiti slepcev, zato je zazeval še enkrat in rekel že z zaspanim glasom:

»In kaj znaš pobožnega, siromak?«

»O Alekseju, božjem človeku, batjuška, o Juriju Hrabrem, o Josipu Prekrasnem, ali morda o Golobji knjigi...«

»Dobro,« je rekel Ivan, ki so mu vidno oči že pričele mežati, »pripoveduj o Golobji knjigi. Bolje je za nas grešnike, da ponoči poslušamo kaj pobožnega.«

Prsten se je zopet odkašljajal, se vzravnaval in pričel s pojočim glasom:

»Nekdaj se je iz grozних oblakov, iz grozних oblakov in strahovitih, dvignila božja nevihta. V tej nevihti božji je padla iz nebes Golobja knjiga. K tej knjigi Golobji se je zbralo štirideset carjev in carjevičev, štirideset kraljev in kraljevičev, štirideset knezov in knezevičev, štirideset popov in popovičev, mnogo bojarjev, sila vojščakov in drugih kristjanov pravoslavni. Med njimi je bilo pet velikih carjev: bil car Jeseja, car Vasilij, car Konstantin, car Volodimerič in premodri car David Jevsijevič.

In je izpregovoril car Volodimer: Kdo izmed nas, bratje, zna dobro čitati? Ali bi prečital to Golobjo knjigo? Ali bi nam povedal, za božjo voljo: Odkod je prišlo solnce krasno? Odkod je prišel svetli mesec mladi? Odkod so prišle goste zvezde? Odkod je prišla zarja jasna? Odkod so prišli silni vetri? Odkod so prišli grozni oblaki? Odkod so se vzele temne noči? Odkod je prišlo ljudstvo sveta? Odkod so prišli na zemljo carji? Odkod so se pričeli bojarji in knezi? Odkod so se vzeli kristjani pravoslavni? —

In carji so molčali na vse to. In odgovoril jim je premodri car, premodri car David Jevsijevič: Tole, prijatelji, vam pravim o tej knjigi, o Golobji knjigi: Ta knjiga ni majhna; štirideset sežnjev je dolga in štirideset sežnjev široka. Ako jo hočeš vzdigniti, je ne vzdigneš; ako jo hočeš držati na rokah, je ne udriš; ako hočeš pregledati vrste, jih ne pregledaš; ako hočeš hoditi po listih, jih ne prehodiš, prečitati knjige pa ni dano nikomur. Pisal pa je knjigo Bogo-

slovec Ivan, a čital jo je prerok Izaija, čital jo je tri leta, pa je prečital v knjigi samo tri liste. Ako pričneš čitati knjigo, ne prečitaš knjige božje! Sama se je knjiga odprla, sami so se listi preobračali, same so se besede čitale. Pripovedujem vam, gosudarji, ne kakor sem videl, pripovedujem vam, bratje, ne kakor sem čital, pripovedujem vam po spominu o starih časih starodavnih, po starem, kakor je zapisano.

Prišlo nam je solnce krasno iz svetlega lica božjega; mladi, svetli mesec iz prsi Njegovih; goste zvezde iz oči božjih; jasna zarja iz obleke Njegove; silni vetri — to je dihanje božje, grozni oblaki — to misli so božje, temne noči pa so iz plašča Njegovega! Ljudstvo sveta je prišlo od Adama; iz Adamove glave so izšli carji; iz njegove moči — knezi in bojarji; iz kolen — kristjani pravoslavni; od njega je izšel tudi ženski spol!

In poklonili so se mu vsi carji: Hvala ti, silni car, premodri car, najmodrejši car, David Jevsijevič! Še to, gosudar, nam povej, še to nam povej in pripoveduj: Kateri car je vseh carjev car? Katera zemlja je vsem zemljam mati? Katero morje je vsem morjem mati? Katera reka je vsem rekam mati? Katera gora je vsem goram mati? Katero mesto je vsem mestom mati?»

Zdajci se je Prsten skrivoma ozrl na Ivana Vasiljeviča, katerega je vidno čezdalje bolj silil spanec. Zdaj in zdaj je očitvidno s težavo še odpiral oči in jih zopet zapiral; a vsak čas se je neopaženo ozrl na pripovednika z zvedavim, predirljivim pogledom.

Prsten se je spogledal s Koršunom in nadaljeval:

»In jim je odgovoril premodri car David Jevsijevič: Jaz vam, bratje, še to povem, še to povem in razložim. V Golobji knjigi je zapisano: Med nami je Beli car vseh carjev car. On veruje vero krščansko, krščansko bogomolno. On veruje v Mater božjo Bogorodico in v Trojico veruje nerazdeljivo. Njemu so se vse orde poklonile, vsi jeziki so se mu pokorili. Njegova oblast je nad vso zemljo, nad vsem svetom; vsem vlada njegova roka carska, pravoverna bogaboječa; in vse se klanja carju Belemu, zato je Beli car vseh carjev car! Sveta Rusija je vsem zemljam mati; na njej stoje cerkve apostolske, bogomolne in poglobitne. Okean - morje je vsem morjem mati; izšla je iz njega cerkev poglobitna, ker v tej cerkvi poglobitni počivajo ostanki popa rimskega, popa rimskega Klimentija. To morje je objelo vso zemljo; vse reke so se iztekle k morju, vse so se nagnile k Okean - morju. Reka Jordan je vsem rekam mati; v slavni materi reki Jordan je bil krščen sam Jezus Kristus, Car nebeški. A gora Tabor je vsem goram mati, ker se je na slavni gori Tabor izpremenil Jezus Kristus in pokazal slavo svojim učencem. Mesto Jeruzalem je vsem mestom mati, ker stoji to mesto sredi zemlje in je v tem mestu poglobitna cerkev; v cerkvi se nahaja grob Gospodov, v njem počiva obleka samega

Kristusa, kadila se žgo neprestano, sveče gore neugasne...«

Tu se je Prsten zopet ozrl na Ivana. Njegove oči so bile zaprte, dihanje enakomerno. Ivan Grozni je očitvidno spal.

Ataman je Koršuna sunil s komolcem. Starec je stopil za dva koraka naprej. Prsten je nadaljeval s pojočim glasom:

»In priklonili so se mu vsi carji: Hvala tebi, silni car, premodri car, David Jevsijevič! Še to, gosudar, nam povej: Katera riba je vsem ribam mati? Katera ptica je vsem pticam mati? Katera zver je zver vseh zveri? Kateri kamen je vseh kamnov oče? Katero drevo je vsem drevesom mati? Katera zel je vsem travam mati?»

In odgovoril jim je premodri car: Jaz vam, bratje, še to povem: Riba kit je vsem ribam mati. Na treh kitih stoji zemlja. Ptica estrafil je vsem pticam mati, ker živi ta ptica na sinjem morju. Kadar zakrili, zavolovi vse sinje morje, potapljajo se barke, pogrezajo se ladje pomorske. In kadar estrafil strepeta, ob drugi uri po polnoči, zapojo petelini po vsej zemlji, razsvetli se ta čas vsa zemlja...«

Prsten je pogledal Ivana. Car je ležal z zaprtimi očmi; njegova usta so bila odprta, kakor usta spečega človeka. In zdajci je Prsten, kakor v zvezi z njegovimi besedami, ugledal skozi okno, da so dvorska cerkev in strehe bližnjih poslopij zažarele v daljnem žaru.

Natihem je sunil Koršuna, ki se je še za en korak približal Ivanu Vasiljeviču.

»Indra - zver«, je nadaljeval Prsten, »je zver vseh zveri; ona hodi v podzemlju kakor solnce pod nebom. Ona z rogom koplje vlažno mater zemljo in izkoplje vse globoke studence; ona izpušča reke, potoke, očišča vrelce in studence, daje ljudem vodo za pitje in pranje. Alatir-kamen je vsem kamnom oče; na belem kamnu Alatiru je počival sam Jezus Kristus, Car nebeški, in se je razgovarjal z dvanaestimi apostoli, ustanavljal vero krščansko. Ustanovil je vero na kamnu, razsejal knjige po vsem svetu. Cipresa je vsemu drevju mati. Iz tega drevesa cipresovega je bil izrezan čudoviti sveti križ. Na tem oživljajočem križu je bil razpet sam Jezus Kristus, sam Car nebeški, med dvema tatoma, dvema razbojnikoma. Čibrije je vsem zelem mati. Ko je bil Kristus Bog razpet na križu, takrat je šla Mati božja, Bogorodica, k svojemu sinu razpetemu; iz njenih oči so solze padale na zemljo in iz teh solza, prečistih solza, se je zarodila in izrastla mati zel čibrije. Iz tega čibrije, iz njegove korenine, rezljajo pri nas v Rusiji čudovite križe in nosijo jih starci menihi, nosijo jih možje blagoverni.«

Tukaj je Ivan Vasiljevič globoko vzdihnil, a oči ni odprl. Požar je žarel čezdalje bolj. Prsten se je pričel bati, da nastane hrup prej, nego prideta do ključev. Ker se ni upal premakniti z mesta, da bi car njegovega pregiba ne opazil po glasu, je Koršunu

pokazal na požar, potem pa na spečega Ivana ter nadaljeval:

»In poklonili so se mu vsi carji: Hvala ti, silni car, premodri car David Jevsijevič! Lepo znaš govoriti na pamet, govoriš, kakor bi čital! In reče car Volodimer: Silno si moder, car David Jevsijevič! A povej še to in razloži: Sinoči sem jaz malo spal, malo spal, a mnogo sanjal: kakor da bi bili prišli skupaj dve zveri, ena bela zver in druga siva zver, in bi se trgali med sabo in bi zmagovala bela zver. — In odgovoril je premodri car, premodri car David Jevsijevič: Kaj se ti zdi, Volodimer car, Volodimer Volodimerič! Nista prišli skupaj dve zveri in se trgali med sabo. Zgodilo se je to pri nas na sivi zemlji, na sivi zemlji, v sveti Rusiji. Prišli sta skupaj pravica in krivica. Tista bela zver — to je pravica, a tista siva zver — to je krivica. Pravica je premagala krivico, pravica je šla k Bogu v nebesa, krivica pa je ostala na sivi zemlji. In kdor se drži pravice, ta si pridobi carstvo nebeško; kdor pa se drži krivice, ta je izročen večnim mukam...«

Tedaj se je zaslislalo lahno hropenje Ivana. Koršun je iztegnil roko proti carjevemu vzglavju; Prsten pa je stopil bliže k oknu, a da bi z nenadnim molkom ne prekinil spanja Ivanovega, je nadaljeval svojo pripovedko z istim enakomernim glasom:

»In priklonili so se mu vsi carji: Hvala ti, silni car, premodri car, premodri car David Jevsijevič! Še to, gosudar, nam povej: kateri grehi bodo odpuščeni in kateri grehi ne bodo odpuščeni? In odgovoril jim je premodri car, premodri car David Jevsijevič: Odpuščeni bodo vsi grehi, a za tri grehe je težka pokora: kdor se speča s krstno kumo, kdor zmerja očeta in mater, kdor...«

Ta hip je car nenadoma odprl oči. Koršun je odmaknil roko, a bilo je že prepozno: njegovo oko se je ujelo z očesom Ivanovim. Nekaj časa sta nepremično gledala drug drugega, kakor bi ju drugega k drugemu vezala čarobna sila.

»Slepca!« je rekel naenkrat car in planil pokonci. »A tretji greh — ako se kdo preobleče za berača in stopi v carjevo spalnico!«

In je sunil Koršuna z ostro palico v prsi. Razbojnik je zgrabil za palico, se opotekel in padel.

»Hej!« je zakričal car in potegnil ostrino Koršunu iz prsi.

Noter so planili opričniki rožljaje z orožjem.

»Primate ju!« je rekel Ivan.

Kakor divji pes se je Maljuta vrgel na Prstena, toda ataman ga je z nenavadno gibčnostjo udaril s pestjo pod srčno jamico, z nogo izbil oknico in skočil na vrt.

»Obkolite vrt! Lovite razbojnika!« je zarjul Maljuta, zvijaje se od bolečin in z obema rokama držeč se za život.

Medtem so bili opričniki vzdignili Koršuna.

Ivan je stal v črnem koretlju, izpod katerega se je svetil verižni oklep, s tresočo se palico v roki in upiral grozni pogled v ranjenega razbojnika. Preplašeni služabniki so držali prižgane sveče. Skozi razbito okno je bilo videti požar. Vsa Sloboda je bila na nogah; v daljavi je votlo zvonilo plat zvona.

Koršun je stal tu, podpiran od opričnikov, z naježenimi obrvmi in povešenimi očmi; kri mu je v širokih progah barvala košuljo.

»Slepca!« je rekel car. »Govori, kaj si nameraval z mano?«

»Ničesar ne bom tajil!« je odgovoril Koršun. »Hotel sem dobiti ključe od tvoje zakladnice, tebi pa nisem hotel ničesar.«

»Kdo te je poslal? Kdo so tvoji tovariši?«

Koršun je brez strahu pogledal Ivana.

»Nada naša, pravoslavni car! Ko sem bil mlad, sem pel pesem: 'Ne šumi, mati vlažna ti dobrova!' V tej pesmi vpraša car dobrega mladca, s kom je ropal? In mladeč odgovori: Imel sem štiri tovariše: prvi moj tovariš je črna noč, drugi moj tovariš...«

»Dosti!« mu je segel v besedo Maljuta. »Videl bom, kako boš pel, ko te prično trgati na tezalnici in vleči na kozla. — A za vraga!« je nadaljeval in gledal Koršuna. »To kuštravo glavo sem pa že nekje videl!«

Koršun se je nasmehnil in se priklonil Maljuti.

»Videla sva se, batjuška Maljuta Skurlatič; videla sva se, ako se spominjaš, pri Nečisti luži...«

»Homjak!« ga je prekinil Maljuta ter se obrnil k svojemu konjarju. »Vzemi s sabo tega starca, pomeni se ž njim in poprosi ga, naj ti pove, zakaj je prišel k njega carski milosti. Takoj pridem za tabo v mučilnico.«

»Pojdiva, stara grča!« je rekel Homjak in zgrabil Koršuna za vrat. »Pojdiva skupaj, da se lepo pomeniva!«

»Stoj!« je rekel Ivan. »Maljuta, čuvaj mi tega starca. On ne konča na mučilnici. Zanj si izmislim primerno usmrčenje, o kakršnem še ni nihče čul in kakor ga še ni bilo, — tako kazen, da se boš sam čudil, oče paraklisiarh!«

»Zahvali se carju, pes!« je rekel Maljuta Koršunu in ga sunil, »zato, ker boš morda še nekaj časa živel. To noč ti bomo samo člene preobrnili!« In skupno s Homjakom je odpeljal razbojnika iz spalnice.

Medtem je bil Prsten porabil splošno zmedo, splezal čez leseno vrtno ograjo in zbežal na trg, kjer se je nahajala ječa. Trg je bil prazen; vse ljudstvo je drlo k požaru.

Previdno plazeč se ob steni ječe, se je Prsten spotaknil ob nekaj mehkega, se pripognil in obtipal ubitega človeka.

»Ataman!« mu je pošepetal, stopivši k njemu, tisti rdečelasi pevec, ki ga je bil ustavil zjutraj. »Stražnika sem zabodel jaz! Daj hitro ključe; odprimo

ječo in z Bogom. K požaru pojdem ropat z dečaki. Kje pa je Koršun?»

»V carjevih rokah!« je odgovoril Prsten pretrgano. »Vse je izgubljeno! Zberi dečake in bežite! Tiho; kdo je?«

»Jaz!« je odgovoril Mitka in se je odtrgal od stene.

»Poberi se, budalo! Iztegni noge! Vsi odidite iz Slobode! Zbirališče je pri krivem hrastu!«

»A knez?« je vprašal Mitka zategnjeno.

»Budalo! Ali slišiš? Vse je izgubljeno! Ded je ujet, ključev nismo dobili!«

»Kdo pa pravi, da je ječa zaprta?«

»Kako da ne? Kdo jo je pa odprl?«

»I, jaz!«

»Kaj praviš, butec? Govori pametno!«

»Kaj pa naj govorim? Pridem — tukaj nikogar; stražnik leži in noge moli od sebe. Pa si mislim: no, bom pa poskusil, če so vrata trdna. Uprl sem se vanje s pleči, pa so z žebli vred skočila iz tečajev!«

»Ej, ti budalo!« je veselo vzkliknil Prsten. »Resnična je beseda: da tepci svet nosijo! Oj tepček, tepček! Oj butec, butec ti tak!«

In Prsten je Mitko prijel za sence in ga poljubljaj na obe lici; tudi Mitka je cmokaje iztegnil svoje debele ustnice, potem pa se hladnokrvno obrisal ob rokav.

»Pojdi z mano, strela ti taka! A ti, balalajka, počakaj tu! Če kdo pride, zažvižgaj!«

Prsten je stopil v ječo. Za njim se je valil Mitka.

Za prvimi vrati so bila dvojna druga vrata, a so se, ker so bila manj trdna, še preje vdala pod junaškim pritiskom Mitke.

»Knez!« je rekel Prsten, ko je stopil v podzemlje. »Vstani!«

Serebrjani je pomislil, da so ga prišli odpeljati na morišče.

»Ali je res že jutro?« je vprašal. »Ali ne moreš pričakati zarje, Maljuta?«

»Jaz nisem Maljuta!« je odgovoril Prsten. »Jaz sem tisti, ki si ga rešil smrti. Vstani, knez! Čas je drag! Vstani, popeljem te ven!«

»Kdo si?« je rekel Serebrjani. »Ne poznam tvojega glasu.«

»Ni čuda, bojar,« kako bi se me spominjal! Samo vstani! Ne smemo se muditi!«

Serebrjani ni odgovoril. Mislil si je, da je Prsten eden izmed Maljutovih rabljev, in je imel njegove besede za posmeh.

»Ali mi ne verjameš, knez?« je nadaljeval ataman nejevoljno. »Spomni se na Medvedevko, spomni se Nečiste luže! Jaz sem Vanjuha Prsten!«

Veselje je zaigralo Serebrjanemu v prsih. Zaigralo mu je srce in vztrepetalo od ljubezni do prostosti in življenja. V njegovih mislih so se v pisanih barvah pojavili gozdi in polja, nove slavne bitke in kot solnce se mu je prikazal jasni obraz Helene.

Že se je bil dvignil s tal, že je bil odločen slediti Prstenu, ko se je nenadoma spomnil carju dane pri-sege, in kri mu je bušknila k srcu.

»Ne morem!« je rekel. »Ne morem s teboj! Obljubil sem carju, da ne pojdem odtod brez njegove volje in da kjerkoli počakam njegove sodbe!«

»Knez!« mu je odgovoril strmeči Prsten. »Nimam časa, razgovarjati se s tabo. Moji ljudje čakajo; vsak trenutek nas lahko stane glavo! Jutri boš usmrčen, sedaj je še čas, vstani in pojdi z nami!«

»Ne morem!« je mračno ponovil Serebrjani. »Obljubil sem in mu poljubil križ!«

»Bojar!« je vzkriknil Prsten in glas se mu je izpremenil od jeze. »Ali se norčuješ iz mene, ali kaj? Zaradi tebe sem zažgal Slobodo, zaradi tebe sem ugonobil svojega najboljšega človeka, zaradi tebe morda mi vsi položimo glave, a ti hočeš ostati? Ali smo zaman prišli sem? Ali nas imaš za glumače? Rad bi videl, kdo bi se norca delal iz mene! Reci zadnjič ali greš ali ne greš?«

»Ne!« je odločno odgovoril Nikita Romanovič in je legel na vlažna tla.

»Ne?« je ponovil Prsten in stisnil zobe. »Ne? Potem pa ne bo po tvoji volji! Mitka, zgrabi ga siloma!« In ataman se je vrgel na kneza in mu je s pasom zavezal usta.

»Sedaj se ne boš več prepirall!« je rekel jezno. Mitka je vzel Nikito Romanoviča v naročje in ga kakor majhno dete odnesel iz ječe.

»Hitro! Pojdimo!« je rekel Prsten.

V eni izmed ulic so naleteli na opričnike.

»Koga nesete?« so vprašali.

»Slobodskega, pri požaru ga je poškodoval tram!« je odgovoril Prsten. »Nesemo ga v bolnico!«

Pri izhodu iz Slobode jih je ustavil stražnik. Hoteli so iti mimo; stražnik je odprl usta, da bi zakričal, a Prsten ga je udaril s kistenom. Zvalil se je, ne da bi kriknil.

Razbojniki so odnesli kneza iz Slobode brez nadaljnjih zaprek.

(Dalje prihodnjic.)

Smrt v poljani.

Videl sem pastirčka, ko je umiral na paši; pod belo brezo je ležal bled — zraven njega je ležala piščalka, tiho... brez glasu...

Iz gozdne poljane so pristopile bele žene in mu nalile v čašo zdravila... In pastirček je hotel zapeti, a je omahnil... Tedaj so mu zapeli vrhovi dreves in zvonili milo žalostinko...

Marij Kavčič.

Savitri.

Zmagoslavje zakonske zvestobe. (Odlomek iz Mahabharate.) — Iz staroindijske prevel St. Petrič.

Peti spev.

arkandeja je pripovedoval:

Junak je s soprogo trgal sadove in polnil košaro; nato pa je sekal drva. Med sekanjem se je potil, dokler ga ni zbolela glava od napora. Pristopil je k soprogi in ji dejal, izmučen od bolečin.

Satjavant je dejal:

»Od napora me bole udje in glava, o Savitri, in srce mi gori; tebi pa je težko pri srcu, o redkobesednica, kot se mi zdi. Bodljaj sem začutil v glavi. Zaspal bi, draga moja, kajti stati ne morem več.«

Savitri pa je pristopila, počepnila in se usedla na tla; soprogo glavo je položila v naročje. Kmalu pa se je spomnila prerokove, Naradove, besede in se je zamislila v misli o uri in dnevu. V istem trenutku pa je zagledala moža v rdeči obleki, ki je imel okrog glave lep venec; bil je temnorumen in lepe rasti; bleščal se je kot solnce in njegov plameči pogled je vzbujal strah; v roki je držal vrv¹ in je stal ob strani Satjavantu in ga ostro opazoval. Brž ko ga je ugledala, je vstala, položila soprogo glavo narahlo na tla in spoštljivo rekla s trepetom v srcu.

Savitri je dejala:

»Bog si, kajti nečloveško postavo imaš; prosim te, povej, o bog, kdo si in kaj se bo zgodilo?«

Jama je odgovoril:

»Ker si, spokornica Savitri, tako zvesta soprogu, ti povem, da sem Jama,² o krasotica; izteklo se je življenje soprogu Satjavantu, o kraljeva hči; sam sem prišel, da ga zvežem. Glej, to je moja namera.«

Savitri je dejala:

»Čula sem, da prihajajo po duše tvoji sli,³ o gospod. Zakaj pa si prišel sam, ti, visoki gospod?«

¹ Boga smrti so upodabljali, kako jezdi na bivolu in nosi v roki velik bat in vrv, s katero zveže dušo. Spremljata pa ga dva divja psa.

² Jama je bog smrti. Prvotno je izraz »jama« pomenil dvojčke in obenem prva človeka, predvsem moža, medtem ko je imela prva žena naziv Jami. Ta prvi mož je prvi umrl in je zato postal, kot je bil na tem svetu, tudi na onem, kralj in gospod umrlih. Tam je vladal dušam »očetov« v veselju in zadovoljstvu, hudobne pa je zavračal.

To je bilo staro naziranje o posmrtnem življenju. Pozneje pa je Jama postal bog smrti, ki vse kroti, in čuvar južne nebesne strani. To je bilo že bolj mrko božanstvo — sodnik umrlih. Ko je duša zapustila telo, je odšla v Jamovo kraljestvo. Tam so ji prebrali iz knjige Agrasandhani njena dela; nato pa je Jama s svojim spremljevalcem Citragupta izrekel sodbo. Duša je ali odšla k očetom v nebo ali pa v enega izmed enindvajsetih peklov. Tam je trpela dotlej, dokler se ni vrnila zopet v življenje kot bitje nižje vrste.

³ Po indijski veri so Jamovi služabniki privedli dušo v Jamapuro, v sodno palačo Kalici.

Markandeja je nadaljeval:

Tako ji je vzvišeni povedal svojo namero; da pa bi ji izkazal popolno uslugo kot se spodobi, je dejal: »Ker je njegov duh popoln in je on morje čednosti, nisem poslal svojih ljudi, marveč sem prišel sam!«

Nato potegne Jama s silo pokorno kot palec⁴ veliko in z vrvjo zvezano dušo iz telesa. Telo onega pa je bilo tedaj brez življenja, brez dihanja in sijaja in nepremično; neprijetno ga je bilo pogledati. Ko pa je (na ta način) zvezal dušo, je Jama odšel proti jugu,⁵ Savitri pa je, izmučena od bolečin, sledila Jami iz zvestobe do soproga; ona, ki je z zaobljubo in svetimi deli dosegla popolnost in ki ji je bila določena velika usoda.

Jama pa je dejal:

»Vrni se, vrni, Savitri, in skrbi za mrtvo truplo. Storila si, kar je bila tvoja dolžnost do soproga.«

Savitri je odgovorila:

»Kamorkoli gre soproga, grem tudi jaz: to je najvišja dolžnost. Pokora in ljubezen do staršev, ljubezen do soproga, zaobljuba in ta milost mi ne branijo iti. Tako so učili modreci, ki vidijo bistvo resnice in uče pravo, sedmerokoračno⁶ prijateljstvo. Povedala ti bom najprej nekaj o prijateljstvu in to čuj: Modro ravnajo oni, ki žive v gozdu čednostno življenje v uboštvi in samoti. Iz globokega spoznanja slave Dharmo⁷ in zato imenujejo dobri dharmo največje dobro. Zaradi spoznanja enega samega smo stopili vsi na to pot; to znajo dobri ceniti in zato imenujejo dharmo⁸ najvišje dobro. Nihče pa naj ne želi drugega in tretjega.«

⁴ Po indijski veri duša ni bila večja mimo palca. V Rig-vedi, v najstarejši indijski knjigi, stoji: »Duša, ki biva v telesu, ima 1000 glav, 1000 oči, 1000 nog in na obeh straneh objema zemljo; večja pa ni kot ped.«

⁵ Jama je vladal južni nebesni strani.

⁶ Prijateljstvo se imenuje sedmerokoračno zato, ker je bilo v stari Indiji običajno, da sta dva, ki sta ga sklenila, šla skupaj sedem korakov. Tudi pri poročnih svečanostih se je ohranil ta običaj. Ženin je dejal nevesti: »Sedaj si po pravici moja žena in jaz sem tvoj gospodar. Živi z menoj kot soproga sto jeseni in bodi bogata z otroki.« Nato sta vrgla zrna v ogenj in šla okrog njega sedem korakov. Pri vsakem koraku pa sta molila svet rek.

⁷ Jama kot pravičen sodnik pa je čisto naravno postal tudi bog pravičnosti Dharma. On je ustanovil na zemlji s pomočjo pravičnosti poštenih in pravičnih kraljestvo pravice. Najbolj ljubi spokornike v gozdovih in jim kaže pot k večnemu zveličanju.

⁸ Dharma pa je hkrati tudi najvišje etično načelo. Spokorniki ne ravnajo nepremišljeno; oni spoznajo bistvo dharme, kajti spoznati in izpolnjevati najvišji pravni zakon je njihova življenjska naloga. Dharma — bog pravičnosti — pa jih pri tem podpira. To njegovo zaslugo dobri spoznavajo in ga zato časte.

Jama je odgovoril:

»Vrni se! Zadovoljen sem s tvojim zvonečim glasom, ki sestoji iz samoglasnikov in soglasnikov; izberi si milost; razen življenja tega moža ti dovolim vsako milost,⁹ o brezmadežna!«

Savitri je dejala:

»Moj tast, ki so mu ugrabili njegovo kraljestvo, se je posvetil življenju v gozdu in živi oslepljen v samoti. Po tvoji milosti naj izpregleda on, silni knez, da bo podoben plamenečemu solncu.«

Jama je odgovoril:

»Dovolim ti to milost, o brezmadežna; kakor si rekla, tako tudi bo. Vidim pa, da te je utrudila pot; vrni se, idi domov, da ne boš obnemogla!«

Savitri je dejala:

»Kako naj bom vendar utrujena v soprogovi bližini? Kajti kjer je soprog, tja grem gotovo tudi jaz. Kamor boš peljal soproga, tja bom šla tudi jaz; toda čuj, o gospodar bogov, še eno mojo besedo:

Le enkrat se človek snide z dobrimi: zdaj imenujejo to najvišje poželenje, zdaj ozko prijateljstvo. In v resnici: občevanje z dobrim možem ni brezplodno; zato naj človek ne neha občeovati z dobrimi.«

Jama je nato dejal:

»Tolazilna in koristna je beseda, ki si jo izgovorila in pametnim pomnožuje pamet. Razen življenja tega Satjavanta si izberi zopet milost, o krasotica!«

Savitri je dejala:

»Moj razumni tast je prej nekda izgubil svoje kraljestvo. Naj ga kralj zopet doseže, toda ne da bi se izneveril svoji dolžnosti;¹⁰ to je druga milost, za katero te prosim.«

Jama je odgovoril:

»Kralj bo kmalu dosegel svoje kraljestvo in ne bo se izneveril svoji dolžnosti. Sedaj, ko sem ti izpolnil željo, se vrni, o kraljeva hči; idi domov, da ne boš obnemogla.«

• Savitri je dejala:

»Vsa živa bitja na zemlji si ukrotil in jih podvrget zakonu; sedaj pa, ko si jih podvrget, jih vodiš po svoji volji; odtod tvoje češčeno dostojanstvo vsekro-tečega boga, o bog; čuj še naslednji rek, ki ga bom povedala z glasno besedo: Biti prijazen z vsemi živimi bitji v mislih, besedah in dejanjih, usmiljen in rado-daren, to je večna dolžnost dobrih. Sicer so res taki tudi otroci tega sveta¹¹ z onimi, ki jim ugajajo; toda dobri delajo dobro tudi sovražnikom, ki so padli v njihovo oblast.«

⁹ Po indijski veri je moral bog, ki ga je človek slavil, izpolniti vsako željo, ki jo je ta želel.

¹⁰ Djumatsena je spokornik in ne sme nositi orožja. Zato bi se izneveril zaobljubi, če bi s silo zahteval svoje kraljestvo nazaj.

¹¹ Otroci tega sveta so široka plast ljudi, ki jim ni do osebne popolnosti in pokore.

Jama je odgovoril:

»Kar je žejnemu požirek vode, to je beseda, ki si jo glasno izgovorila. Izberi si še eno milost, ki jo želiš razen življenja Satjavanta.«

Savitri je rekla:

»Moj oče in vladar je brez otrok; bodi mu torej sto sinov, ki bodo telo njegovega telesa in bodo razširjali njegov rod. To je tretja milost, katero sem si izbrala.«

Jama je odgovoril:

»Sto sinov, blestečih se sinov, ki bodo razširjali rod, naj se rodi tvojemu očetu, o dražestna! Sedaj pa, ko sem ti izpolnil željo, se vrni, kraljeva hči! Dolga je bila namreč tvoja pot!«

Savitri je nadaljevala:

»To ni daleč, ko je vendar soprog blizu; ah, vse dalje mi hiti srce. Toda le pojdi dalje svojo pot in čuj besedo, ki sem jo pripravila in ki ti jo hočem povedati:

Ti si veličastni sin solnčnega boga in zato te imenujejo modreci Vivasvantovega sina. Po istem zakonu žive vsa živa bitja in zato je tvoje kraljestvo pravice na zemlji.¹² Ljudje ne verujejo toliko sebi samim kot dobrim. Zaradi tega želi vsakdo zaupljivega zblizanja z dobrimi. V resnici, iz prijateljstva do vseh živih bitij nastane zaupljivost in zato se približuje vse živo predvsem dobrim.«

Jama je odgovoril:

»Od nikogar še nisem slišal take besede, ki si jo ti izgovorila, mimo tebe. Zadovoljen sem z njo; razen življenja tega tu si izberi četrto milost in idi!«

Savitri je dejala:

»Naj se rodi nama, meni in Satjavantu sto močnih in junaških sinov, ki bodo najine krvi in bodo razširjali najin rod. To četrto milost želim od tebe.«

Jama je odgovoril:

»Sto močnih in hrabrih sinov, da jih boš vesela, boš dobila, o žena! Toda vrni se, o knežja hči, da ne boš obnemogla; daleč si šla namreč po poti z menoj.«

Savitri pa je dejala:

»Dobri žive nepretrgano čednostno življenje; dobri se ne opoteko in ne padejo. Združitev dobrih z dobrimi ni brezplodna in dobri se dobrih ne bojé. V resnici: solncu kažejo dobri pot, s svojo pokoro vzdržujejo zemljo in dobri določajo pot temu, kar je bilo in kar bo, o kralj.¹³ Med dobrimi dobri ne omagajo.

Ker so spoznali, da je tako življenje Častitljivemu vedno všeč, ne pričakujejo dobri plačila, kadar delajo v bližnjikov prid. Toda prijazno vedenje napram ljudem ni zastoj. Tudi čast in korist se ne izgubita. Ker pa to plačilo vedno in gotovo pride, dobri vedno radi pomagajo.«

¹² Smisel je tale: Ti nisi le bog ljubezni, marveč tudi bog vse uravnavajoče pravičnosti. Kot sije tvoj oče — solnce — vsem, tako žive vsi po istem zakonu in pravu pod tvojin vodstvom. Le eden je zakon in tega čuvaš ti.

¹³ Molitev in pokora delata čudeže. Spokornikom daje pokora nadnaravno moč.

Jama je nato dejal:

»Čim dalj govoriš modre in dobre besede, ki se skladajo s čednostjo in razveseljujejo srce, tem bolj sem ti naklonjen. Izberi si torej milost, o zvesta zakonska žena, ki nima primere.«¹⁴

Savitri je dejala:

»Konec tvojega govora ni kot je bil pri ostalih željah oropan resnične dobrote, o milostljivi! Tole milost si želim: Ta, Satjavant, naj živi! Saj sem brez soproga kot bi bila mrtva. Brez soproga ne želim sreče; brez soproga ne hrepenim po nebesih; brez soproga si ne želim lepote; nočem živeti zapuščena od njega. Izkazal si mi vendar milost in mi dal sto sinov — a iztrgal si mi moža?! Zatorej želim milost: Naj živi ta Satjavant! Naj se uresniči tvoj govor!«

Markandeja je nadaljeval:

»Tako bodi!« je rekel kralj pravice Jama; razvezal je vrv in dejal Savitri, ki se je veselila v srcu, tole: »Vzemi, o srečna žena, soproga, ki sem ga osvobodil in ki je ponos družine! V zdravju naj doseže s teboj svoj cilj. Štiri sto let¹⁵ naj živi srečno s teboj in če bo zvesto žrtvoval bogovom, bo šla njegova slava po vsem svetu. Sto sinov se bo rodilo tebi in Satjavantu, ki bodo vsi kralji in kšatrije in bodo imeli mnogo otrok in vnukov. In neprestano jih bodo imenovali po tebi. In tvoj oče bo rodil s tvojo materjo Malavi, iz rodu Malavas,¹⁶ sto sinov, ki bodo rodili otroke in vnuke; dobila boš brate-kšatrije,¹⁷ ki bodo bogovom podobni.«

Ko ji je veličastni kralj dal to milost in se je Savitri vrnila, je on odšel v svojo palačo. Savitri pa, ki je izprosila in dobila od Jame svojega soproga, je odšla tja, kjer je ležalo njegovo truplo kot bi bilo mrtvo. Ko ga je videla ležati na zemlji, se je usedla k njemu, vzela njegovo glavo v naročje in napravila vzglavje.

Ko pa se je Satjavant zopet zavedel, je rekel kakor človek, ki je bil zdoma in se je vrnil, ljubeznivo besedo.

Satjavant je dejal:

»Ah, zakaj me nisi zbudila; dolgo sem spal. Kdo pa je bil oni temni mož, ki me je vlekel proti jugu?«

Savitri je odgovorila:

»Dolgo si spal v mojem naročju, ti najboljši izmed mož. Odšel je vzvišeni bog Jama, ki kroti ljudi. Zbudil si se, kraljevi sin, in nič več nisi utrujen! Vstani, če moreš. Glej že je prišla zvezdnata noč.«

¹⁴ Pravzaprav je peta milost odveč, kajti že s četrto je Jama vrnil tudi Satjavantovo življenje. Toda Savitri noče z zvijačo doseči, kar najbolj želi. Jama sedaj ne pristavi več 'razen življenja tega', ker je Savitri prestala preizkušnjo.

¹⁵ Ta velika števila so orientalska posebnost. (Prim. Weber: Indische Streiten.)

¹⁶ Malavas je bil rod v Penčabu. Poznal ga je že grški pisatelj Arrianos, ki ga imenuje *oi Málloi*. Bival je med rekama Candrabhaga in Iravati-jem.

¹⁷ Kšatrije so pripadniki vojaške kaste.

Markandeja je nadaljeval:

Ko se je Satjavant docela zavedel, je vstal, spočit od spanja; pogledal je po pokrajini in po gozdu in je rekel: »Šel sem s teboj, o krasotica, po plodove! In me je, ko sem sekal drva, zbolela glava. Vsega se dobro spominjam, o lepotica; ko me je utrudila bolečina v glavi in nisem mogel več stati, sem zaspal v tvojem naročju. V tvojem objemu pa mi je vzel spanec duha; tedaj sem ugledal velikanskega in strašno mrkega moža. Če kaj veš, povej, o krasotica! Ali so bile le sanje ali pa je bila resnica?«

Savitri pa mu je dejala:

»Noč se dela, o kraljevi sin! Jutri ti bom povedala vse, kar se je zgodilo. Vstani, vstani! Bog s teboj! Po starših poglej! Glej, noč prihaja; zašlo je solnce; ponočne pošasti¹⁸ hodijo okrog in rjové in se rogajo; s svojim tuljenjem in rjojenjem prorokujejo nesrečo. Listje šumi, kajti divje zveri se potikajo po gozdu. Šakale,¹⁹ ki so obrnjeni proti jugozapadu,²⁰ slišim rjoveti; strašno tulijo in straše moje srce.«

Satjavant ji je odgovoril:

»Gozd, ki ga obdaja tema, vzbuja strah. Toda ti ne boš videla poti in ne boš mogla iti.«

Savitri pa je dejala:

»V gozdu, ki je danes gorel, stoji suho, goreče drevo. Ob vetru, ki razpihuje ogenj, se pokaže zdaj pa zdaj. Od tam bom prinesla ognja in zažgala bodeva ves ta les naokrog. Pusti skrbi! Če pa sedaj ne moreš iti — videti si bolan — ker ne veš poti zaradi teme, ki obdaja gozd, pojdeva jutri zjutraj, ko bo v gozdu svetlo. Če ti je namreč všeč, ostaneva tu čez noč, o brezmadežni!«

Nato je dejal Satjavant:

»Ponehala je bolečina v glavi in čutim, da so udje zdravi. K svojim staršem bi rad odšel, ko mi je to postalo mogoče s tvojo pomočjo. Prej namreč nisem nikdar prišel v mraku domov; kajti čeprav še ni bilo mraka, se je moja mati žalostila radi mene. Četudi sem odšel še za dne, so se žalostili moji starši in so me iskali s samotarji vred. Potem pa, ko sem se vrnil, sta me hudo karala: 'Po tako dolgem času si se vrnil. Pomisli vendar, da se zelo žalostiva zaradi tebe. Boli naju, če te ne vidiva.' Če se ponoči zbudita in vidita, da me ni, sta zelo potrta in žalostna: 'Tudi malo časa, o sin, ne moreva živeti brez tebe. Dokler boš živel ti, tako dolgo bodemo živeli tudi mi, tvoji stari starši; nate se opira rod; tebi gre riževa pogača,²¹ slava in

¹⁸ Savitri misli najbrže divje zveri, mogoče pa tudi ponočne pošasti. V izvorniku namreč stoji: »Oni, ki hodijo ponoči okrog.« Pošasti se rogajo in vesele, ker jih nihče ne moti.

¹⁹ Šakal prinaša nesrečo.

²⁰ Jugozapad je nesrečna nebesna stran, ker se tam združita jug — kraljestvo Jarpe — in zapad, kjer zahaja solnce.

²¹ Pri obletnicah smrti je delil gospodar gostom kuša-travo in sezamova (neke vrste žito) zrna. Nato pa je daroval dušam umrlih rižovo pogačo in vodo. Satjavantovi starši hočejo reči, da je on gospodar družine.

beseda; ti boš razširjal rod; prav tako pravita. Skrbelo bo starega očeta in staro mater ponoči, kje sem in kod hodim, kajti jaz sem njihova edina opora. Spanec preklinjam, ki me je spravil v tako stisko, da sta v skrbeh moj oče in moja mati. Toda tudi mene skrbi in hudo me vznemirja. Starši namreč ne morejo živeti brez mene. Prav gotovo je zmeden modri oče, ki ima razum namestu očesa; vsak zase povprašujeta samotarje po času. Jokal bom, dokler ne pridem k očetu, o lepota, in k soprogi njegovi, k oslabei materi. Tebe pa bo bolelo, da odhajam. Toda zato sem rojen, da živim le za svoje starše in soprogo in da jim delam veselje.«

Markandeja je nadaljeval:

Tako je govoril pobožni, staršem vdani in vzvišeni sin, ki je ljubil svoje roditelje in je glasno zajokal.²² Ko pa ga je njegova soproga, čednostna Savitri, videla v boli, mu je obrisala solze z oči in dejala: »Čeprav bi se morala pokoriti zato in dajati darove revežem in duhovnikom, vzlic temu naj bo srečna in svetla moji tašči in tASTU in soprogu zvezdnata noč. Ne spominjam pa se, da bi bila prej kdaj lagala. Zaradi tega bodo ostali moji in tvoji starši živi.«

Satjavant je nato rekel:

»Če torej hočeš videti očeta, pojdi z menoj, o Savitri. Rajši bi prej umrl, kakor pa videl očeta in mater nesrečna, o žena s krasnimi boki; resnično: končal bi se. Veselilo me bo, če hočeš izpolniti

²² Jokanje pri starih Indijcih ni veljalo za sramotno.

dolžnost in iti z menoj, zato da ostanem živ; pojdiva torej k samotini.«

Markandeja je nadaljeval:

Nato je Savitri vstala, zvezala svoje lase, objela svojega soproga in ga dvignila. Ko pa je Satjavant vstal, si je pogladil z roko svoje ude, se ozrl na vse strani in pogledal na košaro. Tedaj mu je rekla Savitri: »Po plodove prideva jutri. Radi varnosti pa bom vzela tvojo sekiro.« Obesila je košaro na vejo, vzela soprogo sekiro in stopila iz goščave. Prijela je soproga za roko in jo naslonila na svojo levo ramo; z desnico pa ga je objela in dostojanstveno²³ odšla.

Satjavant pa je dejal:

»Ker sem že večkrat hodil tod, o bojazljivka, mi je pot znana. Pa tudi od luninega svita, ki sije skozi drevje, vidim, po kateri poti sva prišla in kje sva nabrala plodove. Zato se ne bom obotavljal, o krasotica, in bom šel po poti, po kateri sva prišla; pri onih drevesih se pot cepi. Po tej poti, ki drži proti severu, bom naglo odšel. Zdrav sem in močan in rad bi že videl svoje starše.«

Tako je dejal in odšel proti samotini.

Tako se končuje v Mahabharati peti spev pesmi o Savitri.

(Konec prihodnjic.)

²³ Dobesedno po izvorniku bi se glasilo »s slonovim korakom«. Indijski pesniki namreč primerjajo hojo lepih žensk s slonovo ali pa s hojo zlatih labodov. Tudi indijski zakonik, Manova knjiga, govori o tem: »Vzame naj si ženo-devico, lepe rasti, ki ima ime, katero prinaša srečo in ki stopa kot zlati labod ali slon.«

Dvanajst plugov.

(Prekmurski motiv.) — Matija Malešič.

ri Vrataričevih so ko sršeni. Obedujejo. Sin Mikloš naenkrat odloži žlico in izjavi: »Toliko se mučiš in preteguješ z delom — za tako jed!«

Nihče mu ne odgovori, le hitreje začnejo zajemati z žlicami v skledo. Oče nosi žlico od ust do sklede, od sklede do ust mirno kakor prej.

»Samo za to boro jed delamo! Vsil!« Mikloš pogleda po vrsti vsakega, le očeta ne.

Vsi vedo, kam meri Mikloš. Molčijo in hitreje zajemajo.

»Ko bi vsaj vedel, za koga delam!« Mikloš mimogrede ošine očeta s pogledom.

Oče mirno nosi žlico od sklede do ust, od ust do sklede. Ko da ne ve, kaj hoče Mikloš, in ne opazi njegovega pogleda in ne čuje njegovih besed.

»Za koga delamo pravzaprav?« Mikloša jezi očetova mirnost, zato ga jezno in izzivalno pogleda.

Oče je in molči.

»Hlapec ima svojo plačo...«

»Vedno začenjaš pri jedi! Še pojediti ne moremo brez prepira!« Mati ne drži čisto z očetom, pa tudi s sinovi ne, kadar začenjajo med jedjo prepir.

»Kak prepir začenjam, če bi rad vedel, ali sem hlapec pri hiši, ali... ali... kaj vem kaj!«

»Moj sin si! To bi vendar že lahko vedel!« Oče ga ne pogleda.

»Pa se obnašate očetovsko proti meni?«

»Streho imaš, obleko ti dam, obučo ti dam, jesti ti dam! Ali morda stradaš? Oče pokaže z žlico v skledo in ga dobrodušno pogleda.

»Tako jed jedite sami!«

»Saj jem!«

»Pa moj del! Moj del, če sem Vaš sin...« vzroji Mikloš.

»Te čaka! V grob ga ne ponesem!«

»Saj to je tisto! V grob ga ne ponesete, prepisati ga pa nočete, ko da Vam sveti Peter ne bi odprl nebeških vrat, če ga prepisete pred smrtjo.«

»Povedal sem ti, da se lahko oženiš, kakor se je oženil Janez.«

Janez trdo položi žlico na mizo.

Snaha glasno vzdihne.

»Katera pa bo hotela iti na tako negotovost in ... in v ta pekel pri nas?«

»Kdo dela pekel pri hiši?«

»Vi, ker nam ne daste, kar je našega.«

»Vaše? Lej ga možakarja! Kdo ti je pa kupil ta suknič?« Oče odloži žlico in prime za Miklošev rokav.

Mikloš se otrese očetove roke in vzkipi: »Kaj Vam ne delam več ko suženj?«

»Meni delaš?«

»Komu pa ko Vam?«

»Sebi!« Oče mirno poseže z žlico v skledo.

Mikloš rdi v jezi. »Zakaj moram imeti prav jaz tako trmastega očeta?«

Oče molči.

»Ko da ni pri vseh hišah tako, da oče razdeli in prepíše grunt in si zapiše haske ...«

»In se tožari do smrti s svojimi sinovi radi haskov! Jaz se ne bom tožaril in legel radi tožb prekmalu v grob. Življenje je prelepol!«

»Vem! Do sodnega dne hočete živeti.«

»Kakor Bog da.«

»In jaz lahko do sodnega dne čakam na svoj delež. Katico pa vzame drugi.«

»Predpoldne si govoril z njo. Povedal bi ji, da radi mene napravita lahko prihodnji teden gostovanje.«

»Če pa mi ne prepisete mojega deleža ...«

»V testamentu ti ga zapišem.«

»Po tridesetih letih, ko boste delali testament ...«

»Mikloš!« hoče posredovati mati.

»Fant, ti mi ne boš sodil, čez koliko let napravim testament!« Jezno vrže oče žlico po mizi.

»Kdo Vam želi smrti? Še sto let živite radi mene! Le prepisali bi! Kakor vsi, vsi drugi, da ima človek nekaj v roki!«

»Ne prepisem! Ne razdelim pred smrtjo! Radi Katicice najmanj!«

»Pa grem od hiše!«

Oče zmigne z ramama in vstaja.

»Jejte vendar! Škoda dati svinjam!« Mati vzame žlico in zajame.

»Bele štruklje bi kuhala, pa mu še ne bi bili po volji, kadar govori z njo.«

»Od hiše grem! Izplačajte mi, če mi nočete prepisati.«

»Obema deklinama sem izplačal! Sinu ne bom! Sin ima svoj delež v gruntu. Tako se je oženil Janez, tako se oženi ti!«

»In če Katica noče tako?«

»Izberi drugo!«

»Katera bi le hotela ...?«

»Ni vsaka tako nepremišljena ko jaz!« Snaha z ropotom pobira žlice po mizi.

»Ali sem te prosil? Ali nisi vedela, da ne prepisem pred testamentom?«

»O, da sem vedela, kar vem sedaj ...«

»Kaj veš?«

»Kaki ste!« Snahi gre na jok.

»Ni čudno, da se vsaka brani k nam!« Mikloš vpije.

»Ljudje pa kažejo s prstom na našo hišo!« Janez je mračen in pokaže skozi okno na sosednjo hišo.

»Kako ne bi!« Snaha joka.

»Jezus križani, da ni pri nas nikdar božjega miru!« Mati sklepa roke.

»Saj ga tudi ne bo, dokler bo oče ...«

»... živ! Tudi to ti ne pomore, Mikloš! Le povej ji, svoji Katici, da ne razdelim — pa amen!« Oče udari po mizi in odide trdih korakov na dvorišče. —

Vrataričevi orjejo. Nebeško solnce se jim smehlja, škrjančki jim pojejo po zelenem polju, pastiričice jih spremljajo po puhtecih brazdah, razorana njiva jih pozdravlja s svežim vonjem.

Janez goni konja, oče pluži; Mikloš seje; Lenka in Aleksander vlačita, Lenka goni kravi, Aleksander vodi brano.

Ko obrača Janez na kraju njive konja in prenaša oče plug, spregovori Janez: »Teško je pluženje za Vas, oče. Plug ni lahek!«

»E, da bi težjega dela ne bilo!« Oče naravnava plug, da zarezhe novo brazdo v tolsto zemljo.

»Lažje je goniti konja, ko prenašati plug na krajih! Zakaj ne bi jaz plužil?«

»Plužil sem, ko sva bila z materjo sama, plužil sem, ko si bil majhen in si spal na njivi v zibelki, plužil bom, dokler Bog da. To je delo gospodarja! Poženi!«

Janez požene. Ko obrača konja na drugem kraju njive, pravi: »Preveč se mučite! Toliko rok je pri hiši, da Vam ni treba prijeti za nobeno delo, pa bo vseeno storjeno. Dosti ste se že namučili v svojem življenju.«

»Zato imam dvanajst plugov! Samo tri sem dobil po očetu. Zakaj ne poženeš?«

Dve brazdi odrezeta, ne da bi spregovorila besedice.

Janezu se vidi, da hoče neko misel speljati do konca. »Mirno bi lahko živeli ...«

»Če bi prepisal, kajne!« Oče popusti ročici na plugu in si potegne z rokavom po potnem čelu. »Zdaj začnaja še ti!«

»Samo Vam hočem dobro!«

»Ne skrbj zame! Vem, kaj mi je dobro!«

»Če bi vedeli, se ne bi toliko mučili.«

»To imenuješ muko, če orjem svojo zemljo? To njivo, ki sem jo pridobil s temi rokami?« Oče pljune v dlan in poprime ročici. »Poženi!« Sredi njive naenkrat začne: »Kaj pa bi rekla ta moja njiva, da jo orje kdo drugi, dokler sem jaz živ? Kaj mi ne bi očitala, zakaj sem jo zapustil in zasovražil? Kaj pa bi rekla pšenica na njej, ko bi pogledala iz nje in bi videla, da jo boža drugi gospodar? Glej, še pastirice me poznajo in hodijo za menoj po moji njivi.«

»Samo tri pluge ste dobili po očetu?«

»Tri! Sedaj jih imam dvanajst! Naštej mi na prste gospodarje v vasi, ki jih imajo dvanajst! Vrataričeva beseda nekaj pomeni! Pa silite vsi v beračijo! Če razdelim — kaj boš. revče, s štirimi plugi? Kaj bo Mikloš, kaj bo Šandor s svojimi štirimi plugi? Dokler živim, bo Vrataričeva beseda s svojimi dvanajstimi plugi nekaj veljala. In po njem bo nekaj veljala tudi beseda njegovih sinov! In po Lenki bo pogledal snubač, kakor je pogledal po Liziki in Margiti.«

Janez naenkrat ustavi konja in se ozre na očeta.

»Da ti, Janez, tega ne moreš razumeti, ne bi mislil.«

»Devet plugov ste sami pridobili?«

»Devet! S temi žulji! In s takim znojem.«

Očetove roke so res vse žuljave, s čela mu lije znoj.

Mikloš gre s košaro, ki še ni prazna, k vozu, da nasuje vanjo semena, in obstoji za očetovim hrbtom. Lenka je ustavila kravi in ju boža. Aleksander popravlja na brani, ko da hoče pritrditi zrahljan zobnik.

»Mladi ste bili, oče, ko ste dobili tri pluge.«

»Vseeno mi je bilo premalo. In izžel sem jih dvanajst! Izžel sem jih!«

»Mislite, da bi jaz iz štirih ne izžel dvanajstih, če ste jih Vi izželi iz treh?« Janez stopi korak proti očetu in mu zre napeto v oči. Tudi Mikloš stopi čisto za očetov hrbet. Lenka neha božati kravi in gleda proti očetu. Aleksander neha popravljanje na brani in napeto prisluškuje.

Molk.

»Morda še več ko dvanajst, če mi daste sedaj štiri! Sedaj, dokler sem mlad in močan kakor ste bili Vi, ko ste dobili svoje tri pluge!« Janez govori prepričevalno in skuša na očetovem obrazu razbrati, kako vplivajo njegove besede.

Oče vzdrži pogled.

»Kaj mislite, oče?«

»Mislim, da jih ne izžameš, če boš postajal in besedičil lepega božjega dneva, ki ga je Bog dal ko nalašč za oranje.«

Mikloš zamolklo zakolne. Aleksander pomigne Lenki, naj požene kravi.

»Oče . . .« stisne Janez skozi zobe in ga gleda, ko da ne more verjeti, da je dobil tak odgovor na svoje prepričevalne in premišljene besede.

»Daj mi vajeti, če nočeš goniti! I konja voditi i plužiti obenem znam! Tudi tako sem že dostikrat oral.«

Janez se zavrti in udari po levem konju. Konj skoči po njivi. Rezilo pluga zarezje poševno v neraz-orano njivo.

»Saj sem rekel, daj meni vajeti!« Oče skoči od pluga, iztrga Janezu vajeti, naravna desnega konja v jarek, naravna plug na prejšnje mesto, prime z desnico za ročico, z levo drži vajeti. »Hi!« In odreže brazdo do kraja njive.

Na sosednjih njivah se ljudje spogledujejo.

Ko hoče oče obrniti konja, prime Janez za vajeti. Očeta ne pogleda.

Oče ne spusti vajet.

»Če ju ne udariš nobenkrat več!«

Janez ne pogleda očeta in mu hoče siloma iztrgati vajeti iz rok.

»Pametna sta in gresta sama kakor treba! Vesta, da ne smeta mrcvariti dobre zemlje. Naj kdo vidi, kako smo zarezali vanjo! Niti s štirimi brazdami ne popravimo sramote!«

»Le pridigujte! Vsi sosedje Vas poslušajte!«

»In gledajo, kako orjemo! Ne brazd, lepo v celino!« Oče izpusti vajeti in prenaša plug. Svoji povej, naj rajši molči! Preden sta se vzela, sta vedela, da ne razdelim, dokler bom z mezincem gibal!«

Janezu plane vsa kri v obraz. Naglo se okrene in divje pogleda očeta.

Oče naravnava plug, ko da ne opazi pogleda. —

Vrataričevi večerjajo. Mikloša ni pri mizi.

Lizika plane vsa zasopla v sobo. »Ali je res?«

Vsi odložijo žlice in jo prestrašeno gledajo.

»Pa ničesar ne poveste! Ko da ni moj rodni brat!«

»Za božjo voljo . . .« se prestraši mati.

»Torej ni res?«

»Kaj vendar?«

»Da gre v Ameriko?«

Margita prihiti, obstoji pri vratih in pogleda po vrsti po obrazih, da bere z njih.

»Na moje ime ne bo posojeval, to mu lahko poveš!« Oče seže z žlico v skledo.

»Kje si to čula?« vprašuje mati.

»Vsa vas govori! Ker mu oče noče prepisati . . .«

»Vajina deleža sem pošteno izplačal . . .«

»Tak poslušaj, da pove Lizika!«

»Razdelim naj, pa ostane Mikloš doma! To hoče. Pa je poslal sestri, da me pregovorita.«

»Oče!«

»Kaj mislite!«

»Da vama ni treba prihajati v takem poslu v rodno hišo!«

»Jezus, saj ni čudno, da hoče oditi!« Liziki gre na jok.

»Kako naj vzdrži doma!« Margita vije roke.

»Zdaj vidita same, kako je pri nas!« Snaha vstaja od mize.

»Moj Bog, nikdar božjega miru!«

»Le še ti se cmeri in jim dajaj potuho!«

»V rodno hišo pogledati braniš lastnima hčerkama...«

Oče vstaja. »Da, kadar me prideta učiti, kako naj delam!«

Mati potegne Liziko in Margito v vežo. Mati joče. Lizika joče, Margita joče. Snaha grdo gleda. Janez izjavi: »Da mi ni radi ljudi...« Mrko pogleda na očeta. Aleksander in Lenka tolčeta v zadregi z žlicama po mizi. —

V nedeljo popoldne sedi Vratarič z ženo na klopici pred hišo. Na hišnem pragu sedi Lenka in plete. Aleksander se pretegava v travi na vrtu in hoče zaspati. Iz vaške krčme donijo poskočni glasovi ciganske godbe.

Mati vzdihne.

Oče gleda nekam na polje.

Mati vzdihne vdruživ, vzdihne vtretjič.

»Si bolna?«

»Ah...«

»No?«

»Srce me boli, če pomislim...«

Mož je ne pogleda in molči.

»Čuješ godbo v krčmi?«

»Ne bolijo me ušesa ko tebe srce!«

»Kak si vendar! Kako bi me ne skrbelo! Mikloš je zraven!«

»Le kje jemlje potep denar, to bi rad znal!«

»Popiva! Ali ne opaziš, kako popiva zadnje čase?«

»Pa še hoče, da bi mu prepisal! Da požene po grlu svoj del in še moje haske povrhu!«

»Zato pije, ker mu ne prepíšeš in se ne more ženiti. V vinu išče tolažbe.«

»Naj mi le prinese krčmar njegov račun! Odrasel je Mikloš, ali moja palica še ni strohnela.«

»Ne tako, Janez! Glej, mir, ljubi mir bi rada pri hiši! Mir, kakor vlada pri drugih hišah! Vsa vas se zgleduje nad našo hišo!«

»Stara, dopoldne sem bil pri maši in sem že slišal pridigo.«

»Poslušaj me, prosim te! Ali bi ne mogli tudi pri nas živeti mirno in zložno kakor pri drugih hišah?«

»Dopovej jim vse po vrsti in razloži jim...«

»Saj ni treba, da vse prepíšeš...« Ko bi odrezal preneha in zre na moža, da opazi učinek.

Vratarič ji sunkoma pogleda v oči. »Tudi ti začneš?«

»Miklošu bi prepisal njegov del! Haske bi si seveda tudi zapisal...«

Skozi okno pogleda Janez in v zadregi zakašlja.

»Pa Janezu bi prepisal, kar bo enkrat njegovega. Haske bi si seveda tudi zapisal...«

»In se tožaril zanje!«

»Ne bi se tožaril! Čez štiri pluge bi itak gospodaril kakor dosedaj...«

Ko da ga je pičil gad, plane Aleksander pokonci: »Jaz se pa naj pod nosom obrišem?!«

»Ti!« Ko da ga je pičil gad, plane oče proti tnalu ter išče primerno kalanico, da podkrepeli Aleksandra. »Pokažem ti, otroče!«

Aleksander je že pri vrtnem plotu. »Vaš sin sem ko Janez in Mikloš! Iste pravice imam.«

»Zvečer ti dam tvoje pravice!« Jezno vrže kalanico na tnal, ker je Aleksander predaleč, da bi ga zadel. »Še enkrat te naj vidim, da govoriš s tisto Margitko, ki bi jo morala mati še za roko voditi k maši...«

Aleksander se potuhne, ko da je zlil kdo kotel vrele vode nanj, in zgine za plotom.

»Si li čula ljubi mir pri hiši?«

Mati globoko vzdihne.

»Le ne vzdihuj! Drugič premisli, preden začneš zopet razlagati, kar so te naučili Janez in mlada in Mikloš in Lizika in Margita. Aleksandru že pokažem!«

»Križani Bog, da bi me naučili!« Vratarička sklepa roke in ji gre na jok.

»Oče, vsaj danes se ne prepirajte! Sveta nedelja...« Lenka govori proseče.

Oče vzkipi. »Na to rajši pazi, ko da mi prenašaš pošte in načrte sinov!« Nato zažuga Lenki: »Še enkrat naj pride Benkov Ludvik k nam v vas! Pokažem mu vrata, da si jih zapomni!«

Val rdečice plane Lenki v lica. Krikne v silnem sramu, si pokrije obraz s predpasnikom in zbeži v hišo.

Vratarič gleda na ženo in ji hoče povedati par trpkih. Pa se premisli. Obrne se in krene na polje.

Šest pozdravov mu pohiti naproti. Kakor šest bujnih vrtov v nepreglednem polju so njegove njive. Vse trepečejo v radostnem pričakovanju njegovega obiska, vse blešče v zlatem nedeljskem solncu, vse se šopirijo v plodonosnem razkošju.

Vzdignjene glave in z ljubeznijo v očeh nameri Vratarič korak, da jih obiše in spregovori z njimi besedo pohvale in ljubezni — — —

Vrataričeve poznam. Zato mi je muka čitati časopise, ki poročajo o porotnih razpravah.

Bojim se, zelo se bojim, da zasledim razpravo proti Miklošu Vratariču in Janezu Vratariču in njegovi ženi...

Gospa Amalija.

Narte Velikonja.

VII.

nedeljo popoldne so šli na izlet.

Benjamin je bil slabe volje; doma se mu je zdelo ozko in pusto. Z materjo je pri kavi izgovoril le par besed. Po zajtrku je molče oprtal nahrbtnik, ki mu ga je bila pripravila dekla. Nekaj hipov se je obotavljal, ali bi povedal materi, kam gre. Bil je že na pragu, ko se je obrnil ter odprl vrata v malo sobico, kjer je mati strmela v rdečevazan roman.

»Ali greš z menoj?«

Vzdignila je glavo od knjige.

»Kam greš?«

»Na Čaven! Vrnemo se bolj pozno, z večerjo ni treba čakati!«

Zmajala je z glavo, on je zaprl vrata in odšel.

Za hip se ji je zdelo, da ni čutila drugega nego burno bitje v sencih. Kri ji je pljusnila v lice, zaprla je knjigo ter šla k oknu.

Čez četrto ure se je prismejala družba mimo; osem jih je bilo: učiteljica Mlakar in Robnik, Nande in njegov brat Joško, poštni asistent Lokar in Dana. Kakor po čudnem naključju sta ostala odzadaj Poldka in Benjamin.

Gospa Amalija se je umaknila z okna, da bi je ne zapazili. Videla je, kako je Benjamin nekaj živahno pripovedoval. Poldka se je hihitala na glas, da ji je učiteljica Robnik žugala z roko.

In nato so šli po stezi navkreber.

Gospa Amalija je sedla na stol; zdelo se ji je, da je trudna do smrti. Preko prs ji je legal tesen obroč, da se ni upala dihati. Ni vzdihnila, ni rekla besede, le misel za mislijo se ji je podila po glavi in v srcu je čutila strašno zapuščeno in topost. Vsa hiša se ji je zdela kakor izumrla. Prevezela jo je čudna, nerazumljiva groza, kot da leži v krsti; rada bi vzkliknila, pa ji je vsak glas zamrl v grlu.

Po dobri uri nemega razmišljanja in sklepanja jo je obšel nemir, naglo je vstala ter se začela preoblačiti.

»Ne,« si je govorila, »zdaj živim še jaz in dokler živim, dokler živim... Moj Bog, ali sem to zaslužila?«

Pripela si je klobuk, skrila pramen sivih las pod frizuro, stopila na cesto, kjer je srečala deklo:

»Če bi kdo vprašal po meni — jaz grem k svétniku.« — »Zadnja pomoč!« si je dejala, zavivši po stezi mimo velike smreke. »Tudi to poizkusim!«

Vrnila se je nevoljna; svétnika ni našla doma.

Izletniki pa so medtem bili že višoko sredi pobočja. Solnce je sijalo s svojo mehko toploto na strmo reber, ki je že tu pa tam kazala rjave lise, koder so

bila tla bolj kamnita. Prijetno višnjevomodra svetloba se je prelivala preko dolin in gričev, preko kotlin in jas; belo skalovje sredi temnega smrečevja, na planoti bele hiše s slamnatimi strehami sredi ograjenih njiv in lazov so se pasle in svetlikale kakor razkropljena čeda janjcev ob robu gozdov; s kamenjem posuti, visoko obzidani klanci so se vili od hiše do hiše, od laza do laza, iz gozdička v gozdiček. In kakor da je odsekana, je strmela reber pod planoto, razdrapana po drčah in žlebovih, z melinami in skalami; pod drčami so bili travniki, ki so kot široke vevnice držali do potoka v dolini.

Družba je stopala po stezi, ki se je ključila po rebri, ter zavila iz temnega gozda stoletnih šumečih, v vrhovih se majajočih smrek na jaso, porastlo z mladim, šele spomladi nasajenim borovjem. Kakor bi pobočje odrezal, je navpično pod njimi ležala Vipavska dolina, polna solnčne svetlobe. Zdelo se je, da zvoni poldne. Kakor da se vsa dolina dviga in diha v solnčnem morju ter bi valovi pljuskali ob zvoneče obrežje. Kras nad njo je bil zavit v belo kopreno in tam za njim se je blestelo morje. Kakor svetel pas, konica velikanskega meča, ki šviga od juga...

Izletniki so obstali prevzeti od razgleda na to široko obzorje. Učiteljica Robnik se je spustila na resje med borovce ter trdila, da je trudna. Pri tem je delala neizmerno trpek obraz.

»Pa počijmo!« je menil Nande, ki se je držal na smeh, motreč trpke poteze svoje spremljevalke. Ta se je ozirala nemirno nazaj, meneč: »Saj še nismo vsi!«

Dana, Mlakarjeva, Lokar in Joško so privpili mimo grmovja, kakor da se kregajo. Joško je trdil, da je pljučem potreben tudi prah, da diha; Lokar je neverno gledal ter majal z glavo:

»Potemtakem bom jaz imel zdrava pljuča, kajti na pošti je dovolj prahu!«

»In v šoli tudi!« se je zasmejala Robnik pokroviteljsko. »Zakaj pa potem silimo na gore?« Pri tem ji je pogled zmerom uhajal na stezo, odkoder bi morala priti še Šolar in Poldka.

Nande je njene poglede videl ter se smehljaj.

»Glejte,« je nekoliko užaljeno razlagal Joško, »glejte, to je tako — ničesar preveč, vse do svoje mere; jaz vendar pravim: nekoliko čistega, neokuženega prahu brez bacilov — toda vi se mi smejete; zakaj se mi vsi smejete?«

»O, ne, gospod Malik, o ne!« je trdila Robnik, ki se je hahljala v čudno histeričnem razdraženju, ne trenivši z očmi od steze, po kateri je prišla.

»Jaz pa pravim, da od prahu ne morem živeti. Sedite na solnce na božje klopi, k pogrjnjeni mizi: jaz sem lačen!«

»In jaz tudi!« je pritrdil Lokar.

»Potemtakem smo lačni vsi!« je dejala Robnik.

Niso še prav razgrnili obeda, ko sta počasi prišla po stezi Poldka in Benjamin. Benjamin je rezal droben les ter ji kazal letnice, stanice in lubad.

»Kako je ta veda dolgočasna!« je vzdihnila, ko je končal. »Lep glas ima,« si je mislila. Uzrši družbo, ki je sedela med grmovjem, je zavpila:

»Ali ste trudni?«

»Lačni!« je momljala Nande, obirajoč kurje bedro.

»Ah, kako se lepo vidi na morje! Če bi bil tu profesor! . . .«

»Tisti tvoj profesor in morje!« je zaničljivo dejal Joško.

»Semkaj prisedite, gospod asistent!« je vabila Robnik.

Benjaminu pa je bila opazka o profesorju pognala kri v glavo, da je v zadregi iskal prostor ter lomil veje, da bi sedla Poldka nanje.

»Semkaj, gospodična!«

»Toda zapeli bomo!« je dejala, ko je sedla.

»Jaz sem zaenkrat lačen in žejen!« je trdil Nande.

»Ali morda izvoliš?«

Dana se je trudila, da bi se ubranila preveliki prijaznosti Lokarjevi, ki je rezal kruh in odpiral steklenice.

»Hvala, gospod Lokar, jaz imam že vse roke polne.«

»Morda pa Vam smem jaz postreči?« je vprašal Benjamin Poldko, nudeč ji hrušk in sira.

»Gospod asistent, postrezite tudi Vi prej Dani; ona ima rada hruške!« je pozorno pogledala sestro; pridušeno samoljubje je zvenelo v teh besedah.

»Prosim lepo!« je dejala Dana in čuden lesk se je zasvetil v njenih očeh. Po vsem obrazu se ji je razlila rahla rdečica tihe sreče; v njenih besedah je bila nerazodeta vdanost in nežna krotkost. Rahel trepet je prešinil njeno telo, ko se je dotaknila njegove roke.

»In zdaj postrezite še meni!« je ukazovalno dejala Poldka in rahla senca ji je legla na čelo. Samo za hip, in že se je neprisiljeno, izzivaje smejala na vse grlo. »Da ne pozabite! Oh, in sir in hruške, in sir in hruške!« je oponašala skozi nos. »Moja gospodinja da zanje življenje. Oh, sir in hruške!«

»Kdaj mislite spet nazaj v mesto, gospodična?« je vprašala učiteljica Robnik z nekakšno nestrpnostjo.

»Prav gotovo sredi drugega tedna!« je dejala. »Skoraj si želim spet šole in mesta!« je pozorno pogledala Benjaminu v obraz.

»Ali Vam tu ne ugaja?« je vprašal.

»In kadar boš odhajala, boš jokala!« je menila Dana.

Poldka jo je grdo pogledala. Na čelo se ji je bilo izpod čepice usulo par zlatih kodrov.

»Saj nisem ti!«

»Če bi jaz smela, bi se jokala od veselja!« je dejala Mlakarjeva.

»Saj tudi Poldka!« je pripomnil Nande. »Pijte terana!« je ponudil steklenico. »Naša Poldka se zmerom kisa od veselja! — Tak pij, no!« je ponudil kozarec Benjaminu, ki je zamišljeno poslušal razgovor ter z žarečimi očmi opazoval Poldko. Njen zardeli obraz in živi pogled ob bratovi pripombi mu je ugajal. V njej je vse vrelo od užaljenega ponosa in samoljubja.

»Ti zmerom dražiš!« se je namrdnila. »Kakor da sem otrok!«

Tistikrat je Nande bušil v smeh, da je skoraj razlil vino po tleh. Obča veselost se je polastila družbe, ki je prasnila sama nevedoč zakaj v glasen smeh.

Poldka je nekaj časa osuplo strmela vanje, nato se zaripla v obraz našobila ter trmasto vzkliknila:

»Zakaj se zmerom spotikaš ob meni! Pusti me na miru! Gospod Benjamin, ne dovolite tega, da me tako smeši!« je stisnila v solzaki ter planila na noge.

Med družbo je udarilo kakor tresk. Benjamin je bil v prvem hipu kakor omamljen. Ta poziv po varstvu in zaščiti je prišel tako nepričakovano, da je celo Nande ostrmel.

»Toda . . . toda . . .« je iskal besedo Nande. »Jaz nisem . . .«

»Gospodična Poldka,« je skočil za njo Benjamin ter jo prijel za roko. »Saj ni tako hudo mislil . . . saj je samo . . .«

»Zakaj se mi . . . vsi smejete . . .« je ihtela od jeze.

»Saj . . . saj . . . se nismo Vam,« je dokazoval Benjamin, ker mu je bilo od sile nerodno tolažiti jokajočo deklico. »Pojdite nazaj!«

Prijel jo je za roko in čutil, kako vsa trepetala. Tudi njega je prevzel spet tisti omamljajoči občutek kot svojčas v gozdu. Spustil je roko, kakor bi ga bila spekla.

»Gospodična Poldka, pojdite vendar!«

»Ne, pustite me!« — je stisnila pesti.

Benjamin je strmela vanjo, spreletaval ga je nejasen občutek sladkega trpljenja in omotice.

»To je tako nerodno!« je dejal s tresočim se glasom in samemu sebi se je zdel kakor otrok. Iskal je besede, da bi jo pomiril in potolažil. Nasmehal se je:

»Pravtako se mi zdi —«

Poldka je radovedno dvignila glavo.

»Kaj?«

»Prav tako se mi zdite, kakor da ste res — ne smete zameriti, gospodična! — A, nič, potem . . .« si je premislil in spustil kamen po rebri.

»Povejte, gospod Benjamin!« je koketno zaprosila in v njenih besedah ni bilo nobene jeze.

»Če ne zamerite!«

»Vam ne!« je zatrdila ter mu tako živo pogledala v oči, da je v zadregi povetil pogled.

»Kakor otroci!« je menil.

»Toda, gospod Benjamin, jaz ne morem prenašati tistega — pomolčala je za hip — tistega varstva. To je tisto!« je bruhnila v silnem gnevu. »Jaz že znam hoditi! Ne smeh, tisto, kar je za smehom. Jaz ne potrebujem pestunje!«

Tako naglo so se ji usipale besede in tako resnična boleost se ji je zrcalila na licu, da se mu je zasmilila.

»Jaz ... jaz ... meni bi se tudi zdelo neznosno ... Saj smo vsi pod varstvom!« je pristavil in pomislil nase.

»No, vidite. Jaz že komaj čakam, da bo konec teh počitnic!« je vzdihnila. Njega so te besede čudno prešinile.

»Dolgčas nam bo!« je dejal pomenljivo. »Toda zdaj se vrnite k družbi.«

»Mene je — sram! Samo radi Vas, ker Vi ste drugačni!« je dejala, izvlekla drobno zrcalce, si popravila lase ter obrisala oči.

»Kakšen otrok!« je pomislil in njene besede so mu dobro dele. Tisti hip se mu je zdela v svoji otroški trmi lepa kot še nikoli.

»Če se ne bodo smejali!« je trmasto pristavila.

Ko sta se vrnila k družbi, je za hip nastala tišina. Prva je izpregovorila Dana.

»Ali hočeš še kruha?«

»Ne!« ji je odvrnila kratko.

»Gospodična, ne tja, sem sedite, na moj plašč!« se je silil Lokar.

»Hvala, gospod Lokar! Saj še Dana nima dovolj! Gospod asistent bo pogrnil svojega tu sem!«

Lokar je zardel, učiteljici sta se spogledali in odmaknili. Robnikova se je natihem jezila, da si upa tako ukazovati: »Tudi tebe bo minilo, prevzetnost taka!«

Benjamin je naglo razprostrl svoj plašč. Čez nekaj minut se je Poldka že smejala, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. In smejala se je pri nabiranju planik na Kuclju, s strahom vpila, ko so jo pustili za hip samo sredi avških čred in se je Benjamin z Nandetom zamudil na vrhu.

Ko je solnce zahajalo, so bili že spet na vijugasti stezi na pobočju. Sedeli so nad strmo pečino ter strmeli v veliko, žarečo oblo, ki se je potapljala za laške gore. Hribi, ki obkrožajo kot venec planoto, so žareli, kakor da se grejejo ob velikem ognju. Na Vipavsko dolino je legala senca in rahla megla je ovijala gričevje. In ožarjeni, bakrenasto svetli so postali tudi obrazi družbe na gori.

Neznana svečanost je prevzela izletnike; molče so zrl v solnce, ki je počasi izginjalo za megleni pas. Benjamin se je ozrl in skrivaj iskal Poldko; njegov pogled se je srečal z Daninimi očmi. Skoraj se je prestrašil. Dekličji obraz je zrcalil neko čudno, nerazodeto boleost in pod široko razprtimi očmi sta

blesteli dve veliki solzi. Kakor da se je zbudila, si je potegnila z roko preko čela ter si zakrila oči. Benjamin je za hip osupnil; takega izraza še ni videl v svojem življenju: neizraženo trpljenje in pogled, prevzet od zahajajočega solnca. Samo hip je trajalo to srečanje, nato mu je obvisel pogled na Poldki. Njen obraz se je smehljaj; kljubovalno so se ji iskrile oči in poteze okoli usten so razodevale samozavest in samoljubno zadovoljstvo.

Ko se je potopilo solnce za obzorje, je Dana čez čas vzdihnila:

»Zdaj je konec!«

Poldka je nato tlesknila z rokami in vzkliknila:

»Dana! Čakala sem, kdo bo prvi rekel besedo, in to je Dana!«

Dana je sanjavo strmela v višnjeve oblačke nad seboj in globoko vzdihnila.

»Zdaj pa moramo naprej!« je dejal Nande ter si prižgal cigareto. »Še tako bomo pozni!«

»Še meni eno!« je zaprosila Poldka. »Zdaj gremo navzdol in ne bo škodila!«

»Poldka!« jo je pogledala Dana.

Nande se je nasmehnil.

»Na, Poldka!«

Benjaminu je senca preletela čelo.

»Zakaj bi pa ne?« je Poldka vprašala Dano ter ji pihnila dim v oči.

Dana se je brez besede obrnila v stran; šele čez dolgo je dejala: »Ker ni lepo!«

»Če ni lepo — toda kaj koga briga, če ni lepo!« je otesajoče dejala Poldka, ozrši se okoli sebe z izzivalnim nasmehom. Videlo se je, da je izkušala prikriti zadrego. Rahla rdečica ji je zatrepetala v licih, njen pogled je naglo preletel obraze. In zapazivši resno asistentovo lice, ki je pritrjevalno zrl na Dano, se je ustrašila, kakor da jo je spekla ljubosumnost. Zakašljala je, kot da jo duši dim, ter vrgla cigareto stran.

»Če ni lepo — in saj je tudi tobak tak, da se za-dušim!« je pokašljevala. Nato je skrivaj uprla pogled v Benjamin: v njegovih očeh je brala tiho občudovanje in prikrit grizoč ogenj. Z neko zmagoslavno zavestjo se je ozrla v Dano.

»Ali gremo?« je vprašal Nande in prekinil tišino, ki je nastala.

»Pa pojdimo!« je pristavila učiteljica Robnik.

Čez četrto ure — ko so že prerezali cesto, ki se je v dolgi vijugi vila iz doline, ter drseli po stezi navzdol — sta bila Poldka in Benjamin spet zadaj. Druga družba je prožila že spodaj kamenje po melini. Lokar se je glasno smejal z visokim hihitajočim se glasom. Obstala sta pod nasipom pod krivenčastim gabrom. Benjamin je nenadoma držal Poldkino roko v svoji; za hip ga je prevzelo ono silno, nevzdržno čuvstvo, ki jemlje zavest. Dekle je strepetalo ter ga začudeno pogledalo. Ta pogled ga je vsega premotil:

ves srečen je dvignil njeno roko k ustnicam ter jo poljubil.

»Kaj Vam je, gospod asistent?«

Šolar se je hipno zavedel.

»Kaj? Nič... ali ne smem?«

Deklica mu je pogledala v obraz ter samoljubno zažgoleda:

»Pravzaprav, toda ne smejte se, meni se zdi vse lepo...«

»Gospodična Poldka, gospodična... in meni... da, in meni...« Držal je v zadregi njeno drobno roko v svoji. »Zakaj ste me prosili, naj Vas branim?« jo je nenadoma vprašal.

»Zakaj...« je zardela, »prišlo je samo od sebe.«

»Gospodična...« je dejal toplo, s tresočim se glasom, »bodite moja... bodite moja žena, da Vas bom mogel zmerom braniti!« se mu je izvilo iz prsi, kakor bi se mu bil odvalil kamen od srca. Sam sebi se je zdel smešen v svoji boječnosti.

»Hej, kje ostajata!« se je oglasila izpod nasipa učiteljica Robnik. Poldka se je koketno, živo nasmejala ter se mu izvila iz rok.

Tisti hip se je med grmovjem prikazala Dana; za hip je nemo ostrmela ter se nato plaho skrila v grmičevje. Trpka bolest ji je legla na obraz.

VIII.

Nekaj dni potem je gospa Amalija vstopila pri svétniku, ki je hitel, da si obleče suknjič; kuharica mu je naznanila obisk, ko je napol ležec v naslonjaču bral časopis ter kadir cigaro. Svétnik je bil neoženjen.

»Edina razumna žena v trgu,« je mrmral, ko si je česal lase ter se gledal v zrcalo. Z gospo Amalijo sta bila tovariša iz mlajših dni; spominjal se je z veseljem plesnih večerov v goriški Čitalnici. Gospo, takrat še dekle, so šteli za prvo lepoticco.

»Gospa Amalija!« je hitel veselo, mencaje z rokami. »Prosim, prosim, izvolite!«

»Gotovo motim, gospod svétnik!«

»Nikakor, nikakor — izredna čast, zelo me veseli,« si je popravljal naočnike ter s strahom opazil v zrcalu, da je suknjič na laktu nekoliko bel od zidu, pri katerem je visel.

»Glejte, tako je, če je človek sam; še suknjič si mora sam čistiti!« je dejal, ko je z dlanjo otepal belež. »Dekla nič ne vidi,« se je nasmehnil. »Toda oprostite, milostiva,« si je naglo premislil. »Kako Vam ugaja pri nas? Vsekakor je zanimivo, ko ste še malo časa tukaj — saj je celo zame zmerom kaj novega. — Pravzaprav bi pa tudi jaz že rad v mesto, na direkcijo. Toda — tu sem — nenadomestljiv, kakor pravijo, in v mesto rinejo oni, ki imajo otroke za šolo. Že zato ni dobro, da je človek sam. Kaj pa naj v trgu delam sam, ako ni otrok? Tam je še bolj dolgčas! In za delo pitajo človeka s častmi in naslovi. S temi častmi! — In vse to sem vedel, pa sem le tako ostal!« je trpko

pristavil in na licu se mu je poznala čudna bolest. »Pravzaprav, gospa, jaz Vam zavidam Vašega sina! Človek mora imeti koga, da zanj živi!«

Gospa Amalija je pomislila, da je bil svétnik nekoč zelo vesel fant, da je marsikatero dekle s strahom in upanjem pričakovalo njegove besede, dokler se ni razneslo, da je zaročen. In pozneje so vedeli povedati, da se je razdrlo.

Svétnik je ostal neoženjen.

»Da, dejal sem, da Vam ga zavidam. Skoraj da je preboječ za te ljudi. Premalo fantovski, preuraden. Ljudje se mu smejejo. Nekoliko več bi moral zahajati v družbo!«

»Da, gospod svétnik,« je prikimala težko čakaje, da pride do besede. »Zanj ni ta trg, vidi se, da mu je premajhen. Seveda, prej veliko mesto — zdaj takale vas!«

»No, no,« se je smehljaj, »vas pa le ni; sedež sodnije in davkarije in oblastnih trgovcev, to ni vas. In meni se zdi, da gospod asistent tudi od velikega mesta nima drugega nego samo svoje študije. Dovolite, da Vam povem, gospa, kako pravijo mladi gospodje v trgu Vašemu sinu!«

»Kako?« se je zganila.

»Trška lilija! To Vam moram povedati, ker je značilno za njegovo neoporečnost. Le nekoliko več bi moral v družbo, nekoliko več. Ako bo tak, ne bo mogel izhajati. Še Robnikovo so nahujskali, da si je vtepla, da ga mora zmešati. No, sem dejal, pa je nalletela na pravega. In je tudi. Ali veste, kako jo je nagnal Malikov Nande?«

Ko ji je omenil Malika, ji je lice preletela rdečica. Svétnik je to zapazil ter, nasmehnivši se, nemoteno nadaljeval.

»Zadnjič sedi Malikov Nande z Robnikovo pri 'Grozdu'; mnogo jih je bilo. Dogovarjali so se za nekakšen izlet. Kaj jaz vem, kaj ima mladina. Robnikova se je silno usajala. Videl sem, da se je otresajo; trdili so ji celo v obraz, da je ne marajo s seboj. Ker je le nekaj jezikalala, se je oglasil Malikov Nande: 'Gospodična, poslušajte rajši, kaj sem nocoj doživel. Snoči smo krokali,' — veste, gospa, Nande je velik bahač. — 'Greva s Šolarjem domov; čudno mehka se nama je zdela pot pod nogami, kakor da hodiva po preprogi. 'Ali si pijan ti ali jaz?' pravim Šolarju. 'Od česa boš pijan, saj si pil le četrtinko.' 'Sprememim te,' pravim. In greva, greva po tisti mehki preprogi, hočeva stopiti na Šolarjev vrt,' — Vaš vrt je mislil, gospa, ta pavliha! — 'takrat sva se oba opotekla čez nekaj štrlečega v strašno brezno. Najprej sunem Šolarja iz jame, potem me je povlekel on. In kaj mislite, gospodična, kaj je bilo?' pravi ta šaljivec.«

Pri teh besedah se je svétnik začel na glas smejeti:

»In nadaljuje: 'Pred nama,' pravi, 'je stala ženska, prav takšna kakor Vi, gospodična Robnik,

in midva sva deset minut hodila po njenem jeziku.' Družba se je seveda krohotala, ona pa gleda, gleda in zine:

»Kdaj je to bilo?«

»Tako okoli enajstih!« pravi Nande.

»Jaz sem hodila po enajstih tam okoli, pa nisem ničesar videla.«

Seveda je bil krohot še večji.

»Zalezovala je lilijo!« je dejal adjunkt.

In res je potrdila, da je gledala v Vaša okna. —

Glejte in to ne koristi ugledu Vašega sina. Zato ni prav, da se gospod Benjamin tako malo briga za družbo; smešijo ga.«

»Baš to je, gospod svétnik, kar sem mislila prositi. Predlagajte ravnatelj, naj ga premesti drugam. Kamorkoli. Ta trška družba in vse to družabno ozračje ni zanj. Tudi jaz sama čutim. Zdaj so iztaknili še inserat!«

»Da, mi je znano, tudi to mi je znano!«

»In jaz trdno mislim, da je to delo Malikovih!«

»Kako to? Oni imajo vendar dekleta!«

»Ker imajo dekleta!«

»Ne razumem!«

»Glejte, mojega sina hočejo s tem prisiliti, da se reši iz tega smešnega položaja. Ker bi se vsaka druga družina, ki ne ve, kako je pravzaprav, vsaj zdaj nekoliko branila dati hčer, češ, da sta se našla po oglasu, od drugod sin pa prav iz tega vzroka ne more pripeljati neveste, ostanejo samo Malikove. Ali je potem čudno, da je mene Malikovka opozorila na inserat, da so prav oni opozorili tudi druge in da so mi še pred kratkim zavili milo prav vanj. Še rdeče je bil podčrtan. Ali je to tudi slučajno?«

»Oprostite, gospa, to sklepanje je blaznost, čista blaznost, oprostite!«

»Ni blaznost!« je razžaljeno odvrnila. »Ni blaznost! Vem dalje, da je Malik ponudil mojemu sinu službo pri lesni družbi 'Krn'. Vabijo ga na izlete in čaj!«

»To še ni nič tako hudega. Malikove bodo dobra partija. Za moj okus je Dana boljša od Poldke.«

»Gospod svétnik!« je skoraj kriknila z grozo v obrazu. »Kako naj prenašam to trgovsko objestnost! To kramarijo! In Malikovko z vso žlahto vred!«

»Gospa, jaz pa pravim, Malikove so dobra partija. Dana je nežnejša od Poldke.«

»Ne, ne,« se je krčevito stisnila na stolu. »Nobene! Zato mi pomagajte! Posredujte, da ga premeste; predlagajte od tu. Zaenkrat kamorkoli, prosim, gospod svétnik!« je nervozno trgala žepni robec. »Dokler je še čas ter ni še ničesar med njimi. Povejte, če treba, da nima ugleda, povejte o inseratu, če ni drugače, samo da pojde od tu, da ga prej Malik ne spravi k družbi. Da ga prej ne zamotajo!«

Svétnik je čudno pogledal.

»Torej tudi za ceno ugleda?«

»Da, če ni drugače, tudi za ceno ugleda!« je kriknila, okoli usten ji je bolešno zaigralo; ihte se je sključila vase. »Samo od tu, samo od tu!«

Njene rame so bolešno drgetale, glasen plač je odmeval v sobi. Gledal jo je v zadregi, nato majal z glavo sam pri sebi: »To je blaznost, to je čista blaznost!« Čez nekaj hipov jo je prijel za roko ter sočutno dejal:

»Predlagal bom, da ga premeste, ne da bi trpela njegova čast. Dejalo bom, da je škoda, če ga imajo tu, ker je zmožen vse česa drugega. 'Stari' se bo že dal pregovoriti.«

»Ah, če to dosežete, če to dosežete!« je drhtela ter mu hvaležno zrla v obraz. Tistih par sivih kodrov ji je rahlo padalo na čelo.

»Storil bom, kar bo mogoče!«

Potolažena, z velikim upom v srcu, je stopila na cesto. Polmrak je že bil, ko je zavila v trški park. Dvoje senc se je izprehajalo po stezi. Moška in ženska postava. Vodila sta se pod pazduho. Pogledala je pozorno; zazdelo se ji je, da je Benjamin z dekletom. Vsa kri ji je butnila v glavo, da se ji je zavrtelo pred očmi. S krikom je omahnila na pot.

Mladi par se je zdrznil ter prihitel na pomoč. Položila sta jo na klop ter ji omočila sence. Ko je spregledala, je vzrla nad seboj dva znana obraza komaj poročenega para.

»Kje je moj sin?« je dahnila. »Ali ni tu mojega sina?«

»Ne, gospa!«

»Vaš sin, gospa, se je pred dobro uro peljal z Malikovimi na žago!«

Besede so jo bolešno sunile v srce. Vstala je, pred očmi se ji je delala tema; tresla se je po vsem životu.

»Slabost, nenavadna slabost! Takoj sva Vas vzdignila. Naslonite se na naju.«

»Saj je že bolje, saj je že bolje!« se je smehljaje se trudno zahvaljevala. Spremila sta jo do stanovanja. Dekla je ostrmela ob njenem prepadenem obrazu, nato jo spravila v posteljo ter hitela kuhat čaj.

»Zdaj so že slabi vetrovi, zdaj so slabi vetrovi v zraku!« je hodila okoli nje. »To človeka kar vrže. Snoči je vrglo na gredah vrtnice; zdaj ni dobro zunaj!«

Ko je gospa Amalija ostala sama v sobi, jo je obšel nepopisen občutek groze in osamljenosti. Zagrebla je obraz v blazine ter začela krčevito ihteti, da ji je jemalo dušek.

»Kakor vrtnice na gredah!«

IX.

Po onem živčnem napadu v parku sta pretekla dva dni. Benjamin je čul s skrbjo in strahom ob materini postelji ter ji skušal uganiti vsako željo. Zdravnik je bil zaukazal mir, toda vseh obiskov se le

niso mogli ubraniti. Tretji dan jo je obiskala Malikovka s hčerkama. Ko je dekla naznanila obisk, je gospe Amaliji preletel lice strašen srd in upor.

»Reci, da jih ne maram!«

»Gospa,« je dekla vsa prestrašena dejala pridušeno, »so že tu.«

In res, na vrata se je dobrodušno prismehljala »Žiti«, mala okrogla, s svojim poskakujočim korakom. Poldka je imela kite po hrbtu, povezane z rdečo pentljo; vstopila je samozavestno in s šumom. Dana je šla kakor senca, plaha, skromna in tiha za njima.

»O ti moj Bog, kako smo se bili ustrašili, ko so nam povedali! Še tisto uro sem tekla k zdravniku, ali se sme k tebi,« je drobila Malikovka. »Pa je dejal, da ne. Da potrebuješ miru. Kako mi je bilo hudo, vsem nam je bilo hudo.«

»Zdravnik je prišel šele z Benjaminom. Bilo je že devet,« je pripomnila gospa Amalija.

»Da, da, prav ob devetih!« je zardela Malikovka.

»Bil je z nami pri slapu. Prijetno je bilo in zelo smo se zabavali!« je posegla vmes Poldka, videč materino zadrego. »Predlagal je mance in pri teku za Benjaminom si je v grmovju razparal jopič, sešili smo mu ga s travo in dejali, da je ranjenec,« se je smejala na glas, »naložili na voz ter ga pripeljali v trg. Baš se je hotel slovesno zahvaliti z voza za 'rešilno akcijo', kakor je rekel, za 'veliki trud in skrb in požrtvovalno, samaritansko usmiljenost', je rekel, ko so ga prišli klicat. Še zdaj se moram smejati, kako je sredi govora obtičal in poprosil Nandeta, naj mu posodi jopič, ter potem hitel k Vam!« se je smejala Poldka, da ji je kita opletala po hrbtu.

Gospo Amalijo je žalil ves njen ton. Toda ko je imenovala njenega sina po imenu, jo je nekaj sunilo v dušo. Občutek čudnega gnusa in ogabnosti ji je polnil srce. Smeh živahne deklice, ki je v resnici zvenel v polnem zdravju, ji je bil zoprn. Nič razumevajočega čuvstva ni našla v njem, samo široko, bahato samoljubje. Morda je Dana vse to brala na njenem licu. Kakor nalašč je spustila svojo torbico pred Poldko na tla, da je ta prenehala s smehom, rekoč:

»Pa si le takoj imela solze v očeh, ko so ti vse povedali.«

Gospa Amalija jo je hvaležno pogledala in vprašala:

»In Vi, gospodična, niste bili z njimi?«

»Ne, prevzemala sem blago na kolodvoru,« je dejala skromno.

»To pa že ni res o solzah!« se je zasmejala Poldka preplašeni Dani v obraz. »To si si kar na glatkem izmislila; kisala si se samo ti. V našem razredu je morala vsaka plačati kazen, ki se kisa.«

Dana je bledela od sramu in zadrege.

»Otroka!« je mirila Malikovka. »Glej, Amalija, takšni sta. Različni: ta je za družbo in vesela, ona je sama zase in pomaga najrajši očetu v pisarni.«

»Saj pomagam tudi jaz!« je dejala Poldka vsa užaljena ter se našobila.

»Da, saj pomaga tudi ona!« je ponovila Dana za njo, »vsaj toliko kolikor jaz!«

Gospa Amalija se je zadrževala z vsemi svojimi močmi, da jih ni zapodila. Da, v obraz bi udarila gospo Brigito, po tistem zvito smehljajočem se nosu. V njej je plalo od neizrekljivega gneva in pričakovala je vsak hip, da se ji ponovi napad, da se ji zavrti v možganih od nepopisne živčne napetosti.

Poldkin smeh jo je rezal v dušo, njeno lahko, samoljubno brbljanje je palilo njene živce, kakor da polzi po njenem hrbtu žerjavica. Obšel jo je onemogel občutek žeje; da si omoči ustnice, je segla po kozarcu mrzle limonade na mizici. Dana je namignila Poldki, ki je sedela bliže, naj pomaga.

»Oh, saj res!« je vzkliknila ta ... »Ničesar se ne spomnim!« Nalila je limonade ter jo ponudila bolnici. Gospa Amalija pa je pijačo odklonila.

»Hvala lepa! Iskala sem samo ta sladkorček!« je odvrnila ter vzela iz šatulje medenca. Poldka je vsa zardela in užaljena srdito pogledala Dana. Ta si je zakrila z rutico oči, na glas zaihtela ter planila iz sobe.

Malikovka je vsa v zadregi drobila kakor koklja:

»Oh, to sta dekleti, ki ju ne razumem. Mladi sta še. Dana se ti tudi doma kar na lepem razcmeri! — O gospod Benjamin!« se ji je razjasnil obraz, ko je isti hip vstopil asistent v sobo. Toliko, da nista z Dana trčila na vratih. »Oprostite,« je plaho zajecljala deklica ter hušknila mimo njega.

Benjamin se je bil začudeno ozrl za njo ter nato vstopil. Na obrazu se mu je brala nervoznost, prita-jena jeza in nejevolja. Zapazivši obisk, je napravil vesel obraz ter segel Malikovki in Poldki v roko.

»Oh, gospod asistent,« je začela Malikovka. »Kako sem vesela, da ni tako hudo, kakor pripovedujejo ljudje. V par dneh bo že čisto dobro, kajne, Amalija?«

»Ne vem!« je trudno in nejevoljno odvrnila bolnica. Prihod sina, prijazen pogled Poldke in rahla sinova zadrega, ko mu je deklica ponudila roko, vse to jo je nanovo vznemirilo. Ko je segla po limonadi, se ji je tresla roka od razburjenja; sin je priskočil ter ji podložil glavo.

»Pa bi bili kaj rekli!« je očitajoče dejala Poldka. »Dovolite, gospod Benjamin, da pomagam; moški ste nerodni!«

»Že dobro, že dobro, hvala!« je odvrnila gospa Amalija, ki jo je nazivanje njenega sina po imenu žalilo do telesne bolečine. »Že dobro, Benjamin že ve, kako.« — 'Kramarska vzgoja!' si je mislila. 'Kadar zine, žali in pokaže branjevca.' — »Danes si pa zelo zgoden,« je nadaljevala na glas.

»Da, zgoten!« je redkobesedno odvrnil sin ter stopil po sobi, kakor da išče besedi. »Svétnik se je vrnill!«

»Tako! Vrnill?« se je z napeto pozornostjo dvignila bolnica na postelji ter motrila njegov obraz. Sin je zamišljeno stal v kotu ter trgal list široke palme.

»Meni je obljubil cukrenega sadja, če mu rečem stric. Štirikrat sem mu rekla!« je veselo ščebetala Poldka.

»Saj ga imaš doma dovolj!« je dejala Malikovka s široko kretnjo.

»Stričevo je boljše!«

»Kakor da bi bila res taka sladkosnednica! Cele zaboje ga imaš doma, pa se ga ne dotakneš!«

»Ker Dana gospodari!« se je našobila Poldka ter vrgla glavo nazaj, da so ji kite težko padle po hrbtu. »Pomislite, gospod Benjamin, snoči mi ni hotela dati ključa do jedilnice. Breskev, ki ste mi jo bili dali, mi je zaprla ter ni hotela odpreti. In za nalašč sem izsilila, da ga je dala,« se je smejala ter kazala kot česen bele zobe. »O mene Dana ne bo; v obraz sem ji rekla, da je ljubosumna name!«

Gospa Amalija je zaječala, kakor da je ogenj švignil skozi njo. Malikovka pa je vsa prestrašena in v zadregi mencala: »Otroci, otroci. Kakšni so ti otroci!«

Dočim je Poldkin smeh gospo Amalijo žalil, je sina opajal, da ga je spreletavala omotica. Občudoval je živahno, odkrito Poldkino naravo, omamljala ga je njena krhka beseda. Njena rdeča pentlja v kitah mu je slepila oči. Za kratek hip se mu je bil razjasnil obraz, toda potem mu je spet legla temna, mrka senca preko čela.

»S tisto breskvijo sem potem dražila profesorja Štolfo,« je nadaljevala Poldka. »Po vsej sili jo je hotel imeti in izvedeti, kdo mi jo je dal. Kdo Vam jo je dal?« je oponašala z visokim glasom ter dvignila glavo kakor kratkovidni profesor. »Snedla sem jo pred njegovimi očmi ter mu dala koščico!« se je smejala.

»Toda, Poldka,« jo je mirila mati, ki ji je prej skrivaj namigovala, naj molči, »prosim te!«

Poldka je trmasto obmolnila.

Benjamin jo je gledal ves zavzet. Črni kiti z rdečo pentljo čez rdečo bluzo, njen rahlo se tresljajoči, krhki smeh so mu jemali zavest. Ob Štolfovem imenu ga je spreletelo kakor vročica, da se je zganil, motreč jo s čudno žalostjo in bolestjo na obrazu.

Mati mu je skrivaj čitala z obraza. Njegovi vroči pogledi niso ostali skriti njenim očem. Vsak njegov pogled ji je bil kakor igla v srce. Čutila je, da se bije

boj, ki mu ob tem mladem, kipečem življenju v Poldki ne bo kos, čutila je, da jo ta brezobzirna sila potiska v stran, da je sin zanj izgubljen. Trepetaje je segla po sinovi roki ter z vso silo pridrževala solze od zoprnega občutja, ki ga je čutila ob neprijetnem, kramarskem obisku. »Da, kramarskem,« si je ponovila v srcu. Benjamin je zapazil njeno kretnjo ter se preplašeno zganil.

»Česa bi rada, mama?«

»Odgrni oni zastor!« se je naglo domislila.

Odgrnil je zastor; v ozadju se je videl Čaven. Megla se mu je vila preko čela. Zadnji večerni žarki so mu zlatili ta kosmati turban.

»Kako krasno!« je vzkliknila Poldka. »Še enkrat bi bila rada gori, preden moram v šolo. Pojdimos še enkrat!«

»Ne bom imel več časa, gospodična! Jaz odpuštam še ta teden, če mama ozdravi!«

»Ta teden?« je vprašala mati in prikrito veselje ji je zaigralo v očeh.

»Kam?« je plašno radovedno vprašala Poldka.

»V Zader!«

»V Zader?« se je zganila gospa Amalija in od srca ji je odlegla ona strašna mora, ki jo je dušila.

»Da! V Zader!« je zabliskalo v njegovih očeh, ko je s pogledom ošinil materino lice.

»K morju?« je vzkliknila Poldka kakor iz sebe. »Vzemite še mene s seboj! Čolni, veslači, ladje in morje! Ves božji dan bi se kopala in vozila. Ležala na obali! Veslala z ribiči. In zvečer na obali! Kar z Vami bi ušla. Vsaj dopisnico mi boste poslali, kajne?«

Benjamin je zardel v zadregi ter iskal besed, gospa Brigita pa je preplašeno zrla svojo hčerko.

»K morju bi šla tudi jaz!« je dejala trudno gospa Amalija, ki je bila opazila prejšnji sinov pogled. »Bolje bi bilo za moje živce!« je skoraj proseče uprla vanj svoj pogled; njen glas je prosil obzirnosti in usmiljenja.

»Ali ste premeščeni?« se je zganila gospa Brigita.

»Da, premeščen!«

»To je napredovanje, častitam, gospod asistent, Vi imate protekcijo. To bodo naši gledali! Kar povem jim!«

Poslovali sta se.

Vrnivši se v sobo, je stopil parkrat trdo gorindol.

»Premeščen sem!« je ponovil rezko. »In tudi vem, da si ti, mama, prosila zame!«

Njegov glas je zvenel jezno in očitajoče.

»Ne zate!« se je proseče zganila mati. »Zaradi sebe, Benjamin!«

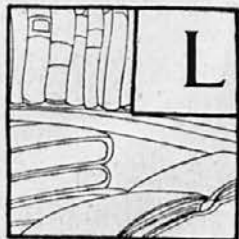
Sin je mrko molčal.

(Koniec prihodri jič.)

Pregled naše umetnosti.

Viktor Steska.

(Nadaljevanje.)

Leta 1735 so postavili na šent-peterskem pokopališču znamenje za večno luč.

To znamenje je okrasil Ilovšek s slikami predstavljajočimi trpljenje duš v vicah in še z drugimi prizori. Prejel je za to delo

6 goldinarjev. Leta 1744 je slikal še na pevskem koru in prejel dne 14. oktobra 1744 za dovršene slike 20 goldinarjev.¹

V svetlobnici kupole je uprizoril Boga Očeta, ki blagoslavlja svet. Na oboku kupole predstavljajo štiri glavne slike: 1. Kesanje sv. Petra, 2. Jezus izroča sv. Petru ključe nebeškega kraljestva, 3. Jezus umiva sv. Petru noge, 4. Jezus govori sv. Petru besede: »Pasi moje ovce, pasij moja jačnjeta.« Manjši prizori kažejo sv. Petra, kako piše, kako ozdravlja obsedenega, kako krščuje in kako kleče moli.

Strop svetišča kaže amfiteatralno poslopje v ospredju, v ozadju pa vodijo visoke stopnice do vhoda templju podobne stavbe. Sv. Peter stoji vrh stopnic, levico dviga zarotujoč v višavo, z desnico drži na levem kolenu slonečo odprto knjigo. Pod stopnicami skušata dva moža obdržati obsedenca, ki mu po zarotbi sv. Petra pravkar hudobec uhaja skozi usta. Na levisi prihaja mati z bolnim otrokom v naročju, za njo se vrste siromaki. Nekateri smatrajo to sliko za pridigo sv. Pavla v Atenah. Ob robu predstavljajo štiri alegorične slike bržkone štiri glavne čednosti: Modrost gleda proti nebu, Pravica ima s tančico zakrite oči, Stanovitnost ima poleg sebe trden steber, Zmernost je zadovoljna s samim kruhom na ploščku.

Strop ladje predstavlja med mogočnim okvirom nebeško višavo. Sv. Peter priplava v nebesa na oblaku, ki ga neso angelci. Sv. Trojica ga sprejema: Sv. Duh plava nad Bogom Očetom, ki drži s križem prepasano svetovno oblo, Bog Sin pa hiti sv. Petru naproti; njegovo ogrinjalo plapola v vetru, znamenje, da Kristus z veseljem pozdravlja svojega ljubega apostola prvaka. Ob straneh slone ob robu okvira alegorične figure božjih čednosti: Vera s križem in kelihom, Upanje s sidrom in Ljubezen kot doječa mati. Konec slike ob svetišču uprizarja prav dramatično križanje sv. Petra z glavo, obrnjeno proti tlom, na nasprotnem koncu nad pevskim

korom pa gledamo, kako se sveti Peter prikazuje svetemu Ignaciju Lojolanskemu, ki leži ranjen v šotoru.

Za okvirom so razvrščene še alegorije štirih delov sveta (Avstralije ok. 1733 še niso poznali), in sicer: Indijec z aligatorjem (krokodilom), zamorec s kačo, Azijec (Arabec) s kamelo, Evropec kot deželni knez Karel VI. z orlom. Dalje sledijo še dogodki iz življenja sv. Petra: sv. Peter ozdravlja hromege (Zlata in srebra nimam; kar pa imam, to ti dam; v imenu Jezusa Kristusa Nazareškega vstani in hodi!); angel rešuje sv. Petra iz ječe; sv. Peter oživlja Tabito; sv. Peter ozdravlja bolnike.

¹ Iv. Vrhovnik v Zborniku UZD, II., 116—118.

Fr. Ilovšek, Sv. Družina, oltarna slika v cerkvi sv. Petra v Ljubljani.

Nad pevskim korom na stropu je postavil slikar na vsako stran veliko vazo s šopkom cvetic. Med zelenjem se menjavajo bele, modre in rdeče cvetice. V sredini je naslikal angela s trobento poleg majhnih, igrajočih se angelcev. Na zadnji steni za orglami gledamo še dva prizora: 1. Po bogatem ribjem lovu govori sv. Peter: »Gospod, pojdi od mene proč, ker sem grešen človek!« 2. Sv. Peter se potaplja v genezarskih valovih, govoreč: »Gospod, otmi me, ker tonem!«

Splošno lahko rečemo, da vse slike kot okraski prepletajo cvetni vencu in šopki.

Po potresu leta 1895 je bilo treba freske radi močnih razpok popraviti. Delo je l. 1896 izvršil Franc Attorner. Naslikal je tudi nekaj novih slik: sv. Cirila in Metoda, sv. Mohorja in Fortunata, simbole poslednje sodbe (lilijo, meč, obroč s perotnicami). Za njim je l. 1902 in 1903 priredil Josip Kastner slike v podaljšanem svetišču in v kotih ob lokih, kjer se odpirajo vhodi v stranske ladje, 24 svetnikov, štiri angele in štiri poslednje reči. Tudi je dal po slikarju Antonu Jebačinu umiti freske, ki jih je Attorner popravljal, in le poškodovane dele poslikati.²

Poleg teh fresk je Ilovšek pri Sv. Petru naslikal še z oljnatimi barvami sv. Družino za prvi stranski oltar na evangeljski strani. Podpisal se je F. Illouscheg P. 1734. S to sliko je dokazal, da je veččak tudi v oljnatem slikarstvu. Žal, da nam ni znana nobena druga Ilovškova slika na platnu. Ker je ta slika v malone dvestoletni dobi zelo obledela, jo je Josip Kastner ok. 1903 obnovil.

L. 1734 je poslikal Ilovšek na mokri omet strop svetišča prav tedaj na novo sezidane župne cerkve v Kamniku.

Svod svetišča zavzema velika, iluzionistična kompozicija, predstavljajoča skrivnosti vseh treh delov sv. rožnega venca ter alegorije cerkve in vere.

Sredino slike tvori prizor, ko krona sv. Trojica Marijo, dospelo v nebesa. Zgoraj in spodaj držita po dva angela ovalne medaljone, ki uprizarjajo prve štiri skrivnosti čistiljivega dela sv. rožnega venca, t. j.: 1. ki je od mrtvih vstal; 2. ki je v nebesa šel; 3. ki je sv. Duha poslal; 4. ki te je, Devica, v nebesa vzel. Peto skrivnost: ki te je, Devica, v nebesih kronal, pa predstavlja glavna že omenjena slika.

Na severni strani je uprizoril slikar skrivnosti žalostnega dela sv. rožnega venca in razne alegorije, na južni strani se pa kažejo podobe skrivnosti veselega dela sv. rožnega venca. Ta freska je bila že večkrat obnovljena.³

Alegorične slike izražajo bržkone misel, da je Jezus zato trpel in umrl, da bi premagal nevednost in nevero, ošabnost, laž in sovraštvo ter otel človeški rod sužnosti hudobnega duha. S svojo smrtjo je rešil

svet nevere, učil svet spoznavati presv. Trojico. Njegova cerkev je zmagala sinagoško; stari zakon se je umaknil novemu, sužnost je prenehala, postali smo otroci božji.

Ob slavoloku so naslikani štirje cerkveni očetje, ob oltarju pa štirje evangelisti.

Vse druge freske ob stranskih stenah v svetišču (1882) in v cerkveni ladji na stropu (1908 in 1909) so delo Mat. Koželja.

Zgodovinar Ivan Steklasa⁴ slutiti, da je Ilovšek poslikal 1736 cerkev na Veseli gori pri Šent Rupertu na Dolenjskem, ki je imela po popisu devet korov angelov. L. 1760 je naslikal sedanje freske Anton Tušek iz Škofje Loke na stroške Filipa Grebbina s Hmelnika. Kako in zakaj so Ilovškove freske izginile, je neznano; vsekako pa je škoda, ker se sedanje freske z Ilovškovi ne morejo kosati.

Bržkone je Ilovšek v tej dobi poslikal strop svetišča na Žalostni gori nad Mokronogom in na zunanji steni cerkve sliko Križanega z Marijo, sv. Janezom in sv. Magdaleno.

Freske na stropu predstavljajo Marijo, ki se je prikazala sedmim ustanovnikom servitskega reda. Na okrog se suče množica angelcev, ki nosijo mučilno orodje: trnjevo krono itd. Medaljoni kažejo prizore: Jezus na križu, Jezusa v grob devljejo, kar se vse nanaša na servitski red, ki posebno časti Žalostno M. B. in premišljuje dogodke, ki so povzročali Materi božji dušno trpljenje.

L. 1737 je Ilovšek napravil arhitekturno fresko velikega oltarja v Nevljah. Glavno podobo tvori sv. Jurij, ki prebada zmaja, nad njim se sučejo angelci, med stebri stojita sv. Peter in sv. Pavel, v timpanu plava sv. Duh v podobi goloba nad Marijo in Jezuškom. Podpis: 1737 F. Illouscheg.

L. 1739 se je Ilovšek pogodil s predstojnikom diskalceatov ali bosonogih avguštincev, da bo na mokri zid poslikal štiri kapele samostanske cerkve sv. Jožefa na Dunajski cesti v Ljubljani. Za vsako kapelo prejme poleg prehrane po 55 gld. Stroške je nosila zupščina Josipa Gottloba. L. 1739 je Ilovšek dovršil poslikanje kapele sv. Ane, leta 1740 kapele sv. Liborija. V tem letu je Ilovšek poslikal tudi obdurje glavnega cerkvenega vhoda. Ko so tedaj diskalceati postavili na vrtu kapelico, je slikar tu uprizoril dogodek iz življenja sv. Avguština. Za to delo so mu dali 10 gld. L. 1741 je poslikal kapelo sv. Janeza Ev. V vrtni kapeli je freska od hudega mraza razpadla. Ilovšek je vnovič naslikal sv. Avguština v puščavi. Prejel je zopet za nagrado 10 gld. L. 1742 je dokončal Ilovšek poslikanje zadnje izmed štirih kapel, namreč Žalostne Matere božje. Leta 1746 so diskalceati naročili Ilovšku, naj naslika v spomin stoletnice, kar biva red v Ljubljani, lepo pročelno sliko (frontispicium) v

² Župni arhiv in poročilo slikarja Ant. Jebačina.

³ Dr. Stele, Umctnostni spomeniki Slovenije, L. 14 id.

⁴ Zgodovina župnije št. Rupert na Dolenjskem, str. 199.

oblaki kulise. V začetku posta se je Ilovšek lotil dela; 20. aprila so zidarji začeli postavljati oder pred cerkvenim pročeljem; 26. aprila je Ilovšek pričel z arhitekturnim slikanjem s toliko marljivostjo, da je bilo delo 29. aprila že dokončano v vsej svoji lepoti. Umetnik je zaslužil poleg prehrane še 66 gld. 27 kr. Samostan je dal za platno 25 gld. 25 kr.⁵ Ker sedaj ta cerkev več ne stoji, o vseh teh delih ni nobenega sledu.

Deželni stanovci so 1. avgusta 1740 sklenili, da si omisslijo deželni grb. Po seji so delo poverili Ilovšku, ki je napravil osnutek po navodilih deželnega tajnika Wisenfeldta.⁶

L. 1740 je umrl cesar Karel VI. Stolni kapitelj ljubljanski se je pogodil 18. novembra 1740 z Ilovškom, da mu mora napraviti do novega leta 1741 po predloženem načrtu mrtvaški oder (*castrum doloris*) ter da si sam oskrbi vse potrebščine, v ta namen potrebne: les, mizarsko delo, platno, barve in kovino. Za to delo mu izroči stolni kapitelj 150 gld. takoj, drugih 150 gld. pa po dovršenem delu. Umetnik se je na tej pogodbi podpisal z nemškimi črkami: Franz Illouscheg, Maller.⁷

L. 1742 so poklicali Ilovška v Celje, da bi poslikal steno nad velikim oltarjem proštjske cerkve. Uprizoril je cerkvenega patrona, preroka Daniela v levnjaku. Levnjak je bil videti kot zgradba, ki jo obkroža mogočna galerija. Pod stopniščem se plazijo levi, prerok Daniel pa koraka po stopnicah navzgor, gledajoč v višavo, kjer se mu prikaže angel, ki nosi preroka Habakuka s košaro jedi. Iz atike zaokrožene stavbe in z oken opazuje ljudstvo prizor, kralj pa gleda z balkona, ki je okrašen s preprogami. Wastler sodi, da je slika sestavljena v bohotni, prekipevajoči domišljiji cvetočega baročnega sloga, z blestečim prevladovanjem perspektive.⁸ Žal, da je slika izginila pred dobrimi 20 leti, ko so cerkev popravljali.

Bržkone je še isto leto, 1742, Ilovšek naslikal v kapelici čemšeniške graščine pri Domžalah oltarno arhitekturo krog oltarne podobe. Na vsaki strani podobe se dvigata po dva stebra, ki ju zgoraj spaja zavoj. Med stebroma stoji na eni strani sv. Ana, na drugi sv. Jožef z lilijo. Nad kapelico kipi majhna kupola, ki je deloma tudi poslikana, žal, ne morem povedati kako, ker kljub temu, da sem šel dvakrat ogledavat to kapelo, nisem nikoli mogel dobiti ključa, le skozi okno sem mogel pogledati vanjo. Ker so kapelo posvetili l. 1742, sklepam, da je freska iz tega časa.

V Štepanji vasi pri Ljubljani je Ilovšek slikal svetišče l. 1744. Strop svetišča je naslikan kot prodrt prostor, podobno kakor smo videli pri Sv. Petru v Ljubljani. Angelci neso sv. dijakona Štefana v ne-

beške višave. Nad oknoma sta naslikana na polkrožni ploskvi še prvaka apostolov, sv. Peter in Pavel, ob prehodu iz svetišča pa oba kmetiška patrona, sv. Izidor in sv. Notburga, zadaj ob steni sv. Jožef in sv. Anton Padovanski, v sredi pa sv. Lovrenc z ražnjem. Na levi steni je okno, na desni pa slika: Sv. Štefan med pismouki. Ti se s svetnikom prepirajo o Kristusu, eden celo ušesa maši, ker noče nič slišati. Angel drži napis: *Non poterant resistere sapientiae* (niso se mogli ustavljati njegovi modrosti).

Po potresu 1895 so bile freske prenovljene, zato jih je težko presojati. Da so pa Ilovškovo delo, govori stalno ustno izročilo.

V Srednji vasi v Bohinju je poslikal Ilovšek zadnjo steno svetišča v obliki oltarnega nastavka. Na vsako stran je postavil po en gladek in po en zavit steber. Barve so lahne, kapiteli rumenkasti. Tudi zunaj cerkve je naslikal M. B. in nekaj drugih slik, ki so pa bile že vse prenovljene. V svetišču je napis: *Deo aC sanCto MartIno Lbata* (Bogu in sv. Martinu posvečena). Kronogram daje letnico 1752.

Škof Tomaž Hren je postavil v Nazarjih na Štajerskem l. 1625 loretsko kapelo. L. 1759 je Ilovšek poslikal zadnjo steno za velikim oltarjem s freskami. L. 1763 so pozvali frančiškani Ilovška, da naslika na pročelje loretske kapelice Marijino oznanjenje. Slikar je to storil ter je poleg tega okrasil vso notranjščino s freskami v l. 1763 in 1764. Kronika hvali freske, da so bile »zelo elegantne«. L. 1886 so te freske nadomestili s sicer prikupljivimi podobami Tomaža Fantonija,⁹ ki pa Ilovškovih seveda ne dosegajo. Istotam je postavil Ilovšek tudi božji grob.

L. 1764 so diskalceati zopet povabili Ilovška, da bi jim za veliko obednico napravil nekaj oljnatih slik. Tu pa ga je zadela kap in je radi nje pozneje doma umrl.

Za frančiškane v Ljubljani je Ilovšek narisal diplomo Tretjega reda, ki se še sedaj rabi za častne ude. Risba je okvir diplomatskemu besedilu. Na vrhu sedi na zemeljski obli, ki jo ovija kača, M. B. z božjim Detetom. Božje Dete je obrnjeno k sv. Frančišku. Za tem svetnikom so zastopniki vseh treh redov. Sv. Janez Kapistran, sv. Ludovik škof, sv. Klara, na desni pa sv. Bernardin Sijenski, sv. Ludovik kralj, sv. Elizabeta in drugi. Dalje na levi sv. nadangel Mihael nad hudobcem, pod njim pa prizor, ko bolnica umira in izpušča svojo dušo proti nebu, na desni pa sv. Barbara in pod njo podoba duhovnika, ki obhaja umirajočega. Spodaj sta še na vsaki strani po ena alegorična žena z avstrijskim in kranjskim grbom. Spodaj je zapisano: »Franc Jellouschegg. Klauber Cath. Sculps. Aug. Vend.« Tvrška Katarina Klauber je torej vrezala v baker to diplomo. Klauberjeva bakroreznica piše tu slikarja »Jellouschegg«.

⁵ Diskalceatska kronika v dež. muzeju, str. 268—301.

⁶ Čas, 1913, 423.

⁷ Kapiteljski arhiv v Ljubljani.

⁸ Steiermärkisches Künstler-Lexikon. 53.

⁹ A. Stegenšek, Cerkevni spomeniki lavant. škofije, I., 72.

Slike, katere smo doslej omenili, so se vedno Ilovšku pripisovale ali pa se na njih samih čita njegovo ime.

S temi umetninami pa Ilovškova delavnost še daleč ni izčrpana. Med posameznimi letnicami nahajamo še prav občutne vrzeli. Treba jih je nekoliko izpolniti.

Po l. 1734 je bila poslikana kupola in vsa Co-dellijeva kapela v Turnu pri Ljubljani. Slikar je naslikal zlasti predpodobe Brezmadežne. Razporedba prizorov in barve govore, da je Ilovšek njih početnik.¹⁰

Pri Kostanjevici je bil nekdanj cistercijski samostan, ki ga je ustanovil l. 1234 koroški vojvoda Bernard. Cerkev, ki je stavbinsko še ohranjena, spada med najznamenitejše stare stavbe naših pokrajin in je redek spomenik iz tako zvane prehodne dobe iz romanskega sloga v gotiški. V 18. veku so to cerkev sicer pobaročili, vendar pa jasno kaže še prvotne oblike stare stavbe. Žal, da ta stavba, ki je last kranjskega verskega zaklada, ne služi več svojemu namenu ter razpada. Kar nas tu zanima, so freske, ki krasi zunanje cerkvene stene in kažejo, da so Ilovškovo delo. Na severni steni je podoba Marije zavetnice cistercijskega reda, ki razgrinja svoj plašč nad redovniki in redovnicami tega reda. Nad cerkvenim vhodom je lepa slika Marijinega oznanjenja. Tretja slika uprizarja Marijino ime. Nad vhodom v samostan nas pa četrta slika spominja roparskega napada hajdukov na kostanjeviški samostan iz l. 1736. Latinski napis se glasi: ECCe IanVa CoeLI non fVres neC VaLLaChI neqVe Latrones ast IVstI IntrabVnt In eaM. HanC ereXIIt ALLeXanDer TaVffrer eX Fonte Marlano. (Slovenski: Glej, vrata nebeška! Ne tatovi ne Vlahi ne razbojniki ne bodo šli skozi, ampak pravični. Ta [vrata] je postavil Aleksander Tauffrer iz Marijinega studenca [tako se je imenoval kostanjeviški samostan, nemški Maria-Brunn.]) Oba kronograma dajeta let-

¹⁰ Glej več o tem v Zborniku UZD, 1923, 24—32.

nico 1737, ki znači čas, ko so slike nastale. Drugi kronogram je malo prisiljen (dva LL v besedi Aleksander!).

Ta freska ima zgodovinsko ozadje. Leta 1736, zvečer 29. julija, je napadlo samostan 50 bosanskih roparjev. Vodja jim je bil Hasan Bisič. V boju z roparji sta bila umorjena dva redovnika in dva samostanska služabnika, nad 12 oseb je bilo smrtnonevarno ranjenih. V petih urah so samostan do čistega oropali; odnesli so denar in druge dragocenosti. Česar niso mogli odnesti, so razbili. Tudi cerkvi niso prizanesli. Opat in drugi redovniki so si v skrivališčih oteli življenje. Dva roparja sta bila v boju ubita; njih trupla so roparji s seboj odnesli na konjih, ki so jih v samostanu ukradli. Hasana Bisiča so leto pozneje tovariši sami ubili.¹¹

Nad samostanskimi vrati kaže slika Marijo varuhinjo samostana, pod njo pa bosanske roparje, ki so odsekali svojemu tovarišu glavo, misleč, da je menih. Roparji so namreč nameravali napasti samostan ponoči. Eden se je še za dne splazil v samostan, da bi ponoči odprl tovarišem vrata. Vratarja je umoril in oblekel, da bi ga nihče ne opazil, njegovo redovno obleko. Ponoči odpre roparjem vrata, a prvi ropar, meneč, da je pravi meniški vratar pred njim, mu odseka glavo. Ko pa glavo vzdigne, spozna svojega druga, ki se je prej splazil v samostan. Vse je prevzel tak strah, da so odbežali in niso nikomur nič žalega storili.¹²

V Lescah na Gorenjskem so l. 1737 prenovili cerkev. V svetišču so dali poslikati strop s freskami l. 1742, kakor spričuje latinski kronogram: Virgo Delpara / eXVltans MIgraVIt / In CoeLos bonltas VbI gVbernat.

Grb je dvojnati: na modrem polju tri zlate zvezde in na treh belih poljih tri rdeče perotnice.

(Konec sledi.)

¹¹ Hoff: Gemählde v H. Kr., 1808, II., 80. — P. Florentin Hrovat: Kranjska mesta, 105.

¹² Lapajne, Opis krškega okrajnega glavarstva, 10.

Nagrobni.

(Umrli sestri.)

I.

Oj, kako je tuje sladkó
pod to mrzlo zeleno gomilo —
oj, kako je domače mehkó
pod to ruševino,
če se me spomni kedó,
potujoč skozi solzno dolino.

Od jeruzalemskih maš
te pozdravljam, bela nevesta,
iz krajev Siona,
kjer v tenčico spredena mesta
molko bele ceste pleto
blaženost Jeruzalema:

II.

V svetost razgibane duše
pojo:
Kako prijetno smo siljene
zreti
v jagnje, belo, zročé sladko!

Likovič Joža.

Po okrogli zemlji.

Politični pregled.

Zarišče svetovne politike še vedno tvori **francosko-nemška gospodarska vojska**, ki se sicer s popolnim porazom Nemčije bliža zaključku, toda še vedno ni končana. Dolgo časa je Nemčija upala, da bo ušla dolžnostim odplačevanja vojne odškodnine, vse je poskusila, da bi potlačila Francoze, toda le-ti so ostali neizprosni in neomajni. V Poruhrju je z vso silo vodila pasivni odpor delavstva in uradništva ter s tem razmetala ogromno državnega premoženja, ubijala je svojo marko, na drugi strani pa je upala na Anglijo, da odpove Franciji prijateljstvo — toda končno se je sama zgrudila pod udarci, katere je namenila Franciji. Pasivni odpor v Poruhrju in uboj nemške marke sta docela podrla gospodarstvo Nemčije in s tem tudi njeno odporno moč. Novi kancler dr. Stresemann je dobil žalosten nalog, da Nemcem odkritosrčno pove: s svojimi močmi smo pri koncu — rešimo, kar se da še rešiti. Poraz, ki ga je Nemčija doživela v petem letu po končani svetovni vojski, je hujski kot je bil polom v l. 1918.

Francija stavi naslednje pogoje: pasivni odpor v Poruhrju mora popolnoma prenehati, obratni sveti se morajo raziti, uvede se akordno delo in deseturni delavnik, vsak delavec mora sprejeti odkazano delo, vsak odpor se uduši z orožjem, vojaštvo v Poruhrju se ojači. In Stresemann je moral sprejeti te pogoje.

Zdi se pa, da prepozno. Plamen, ki je objel Nemčijo, se ne da pogasiti. Nemška marka je tako padla v svoji vrednosti, kakor še nobena druga valuta. Danes, ko za pišemo, stane hleb kruha v Nemčiji 110 milijonov mark in delavci prejemaajo tedensko plačo v milijardah. Dejansko je torej marka popolnoma uničena, državna banka bo likvidirala, ali bolje rečeno: bankrotirala, namesto nje se ustanovi nova državna banka, ki bo izdajala nove vrste bankovcev (Bodenmark). Ti bankovci bodo imeli svoje kritje v bančnih delnicah, ki jih bodo kupile druge države, torej v mednarodnem posojilu. Vprašanje pa je, če bo tudi ta poizkus uspel.

Splošno zmedo skušajo izrabiti vse tiste stranke, ki niso s sedanjim ustrojem nemške države zadovoljne, v svojo korist. Tu so najprej komunisti, ki bi radi Nemčijo po boljševiško uredili in tudi po boljševiško ušli vojni odškodnini. Uprizarjali so stavko za stavko, hujskali na upore, tako da je mnogokje prišlo do krvavih pouličnih bojov med njimi in vojaštvom, oziroma nasprotnimi strankami. Vlada je proti komunistom nastopila z vso strogoostjo zakona. Na

drugi strani so hoteli napeljati vodo na svoj mlin monarhisti, ki so posebno na Bavarskem zelo močni. Njihovo prepričanje je, da je edina rešitev Nemčije v monarhizmu. Na Bavarskem je celo hud monarhist von Kahr postal generalni komisar in splošno sodijo, da je le predhodnik princa Ruprehta, ki je že došel na Bavarsko in čaka na kraljev prestol. Istotako so postali pruski junckerji, oboževalci nemškega cesarja in pruskega militarizma, zopet zelo bojeviti in si domišljajo, da si mora Nemčija pribojevati ves svet — potem da bo zopet red in mir na zemlji.

V Porenju pa nastopajo separatistične stranke, ki sicer niso močne po številu, pač pa po pomoči Francije in ki delajo nato, da se Porenje popolnoma loči od Nemčije in proglašajo kot samostojna država.

Tako bojuje Nemčija smrtni boj za svoj obstoj in lahko se zgodi, da bomo rekli kakor o Avstriji: Avstrija je bila — tudi o Nemčiji: Nemčija je bila. Lahko pa se tudi zgodi, kar prerokuje bivši angleški državni krmar Lloyd George, da za dolgo časa nobenega kulturnega in zavednega naroda ni mogoče podjarmiti in zato se zna zgoditi, kakor pravi George, da bosta Belgija in Francija leteli iz Poruhrja brez vojne odškodnine.

Velik preobrat se je nanaglo in brez posebnega hrupa dogodil v **Spaniji**. Izbruhnila je revolucija, in ker je bil kralj toliko previden in moder, da ji je dal prav in poveril sestavo vlade, se je izvršila brez krvoprelitja. Vzrok so bile gnile razmere, ki jih je ustvarila liberalna vlada. Najhujsše posledice teh razmer so pa bile vedni neuspehi v Maroku, to je pas zemlje — velik za dve Sloveniji s pol milijona prebivalci — na skrajnem severozapadnem obrežju Afrike. Velika zmagaja, ki si jo je priboril Kemal paša nad Grki in s tem nad vso Evropo, je vplivala tudi na mohamedance domačine v severnem Maroku. Zato se hočejo po zgledu svojih verskih sobratov v Aziji tudi osvoboditi evropskega jarma ter so v ta namen začeli z vstajo proti Špancem. Španija je pošiljala polk za polkom čez Gibraltar, toda vsak se je vračal bolj razbit od prejšnjega. Zato je med vojaštvom samim začelo vreti proti nespobnosti vlade. To nezadovoljstvo pa je dobivalo močno oporo tudi v avtonomističnem gibanju raznih španskih provinc, ki se že dolgo časa bore proti madridskemu centralizmu.

Kakor rečeno, revolucija je uspela in kralj je poveril vodstvo vlade voditelju revolucije, barcelonskemu guvernerju Primo de Revera.

V **Bolgariji** so začeli komunisti v družbi z zemljiniki s protirevolucijo. Vlada Cankova, ki ima za seboj ofircirsko ligo in macedonske komitaše, ne pa večine ljudstva, je takoj v začetku začela nasilno nastopati proti komunistom in zemljinikom, radi česar je prišlo do vstaje. Na drugi strani so ruski boljševiki z vso močjo pritiskali na bolgarske komuniste, naj čimprej začno s tem, da se iz vseh balkanskih držav ustanovi balkanska sovjetska republika po ruskem vzorcu.

Komunistična revolucija pa se je temeljito ponesrečila, ker je vlada prej izvedela za vse načrte. Komunisti so res zasedli par mest ter proglasili komunistično vlado, toda vsa njihova oblast je trajala samo par dni. Vojaštvo je brezobzirno nastopilo proti komunistom in zemljinikom, ki se proti dobro oboroženim silam seveda niso mogli braniti, vlada pa je vse komunistične voditelje zaprla ter jih postavila pred vojaško sodišče. S tem je komunizem na Balkanu za dogleden čas nezmožen za kakšno večje podjetje.

V **Jugoslaviji in Italiji** je zadnje čase veliko razburjenja povzročalo reško vprašanje, ki še vedno čaka — rešitve. Italija bi na vsak način rada priklopila Reko Italiji, zato pa bi prepustila Baroš in Delto Jugoslaviji, toda reško prebivalstvo samo je odločno zoper. Rapalska pogodba pozna samo neodvisno reško državo in Jugoslavija ne privoli v revizijo rapalske pogodbe. Tozadevna pogajanja niso privedla do nikakšnega zaključka. Jugoslavija je celo rapalsko pogodbo registrirala pri Društvu narodov, radi česar je postalo reško vprašanje evropskega pomena; zakaj Društvo narodov ima dolžnost čuvati pogodbe, torej čuvati neodvisnost reške države. Italija zato nič ne hiti s pogajanja, pač pa vedno bolj skuša napraviti na Reki izvršeno dejstvo. Zato je poslovodeči podpredsednik reške vlade Depoli podal ostavko, češ, da ne more obvladati zamotane reške uprave in prosi Italijo za pomoč. Italijanska vlada je takoj poslala na Reko generala Giardina kot reškega guvernerja. S tem je dejansko Reka prešla pod italijansko oblast, čeprav Italija izjavlja, da se s tem ni hotela dotakniti veljavnosti rapalske pogodbe.

V **Jugoslaviji** se dogajajo v narodni skupščini burni prizori. Vladna večina pridno sprejema razne zakonske načrte, ki so dobri za razmere v Srbiji, zelo slabi in škodljivi pa za takozvane prečanske kraje. Zato se slovenska

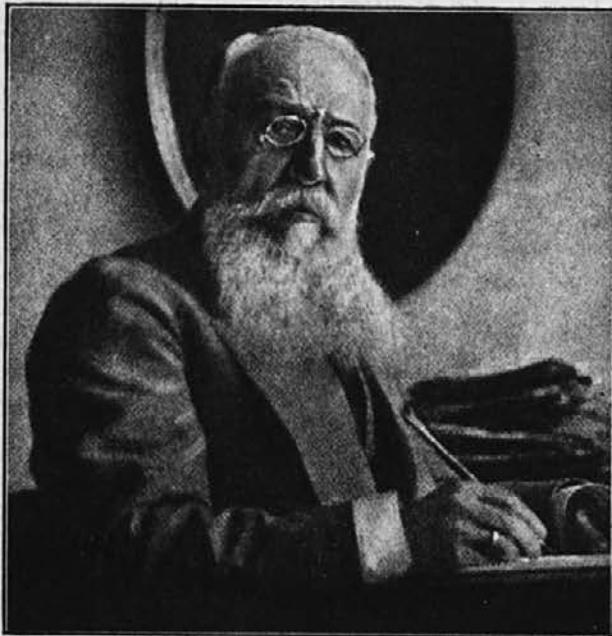
opozicija z veliko silo in odločnostjo bori proti krivicam, ki jih vsebujejo novi zakoni napram Slovincem in Hrvatom, toda vlada ima trdo kožo in gluha ušesa. Zato postajajo notranjepolitične razmere vedno bolj napete, kar na drugi strani znatno slabi odpor Jugoslavije v zunanji politiki.

Carizem in revolucija.

F. Terseglav.

(Nadaljevanje.)

Zgodovino političnih društev v Rusiji je zelo težko pisati, ker so vsa obstoječa društva bila tajna. Vsako politično društveno delovanje je bilo do leta 1917 popolnoma prepovedano in celo vsaka samoupravna korporacija, katera bi se bila spuščala na to zanjo čisto naravno polje, bi se bila onemogočila ali pa izpostavila brezobzirnemu preganjanju. Svobodna beseda in kritika ni bila mogoča ne v gubernskih ali ujezdskih zemstvih ne v mestnih zastopih ne v selskih občinskih upravah; časopisje in knjige so se strogo cenzurirale; javne strankarske organizacije se niso smele snovati, vsakršno drugo društvo, ki bi se zanimalo za javna vprašanja, je bilo nemogoče; ljudska izobrazba je bila vseskozi in ves čas carizma na najnižji stopnji, tako da ruska vas ni uživala prav nobenih kulturnih in javnih naprav, kjer bi se bilo moglo ljudstvo za javno življenje in delovanje izobraziti, se naučiti sodelovanja pri političnih zadevah ali izražanja svojega lastnega mnenja o državnih vprašanjih. To je ostalo tako celo takrat, ko se je uvedla дума, parlament, v katero je ljudstvo vendar volilo svoje »deputate«! Kaj čuda, da mužik tudi za parlament in politično gibanje izobražencev (inteligence) v zadnjih letih carizma ni imel zanimanja, oziroma, da ga je zanimalo le to, kako bi bilo prej konec vsega gospodovanja privilegiranih višjih razredov, naj si že bo carskih slug ali njim nasprotnih liberalnih inteligentov, ki so po dumi prišli končno do javne besede. Toda do dume je bila še dolga pot! Mi smo zdaj še pod Aleksandrom I. in tajnim društvom, ki se je bilo takrat osnovalo v svrhu, da strmoglavijo samodržavje. Obstajalo je skoro iz samih mladih oficirjev in plemičev, kateri so sanjali o neki slovanski federaciji (treba je pomisliti, da so imeli na te kroge velik vpliv Poljaki, ki so pod Aleksandrom I. uživali veliko večjo svobodo nego Rusi in imeli svojo ustavo), nadalje o osvobojenju kmečkega stanu, o razširjenju ljudske izobrazbe in poštenosti ter pravičnosti v upravi. Teh idej so se bili mladi ljudje navzeli v Evropi v vojskah proti Napoleonu. V ljudstvu ta pokret ni imel korenin; sicer pa je bilo to takrat tudi nemogoče, ko je bil tak prepad med dvorjanom in mužikom. Vendar je bila ta zarota prvi zavestni glas v Rusiji za politično svobodo in sodelovanje naroda v upravi. Med zarotniki so bili glavni: knez Trubeckoj, Pavel Pestjel, pesnik Riljejev, Nikita in Sergjej Muravjev, Bestužev-Rjumin i. dr. Pridobili so na svojo stran precej polkov in bi bili morebiti uspeli, da so imeli več organizacijskega talenta. Car je za zaroto vedel in imel v svoji miznici celo zapisnik vseh njenih vodij, toda za čuda ni proti njim ganil niti mezinca. Aleksander I. je namreč postajal čezdalje bolj otožen, se naveličal carovanja in svetnega življenja sploh ter si želel daleč, daleč stran od grdobe življenja. Podal se je na Krim, kjer je v Taganrogu l. 1825 nagloma umrl. Toda ljudska govornica, ki se zdi, da ni brez podlage, pravi, da so namesto Aleksandra položili na pare njemu zelo podobnega vojaka, ki je bil tiste dni umrl, car sam pa da je po davno zamišljenem načrtu skrivaj izginil, se preedel v prosjaka in preromal kot brat Fjodor Kuzmič Rusijo ter Sibirijo, kjer je pozneje

Nikola Pašić.

umrl kot spokornik v nekem samostanu. Ker je po smrti ali izginjenju carja bilo sporno, kdo izmed njegovih bratov, ali Nikolaj ali Konstantin, ima več pravice do prestola, je v armadi nastala neka negotovost, katero so zarotniki izrabili in — bilo je decembra meseca, l. 1825, — zbrali svoje polke v Petrogradu na upor zoper Nikolaja I., ki je bil na podlagi ustne odredbe prejšnjega carja zasedel prestol. Radi tega se ta vstaja imenuje *dje kabristična* (decemberska) in kot taka slovi v zgodovini. Nikolaj I. jo je takoj zadušil, kolovodje so bili usmrčeni, ostali zaprti na vse življenje ali izgnani v Sibirijo. Nikolaj I. pa je ob tej obravnavi, ki jo je osebno sam vodil in do takega krutega konca privedel, pokazal svojo naravo in smernice, ki se jih hoče držati pri svojem carovanju.

Car Nikolaj I. je bil vojščak, ki je vso svojo obširno državo smatral za eno samo kosarno, sebe pa za od Boga posvečenega, v svoji oblasti neomejenega samodržca, ki po svojih upravnih nadzira misli in čustva svojih podanikov ter napravlja njihovo voljo k predoločnim

Pijanica polivajo z vodo.

podložniškim dejanjem, kakor na primer general po svojih ordonancah, častnikih in podčastnikih obvlada vso armado tako, da se kreta z matematično točnostjo po njegovih poveljih liki stroj brez duše. Odločnosti je ta čudoviti car imel za to dovolj, ne pa uradniškega aparata, ki bi ga pri izvrševanju »očetovskih« povelj od zgoraj vodili zares očetovski nameni, nesebičnost in razumevanje občega blagra, četudi v spačenem svitu Nikolajeve tiranske pameti. Kako podkupljivo, glupo in brezvestno je bilo uradništvo nikolajevske dobe, nam najlepše predočuje Gogoljev »Revizor«. Nikolaj ni hotel obvladati ljudi samo nazunaj, ampak tudi njihove duše, jih za samodržavno misel navdušiti, ta način vladanja kot nekaj ruski narod pred vsemi drugimi odlikujočega predstaviti; pa v tem ni uspel, ker je preziral samostojno omiko in nravno delavnost, samovzgojo in izvestni svobodni razmah, ki je vsakemu človeškemu bitju nujno potreben; zato je namesto vdanih »carjevih slug« tako iz inteligence kakor iz prostega naroda vzgojil same potuhnjence, hinavce in skrivne puntarje. Izraz tega njegovega prizadevanja je bila od njega podpirana rusko-nacionalna struja, koje najodličnejši predstavitelj je bil sloveči zgodovinar in slavopevec absolutizma Karamzin; širilo se je tudi navdušenje za osvoboditev »slavjanskih bratov« na Balkanu in podpiralo slovansko jezikoslovje na vseučiliščih; Lvov je napisal rusko narodno himno »Bože carja hrani«, slavni Glinka pa

je uglasbil opero »Življenje za carja«. Preprosto ljudstvo pa je dobro čutilo, kako malo je vse to v resnici slovansko. Slovanofilski car je podpiral Avstrijo pri njenem prizadevanju, da tlači svoje slovanske narode, ker se je bal vsakega osvobodilnega pokreta; saj je sam po generalu Paškičeviču ukrotil poljsko vstajo in l. 1831 storil konec poljski ustavi. Carjev narodni program ni bil vse-slovanski in sploh ne slovanski, ampak centralističen in ozko rusko-nacionalen po geslu, da bodi povsod samo »en zakon, en jezik in ena vera«, namreč pravoslavna. Te vrste nacionalizem pa je bil ruski duši odnekad zoprni in carja so mužiki porogljivo imenovali »Karla Ivanoviča«, kar je smešno ime za Nemca. V resnici je bil skoro ves njegov dvor nemški.

Z Nikolajem je nastopil konec vsem prizadevanjem za ustavo ali vsaj za korenitimi reformami politične uprave, kakor so se zamišljale v prvi polovici vladanja Aleksandra I. Vrhunec Nikolajeve upravne sposobnosti je bilo proslulo »tretje oddeljenje osebne pisarne Njegovega Veličanstva carja«, ta strahovita ustanova, ki je igrala tako usodno vlogo v ruski zgodovini tik do prevrata. To je bila tajna policija, pred katero ni bil varen nihče, niti sami — carji; saj je pozneje po svojih tajnih agentih med

Preiskava pri revolucionarju.

revolucionarji uprizarjala atentate celo na posvečeno osebo samovladarjevo, da izbije profit zase, oziroma za svoj sistem. Sploh je izzivanje k revolucionarnim dejanjem v svrhu podavljenja revolucije, odstranitve neljubih oseb in povzdige njenih lastnih »zaslug« spadalo med glavne naloge tajne policije kakor tudi žandarmerije, ki je bila takisto dete Nikolajevo in po možnosti še bolj pokvarjena nego policija. Drugo sredstvo v svrhu nadzorstva nad točnim in poštenim funkcioniranjem uprave so bili izredni revizorji, ki so pa navadno svoj posel tako dobro opravljali, da je bilo treba imenovati nad njimi še druge revizorje... Oni pa, ki so bili poštini in vestni, so sicer popisali veliko papirja, kako naj bi se politična in sodna uprava izboljšala, dosegli pa niso nič. Na enak način so delovale brezštevilne komisije. Točno pa je funkcionirala cenzura, ki se je pod Nikolajem razvila do svojega viška. Obstajala je obča cenzura za vse časopise, knjige in publikacije, govore, izjave, pisma itd., poleg nje pa je vsaka veja državne uprave vzdrževala svojo posebno cenzuro. Tako je obstajala cerkvena, vseučiliška, vojaška cenzura; obstajal pa je še komite cenzorjev nad cenzorji! Sploh je Nikolaj I. storil vse, kar je le mogoče, da se absolutizem sam privede do nemožnosti. Ker je bila pod Nikolajem še bolj ponižana kakor pod njegovimi predniki. Ker se je namreč vojaška suknja smatrala za najboljšo pripravo za upravno službo, je general »lajbhuzarjev«

Protasov postal oberprokurator svetega sinoda! O narodni prosveti ni bilo skoro govora; minister financ Kanrin je celo videl v železnicah kot posredovalkah občje prosvete najnevarnejše sredstvo za razširjenje prevratnih nazorov. Vseučiliška znanost se je sicer v svrhe režima do izvestne meje podpirala, toda skrbno se je gledalo na to, da ostane višja izobrazba dostopna samo višjim stanovom in je bil kmečki ter malomeščanski stan od višje izobrazbe popolnoma izključen. Ogromno večino državnih dohodkov je požirala armada, ki pa je kljub temu bila tako slabo upravljana in vojena, da je Rusija izgubila krimsko vojsko.

Kar se tiče mušikov, so vsi ruski carji kazali v b e s e d a h neko izvestno simpatijo do izboljšanja njihovega stanja. To je pač bil neizogiben učinek zavesti, da je od tega vprašanja odvisen obstoj ruske države in carske oblasti. Tudi Nikolaj I. ni bil tako slep, da bi tega ne videl; v njegovem krutem soldaškem značaju tudi ni manjkalo plemenite črte. Storilo se pa ni za osvobojenje kmetiškega stanu nič, razen da so se imenovala komisije leta 1835, 1839, 1840, 1844 in 1848, ki so ostale vse brez pravega uspeha. Vzrok je bil ta, da se je car strašno bal revolucije, ki je takrat pretresala zapadno Evropo in ji prinesla velike svoboščine. Odpraviti kmetiško podložništvo je značilo naravnost revolucijo vsega obstoječega stanja; tega pa car za nobeno ceno ni maral. Edini odkriti pristaš osvobojenja kmetov je bil grof Pavel Kiselev, ki pa tudi ni mogel storiti več, kakor da je uvedel nekatere polovične reforme. Prepovedalo se je plemičem brez zemlje kupovati kmetiške duše, dovolil odkup od tridnevne robote na teden, takozvani obrok, prepovedala prodaja kmetov tako, da bi se raztrgala družina, začela katastralizacija zemlje, da bi se odpravil davek na glavo in uvedel zemljiški davek, nekoliko razširila avtonomija srenje (mira) in delalo na to, da bi se obvezno podložništvo spremenilo v svobodno-pogodbeno. Pravega uspeha od tega ni bilo in Nikolaj je prepustil teži vsega dela svojemu nasledniku, kajti čas je vendarle silil h gospodarskemu osvobojenju 90 % vsega ruskega ljudstva.

Revolucionarni pokret je bil s potlačitvijo djekabrišičnega punta zadušen. Odslej je postal in ves čas Nikolajevega vladanja ostal literarnega (književnega) značaja in se je vodil iz tujine, v glavnem iz Londona. Tam je namreč našel skupaj s svojim glasilom »Kolokol« (»Zvonom«) svoje zatočišče najprosvetljenejši um nikolajevske dobe in eden najboljših mislecev modernega človeštva sploh, Aleksander H e r c e n. Hercena označujejo kot prvega ruskega socialista, dasi pravzaprav ne pripada nobeni struji; gotovo pa je v duhovnem oziru početnik socialističnega gibanja v Rusiji. Da bi bil sam samo socialist, tega ni dovoljevala širokost njegovega duševnega obzorja. Tudi ni bil toliko revolucionar kakor oznanjevalec duševnega, kulturnega prevrata, in celo carji so njegov »Kolokol« radi čitali, ker je brezobzirno, toda z veliko pravičnostjo in npravstveno resnobo grájal neznosne ruske razmere, pokvarjenost birokracije, neprosvetljenost mušika in suženjsko lizunstvo ruske cerkve. Da so carji Hercena poslušali, bi revolucije v Rusiji ne bilo. Hercen nam je ljub in drag tudi po svojih osebnih lastnostih in čistem pojmovanju ljubezni do ženske; njegova tozadevna pisma se čitajo naravnost kakor Dantejeva »Vita Nuova«.

Čisto druge vrste človek je strastni, nemirni in nedisciplinirani B a k u n i n, ki ga smatrajo za začetnika nihilizma. Njegov »revolucionarni katekizem« podaja v izvlečku dr. Janez Ev. Krek v svojem »Socijalizmu«. Bakunin je pravi slovanski sanjač, mrzi državo in sploh vsak nasilni red ter meni, da je edino prava oblika človeškega sožitja anarhija, to je brezvladstvo, kjer bi vsi ljudje brez

nadrejene oblasti delali prav in dobro. Njegovo sovraštvo do cerkve ga je žal privedlo do sovraštva do vsakega določenega verstva sploh, v čemer mu je sledil velik del ruske inteligence. Sedanji nasilni, kapitalistični družabni red sovraži tako, da uči brezpogojno potrebo njegovega uničenja, tako da bi od njega ničesar več ne ostalo. Njegovi nazori so tako skrajni, da ga je Marx z vso silo pobijal; seveda mu tudi Bakunin ni ostal ničesar dolžan in ga mrzi kot žida in Nemca. V Bakuninu je namreč veliko sanjave, neobuzdane, mehke in brezpokoje slovanske duše. Ustvaril ni Bakunin nič, pač pa veliko razdril; njegovi nazori so v Rusiji delovali kakor dinamit. V vsakem mestu vidimo tajne krožke, ki razpravljajo o najvišjih vprašanjih človeštva, o veri, filozofiji, socialnem vprašanju, o umetnosti. Ti krožki, ki so bili pod Nikolajem filozofsko-literarnega značaja, so se pod njegovim naslednikom izprevrgli v tajna politična društva, v katerih so se snovale najnevarnejše zarote, se je slavilo revolucionarno mučeništvo in kopicilo sovraštvo do vsega obstoječega do vprav strahovite stopnje.

Poleg ločitve ruske inteligence v revolucionarno in lojalno-režimsko, o kateri smo govorili že začetkom tega sestavka (Karamzin), opažamo v nikolajevski dobi še ločitev ruskega razumnštva v zapadnjaško in slavjanofilsko. Zapadnjaki (globokoumni, h katoličanstvu nagnjeni Čaadajev, slavni literarni kritik Bjelinskij, Hercen, Granovskij i. dr.) so stavljali Rusiji za vzor zapad, pripravljali zapadni ustavni in upravni sistem, zapadno modroslovje, zapadne socialne reforme, dočim so slavjanofili (dva brata Aksakova, brata Kirjevskij, Homjakov, Samarin, velika pisatelja Gogolj in Dostojevskij i. dr.) z veliko vnemo učili, da leži rešitev Rusije v Rusiji sami, v njenem pravoslavnem krščanstvu, v njenem slovanskem bitu. Večina slavjanofilov je bila za rusko samodržavje, za očetovsko vladstvo carja, toda pristaši režima le niso bili, ker so carstvo gledali z idealne strani, po njihovem lastnem idealnem zamislu, obstoječe dejanske razmere so pa več ali manj obsojali in se v tem z zapadnjaki strinjali. Zato je vlada tudi na slavjanofilski pokret gledala z velikim nezaupanjem, dasi bi se bila vprav z njim lahko največ okoristila.

Bog je pač carizem udaril s popolno slepoto. Slavjanofili so bili absolutizmu tembolj nevšečni, ker so se navduševali za revolucionarne pokrete med avstrijskimi in balkanskimi Slovani, ki so bili Nikolaju pogodu le v toliko, v kolikor so šli v njegove zunanjepolitične osvajaalne račune; nadalje, ker so preveč povzdigovali ruskega mušika, se zavzemali za osebno in stanovsko svobodo ter sanjali o upostavitvi zemskih soborov. Leta 1850 so jih začeli preganjati in njihove spise zabranjevati.

Kakor vsi ruski carji, tudi Nikolaj I. ni končal srečno. Bil je preostroumen, da ne bi videl, kako so njegovi veliki naporu popolnoma brezuspešni, kako se njegovo delo sproti podjira, kako ga obdajajo sami hlapčevski lizuni, kako je vse nezadovoljno in kako država ne predstavlja drugega kakor ognjenik, ki se pripravlja na izbruh. Tudi njegovo družinsko življenje ni bilo vzorno, dvor pravo peklo spletk, nikjer ljubezni in iskrenosti. Smrtni udarec pa mu je zadala krimska vojna, v kateri je bila Rusija od zapadnih velesil premagana. Zunanjepolitični načrti Nikolaja so se čez noč porušili in odkrila se je gniloba notranjepolitičnega sistema. Car je iskal sam smrti. Bolan na vročnici, je v najhujšem mrazu pregledal neki polk in se potem vlegel na smrtno posteljo. Še sam je narekoval brzojavko na ruska mesta: »Car umira.« Dne 2. marca 1855 ga je rešila bleda žena nadaljnega vladanja, ki je bilo njemu in Rusiji v nesrečo. (Konec prihodnjic.)

Utrinki in meteori.¹

Kajfež Jožef.

Gotovo je že vsak opazoval jasno nebo in pri tem videl, kako se je hipoma utrnila zvezda ter nenadoma izgnila, puščajoč za seboj samo nekoliko časa viden, svetel tir.

Ker je pojav zanimiv, naj sledi v naslednjem, kar je znanega o utrinkih in meteorih.

Motili bi se, če bi mislili, da je samo toliko nebesnih teles, kolikor jih vidimo na nočnem nebu. Dokazano je, da so tudi temna nebesna telesa. Lep primer za to so utrinki.

Ako pridejo temna nebesna telesa, ki se gibljejo okoli solnca ali ki pridejo naravnost iz svetovnega prostora v naš sestav in se pri tem približajo naši zemlji in zaidejo v njeno ozračje, se radi velikega trenja tako segrejejo, da zažare, in ako niso velika ali težje topljiva, tudi popolnoma zgore. V prvem slučaju, ko popolnoma zgore, so to utrinki ali kresnice, v drugem pa, ko padejo še na zemljo, se imenujejo meteori, bolidi in ognjene kroglice. Razlika med bolidi in ognjenimi kroglicami je v tem, da se prvi razlete s silnim pokom, ognjene kroglice pa se navadno neslišno razprše v oblak isker. Vsi skupaj pa se imenujejo aeroliti (zračni kamni). Velikost izpodnebnikov je zelo različna. Utrinki, ki se pokažejo le za hip, so prav neznatni, mogoče tehtajo nekaj gramov; dočim dosežejo nekateri meteori in ognjene kroglice lahko več tisoč kilogramov. Leta 1899 je padel na Finskem meteor, ki je tehtal 325 kilogramov. Pri padcu je prebil 70 centimetrov debel led, se pogreznil skozi meter globoko vodo še šest metrov v ilovnata tla. Leta 1810 je padel v Novi Granadi 750 kilogramov težak bolid.

Višina, v kateri začno žareti izpodnebniki, je okoli 250 kilometrov. Odvisna je od velikosti in kemijske sestave aerolita. Železni začno žareti prej ko kamniti, ker potrebujejo ob enaki velikosti nižjo temperaturo. Zgorijo navadno v višini 80 do 150 kilometrov. Iz tega je razvidno, da sega zrak višje, kot se navadno meni; seveda je tam zrak tako redek, da je že skoro brezračni prostor. Da se izpodnebniki v tako izredno redkem zraku, kot je v višini 250 kilometrov, tako močno ogrejejo, mora biti pa njihova hitrost zelo velika. Srednja hitrost, s katero ti priletijo v naše ozračje, je 42 kilometrov v sekundi. Hitrost zemlje znaša nekaj manj kot 30 kilometrov v sekundi, to-povska kroglica pa zapusti cev s hitrostjo 500 metrov v sekundi. Poseben slučaj hitrosti ognjene kroglice so opazovali 16. novembra 1902. V višini 200 kilometrov nad Wittenbergom se je pojavila goreča masa, se spustila proti Marburgu (Nassau-Hessen), ga dosegla v $3\frac{1}{2}$ sekundah, kjer se je neslišno razpršila v žareč oblak isker. Razdalja med obema mestoma je 328 kilometrov. Torej je morala biti začetna hitrost krog 109 kilometrov. Seveda je treba tu odšteti še hitrost zemlje, toda vseeno ostane hitrost še 80 kilometrov v sekundi, kar prevozi najboljši brzovlak v eni uri.

Vsa ta telesa drevijo po prostoru, kjer vlada izredno hud mraz, ki je precej blizu najnižje temperature, t. j. -273°C . (Na umetni način so dosegli mraza $-271,5^{\circ}\text{C}$.) Večji kosi aerolitov se segrejejo le na površju, v njih sredini pa vlada zelo občuten mraz. Nekoč so namerili na razbitem kosu v sredini mraza -100°C . Radi velike toplotne razlike se večji kosi zelo hitro razlete in tako nastane kameniti dež. Tak slučaj se je dogodil pred več leti na Moravskem; 1864 v kraju Orgueil na Francoskem. L. 1803 je padlo pri Laigle v Normandiji do 3000 izpodnebnikov, težkih do 10 kilogramov.

Snov, ki tvori izpodnebnike, je v glavnem železo, ki je pomešano z 10% niklja, nekaj ogljenca in kamenja, ali pa tvori glavni del kamenje (razni silikati), ki je pa tudi pomešano z železom in drugimi pri nas znanimi kovinami in nekovinami. Na nekem meteoru so zasledili celo sol. Utrinke opazujemo lahko vsako jasno noč. Povprečno se jih opazi 4—20 na uro. Zjutraj dosti več ko zvečer. V velikem številu se krešejo, kadar gre zemlja skozi avgustov ali novembrski roj. Ko so 1872 pričakovali komet, se je usipal gost ognjen dež vso noč. Astronom p. Sechi jih je naštel do ene zjutraj skoro 14.000, p. Deuca v Moucalieri celo 33.400. Skupaj se jih je utrnilo tisto noč okoli 160.000.

Vendar to število ni niti oddaleč podobno številu izpodnebnikov, ki padejo dnevno. Prof. Newton je določil to število na povprečno 10—15 milijonov kosov. Toda kljub temu, da jih pade toliko v naše ozračje, jih vendar kaj malo dospe na zemljo. Iz tega lahko spoznamo, kako velika dobrota za nas je naše ozračje. Kakor ogromen zid odbija grozeče kroglice, ki frče v milijonih proti zemlji. Kaj bi bilo z ljudmi, ako bi te »nebesne artilerije«, kot imenuje to znamenit astronom Sechi, ozračje ne zadrževalo in izstrelkov ne uničevalo? Vendar se zgodi večkrat, da povzročijo meteori občutno škodo. Nad Madridom se je razletel 10. februarja 1896 ob pol desetih zjutraj s silnim pokom izredno bleščeč meteor. Zaradi silnega zračnega pritiska se je zrušilo mnogo zidov ter popokalo na tisoče šip. Na polarnih snežnikih so opazovali večkrat črn prah. Mogoče je pepel utrinkov ali pa vulkanov? Skoraj gotovo pa je oboje.

Razumljivo je, da so se astronomi (zvezdoslovci) prav posebno zanimali za utrinke. Najtežje je bilo vprašanje glede njihovega izvora. Še do zadnjega časa je vladalo mnenje, da so utrinki izbljuvana masa pradavnih luninih ognjenikov (vulkanov). To mnenje je vzdrževal znameniti kölnski astronom Klein († 1914). Francoski astronom Flammarion je menil, da so izpodnebniki izbruhi prvotnih zemeljskih vulkanov. Toda danes je to vprašanje že popolnoma rešeno. Pri tem ima največ zaslug milanski astronom Schiaparelli († 1910), ki je tudi razložil, zakaj je zjutraj največ utrinkov. Ko je računal tire utrinkov, je videl, da se ti popolnoma ujema z nekaterimi že dalj časa pogrešanimi kometi. Stvar je postala še bolj očitna, ko se je 27. novembra 1872 usul dež utrinkov, to je isti dan, ko so pričakovali komet. Isto se je zgodilo z avgustovim in novembrskim kometom, ki sta prihajala vsakih 120 oziroma 33 let 10. avgusta oziroma 15. novembra. Utrinki so torej razpadli kometi, ki so nekaj krožili okoli solnca. Izredni pridejo pa naravnost iz svetovnega prostora.

Ako opazujemo pota utrinkov na nebu, kadar se javljajo v večjem številu, tedaj lahko opazimo, da se sekajo njih pota v točki, ki nastane, ako podaljšamo pota v nasprotni smeri. To je radijant ali žarišče rojev, iz katerega se utrinki navidezno usipajo na vse strani v ozračje. Le navidezno, kakor se navidezno sekajo nekje v daljavi vzporedne železniške tračnice. Sedaj najbolj številna roja sta 10. avgusta in 15. novembra. Takrat seka zemlja njihov tir, ki je popolnoma izpolnjen z drobci. Ta dva vstopata pri ozemlju Perzeja oziroma Leva in je radi tega imenujejo utrinki perzeidi oziroma leonidi.

Leonidi so zanimivi tudi radi tega, ker je del tira posebno gosto in debelo posejan z izpodnebniki in so tudi utrinki radi tega vsakih 33 let gostejši.

Toda leonidov je od leta do leta manj, ker sta Jupiter in Saturn nekoliko spremenila njihov tir. Ščasoma se tudi lahko zgodi, da bodo popolnoma prenehali.

Dasi so utrinki in meteori majhni, pridejo in izginejo, vendar niso brez zgodovine. V starem veku in še potem

¹ Primerjaj: Die Sternwelten und ihre Bewohner. Von Dr. Jos. Pohle, 7. vermehrte Auflage. Str. 54—72. Köln, 1922.

je bilo orožje iz meteornega železa na dobrem glasu. Posestnik takega orožja je bil, tako so mislili, v varstvu posebnih bitij in radi tega neranljiv. O nekem tatarskem kanu se poroča, da je imel vso bojno opravo iz meteornega železa.

Črni kamen v Meki, ki ga molijo Turki, je po raziskavanju Angleža Burtona meteor.

Pred nekoliko več kot 100 leti je francoska Akademija znanosti prištevala kameniti dež med ljudske čenče. Ko je poslal župan iz Juillac-a Akademiji z mnogimi pričami potrjeno poročilo o leta 1790 padlem meteoru, je rekel njen tajnik s pomilovanjem, da je to »nemogoč fizičen pojav«. Več muzejev je zavrglo svoje zbirke meteorov, da ne bi postali smešni.

Največjo zbirko meteorov, nad 500 kosov, ima dunajski muzej, najraznovrstnejšo pa Wald-Conleyev kolegij. Ima jih 588 vrst.

V letu 1881 so povzročila veliko občudovanje »odkritja« dr. O. Hahn, ki je trdil, da je zasledil na meteoroidni organizme. Med drugimi da je odkril celo pristanico na meteoru iz Knyahinije (1866). Vso stvar je Hahn pokazal K. Darwinu, ki je bil ves vzhičen nad tem odkritjem. Toda Hahn je šel predač. Po natančnem raziskovanju prvih francoskih meteorologov so dognali, da so Hahnovi organizmi le nepopolni kristali olivina in custatita, in vso stvar pokopali. Vendar ni izključeno, da ne bi padel kak meteor, ki bi imel organske snovi. To dokazuje velika množina ogljenca v izpodnebnikih. Znani so štirje slučajji, pri katerih se z veliko gotovostjo da sklepati, da je bila na njih organska snov, ki se je pa od vročine razkrojila in deloma zgorela. Da bi pa prišli kedaj živi organizmi skozi ognjeni, nebesni krst, na to pač ni niti misliti.

Staroruski pogreb.

V Rusih, največjem slovanskem plemenu, imamo podrobna zgodovinska poročila šele iz 12. stoletja, ko nam kijevski letopisec našteje 12 plemen, ki so bivala v mejah predvojne Rusije. Ta plemena so bili Sloveni na Ilmeni s središčem v Vel. Novgorodu, Kriviči na Zgor. Dnjepru, Dvini in Volgi (del na Poloti se je imenoval Poločani), Dregoviči, med Pripetom in Dvino, Drevljani na jugovzhodu od prejšnjih, Poljani od Tetereva še čez Kijev, ki je postal njihovo središče, Duljebi in Bužani (Volinjani) na Bugu, Tiverci in Uliči na Dnjestrju in Bugu, Radimiči na Soži, Vjatiči na Oki in slednjic Severjani na Desni, Sejmu in Suli.

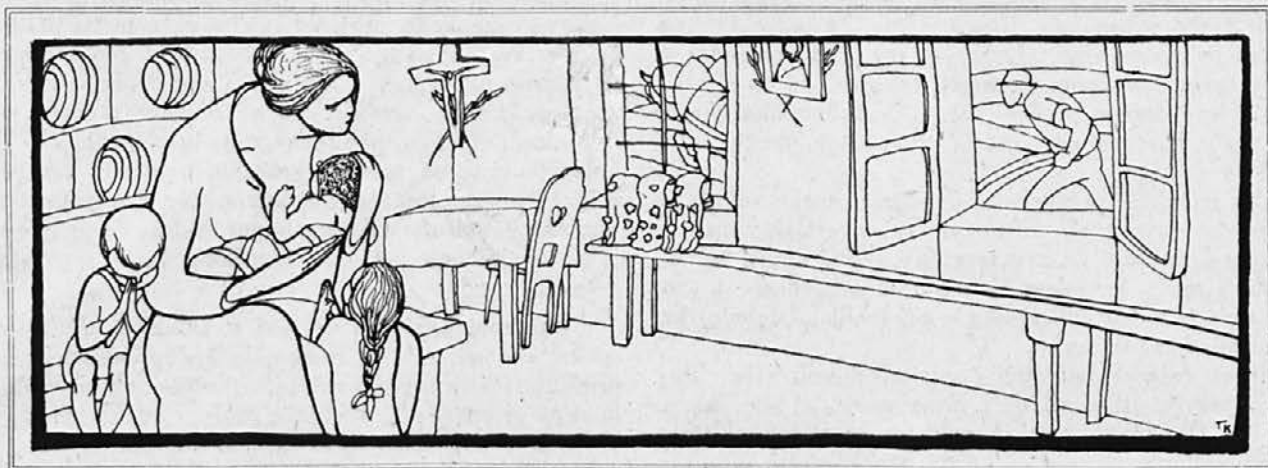

H. Siemiradski: Sežiganje mrtvega ruskega poglavarja.

Isti letopisec pa pozna za vse te rodove tudi ime Rusi. »Kako je ime Rus postalo v sredi teh plemen, je do danes še uganka,« pravi Niederle v svojem »Slovanskem svetu«. Domneva se, da je skandinavsko-normanskega izvora. Kakor drugi Slovani, tako so se tudi Rusi pečali v teh časih predvsem s poljedelstvom. Sosedni Normani pa so bili bojevit narod, ki je prodiral s svojimi ladjami-vikingi po plovnih rekah, iztekajočih se severozapadno, v Rusijo, in podjarmili slovanska plemena. Finci pa so jih zvali Rodse (veslarje) in to ime jim je ostalo tudi v slovanski zemlji, kjer so postali trije bratje Veringjari Rurik, Truvor in Sireni knezi; Ladoga, Bjelo ozero in Izborsk so bile njihove kneževine. Po smrti obeh bratov je združil Rurik vse tri kneževine, in zavladavši v prestolici Novgorod, je postal ustanovitelj ruske države.

Razume se, da so Veringjari prinesli s seboj razne šege in običaje, ki jih tudi v novih bivališčih niso opustili. Na eno takih šeg nas spominja in jo predstavlja slika »Sežiganje mrtvega ruskega poglavarja«. Na »morskem zmaju«, kakor so imenovali te vrste ladje, so zgradili mrtvaški oder iz povprečnih debel in navpičnih hlodov, čez katere so razgrnili belo platno. Na tak oder so položili umrlega kneza. Toda knez ni smel iti sam in reven na oni svet. Najljubše orožje so mu obesili ob stran, ob mrtvecu so žrtvovali najlepšega konja in vola, dodali dragocene posode in še vdova in družina sužnjev so se zbrali ob gospodarju, da jih sežgejo in ga tako spremijo v večnost... Ob strani se je zbrala okoli boğa-malika množica naroda, ki čaka na obred, katerega uvaja pevec s pesmijo in igranjem, poveljujoč zasluge pokojnega. Ogenj že gori in suženj ob strani drži že plamenico, da podtakne ogenj, ki upepeli kneza in vse, kar so mu dali na pot hvaležni podaniki...

Po upepelitvi so na mestu sežiganja nagromadili grič, mogilo, ki je pričal sodobnikom in potomcem, kje počiva knez ruske zemlje.

Gospodar in gospodinja.

Povrtno delo v novembru.

V sadovnjaku. Sadje je spravljeno. Sadno drevje se pripravlja za zimski počitek. Kljub temu ima sadjar dovolj opravka v sadni shrambi in v sadovnjaku.

Jesenska in rana zimska jabolka in hruške so vsak dan bolj godne in jih je treba na ta ali oni način uporabiti. Godna jabolka spoznamo že na zunaj po zagoreli barvi, prijetnem vonju, še bolj pa na tem, ker postane meso prhko in okusno. Še lažje je spoznati godne hruške. Ko se meso pri peclju zmeči, je najugodnejši trenutek, da se uporabijo. Prezrela jabolka so močnata, hruške pa znotraj zmeče, porjave in zvodene. Prezrelo sadje izgubi čimdalje več svoje vrednosti in je nazadnje neužitno. Najmanj enkrat na teden je treba sadno zalogo pregledati in po potrebi sadje prebrati in zlasti odstraniti vse nagnito, da se popolnoma ne pokvari in ne okuži zdravega.

Zaveden sadjar pa ima dovolj opravila tudi v sadovnjaku. Ko je drevje popolnoma golo, bi bilo silno koristno, ko bi listje do čista pograbili in ga čez zimo uporabili za steljo. Še bolje pa bi bilo, ko bi ga sežgali. V njem namreč prezimujejo trosi vsakovrstnih bolezní, ki se na spomlad v neizmernih množinah razprše po zraku in zopet iznova zatrosijo razne bolezni na sadnem drevju (škrlup, rja, plesen itd.).

Lepa jesen je tudi kaj primerna, da zasajamo mlado sadno drevje, zlasti v lahki zemlji in na preksolnčju. Tako drevje požene drugo leto v pravem času in raste tako bujno, kakor bi ne bilo presajeno. S pravočasno jesensko saditvijo pridobimo včasih eno leto. Breskev in marelic pa ne presajamo v jeseni, ker so preveč občutljive. Novembra sejemo tudi pečke od jabolk in hrušek, breskove koščice in orehe. Kdor čaka s to setvijo do pomladi, ne bo zadovoljen z uspehi.

Sadno drevje, zlasti mlajši naraščaj, tudi pozimi nima miru pred raznimi zajedalci. Posebno zajec dolgouhi prizadene veliko škodo, ako drevja ne zavarujemo pravočasno. V nevarnosti so pred njim posebno mlade jablane z gladko kožo in pa drevesnice. Proti koncu novembra je skrajni čas, da na ta ali oni način zanesljivo zagradimo debla, da jim ne more do živega. Samo mazanje, pa naj si bude s čimerkoli, ni nikdar popolnoma zanesljivo. Ograje okrog drevesnic in vrto v je treba pregledati in vestno popraviti. Včasih zadostuje majhna vrzel, da se mrcina splazi na vrt, kjer gospodari med mladimi cepljenci huje nego zver. Tudi pod ograjo se čestokrat prerine na vrt.

Ko je vse to opravljeno, se brez odlašanja lotimo starejšega sadnega drevja. Gnojenje in snaženje ste v sadovnjaku glavni opravili skozi vso dolgo zimo. Največ sadnega drevja ostane neobdelanega in nepognojenega ondi, kjer odlašajo vse na pomlad.

Na vrtu. Okrog Vseh svetih — če ni že prej snega — je najugodnejši čas, da spravimo z vrta zadnjo zelenjad v zimske shrambe. Čim dalje moremo odlašati, tem bolje. Seveda je treba paziti, da nas ne prehití sneg ali hud mraz. Zato moramo že prej vse pripraviti, da se pridelki hitro umaknejo z vrta, ako preti zima in sneg. Kjer imajo zelenjad v toplih gredah, je treba ob solnčnih dneh zračiti in snažiti. V shrambi moramo zelenjad trajno nadzirati in sproti odstranjevati, kar se hoče na ta ali oni način pokvariti. Le tako je mogoče ohraniti vsakovrstno zelenje sveže in zdravo ter okusno skozi vso zimo.

Vrtnice leže po tleh, da jih ne more polomiti nenadni sneg. S pokrivanjem pa ne hiteti! Najzlahtnejše rože preneso precej stopinj mraza. Večino vrtnic pokvarijo preskrbni gojitelji s tem, da jih prerano in preveč pokrijejo, da se čez zimo zaduše. Šele proti sredi novembra, če je ugodno vreme in v toplejših krajih tudi pozneje, pokrijemo vrtnice, in sicer tako, da vržemo pod vrh košato smrekovo vejo, na vrh pa dve, tri take veje. Na veje pa namečemo po potrebi listja ali slamnatega gnoja ali kake druge šare. Vedeti je predvsem, da hoče imeti roža čez zimo zračno in suho ležišče, da ne ostane samo živa, ampak tudi zdrava. Cepljene vrtnice so jako drage. Poceni pa z njimi okrasimo vrt, ako sedaj novembra meseca nakopljemo lepih gladkih šipkovih debelc in jih takoj posadimo na stalno mesto, pripognemo popolnoma k tlorju in čezinčez pokrijemo z zemljo. Le na ta način dosežemo, da spomladi čvrsto odženejo, da jih junija že lahko cepimo in avgusta že režemo z njih cvetje.

Vrt naj bo tudi v zimskem času primerno urejen in čeden. Vsa navlaka naj se pospravi, pota uredi in zemlja po možnosti prekoplje. Kjer je zemlja težka, ilovnata, jo je treba že v jeseni pognojiti in globoko preštihati ter pustiti čez zimo v kepah, da temeljito prezebe in premrzne. Taka zemlja je naslednje leto vse drugače rodovitna, nego tista, ki je bila čez zimo v celini.

Ob neugodnem vremenu snažimo semena, popravljamo orodje in delamo načrte za prihodnje leto.

V čebelnjaku. Po Vseh svetih navadno preneha pri čebelah vsako izletovanje. Tedaj je čas, da panje končno odenemo in zavarujemo od vseh strani pred prepihom in mrazom, pred solnčnimi žarki in snegom, pa tudi pred mišmi in mačkami in pred — tatovi. V čebelnjaku naj bo vse v redu, pospravljeno, orodje na svojem mestu, satje in med na varnem.

Kdor je čebele preskrbel z dovoljno zimsko zalogo in jih primerno zavaroval, naj novembra čebelnjak zapre in ključ spravi najmanj do svečnice. Ko zapade sneg in nastopi hujši mraz, je dobro, da tuintam pogledamo k čebelam, toda le okrog čebelnjaka in pri zrelih. V čebelnjaku nimamo nikakega opravka.

Skrben čebelar ima tudi čez zimo dovolj dela. Po dnevi popravlja stare ali dela nove panje, orodje, kuha vosek itd. Ob dolgih večerih pa bere in si izpopolnjuje teoretično znanje.

M. II.

Kuharica.

Juha iz endivije. Tudi iz endivije (salate) se da napraviti okusna juha. Deni v kozo 5 *dkg* masti ali sirovega masla, eno drobno zrezano čebulo in to duši, da čebula zarumeni; nato pridaj majhen krožnik oprane in na rezance zrezane endivije (dobra je tista, ki je za salato prezelenja), premešaj in pokrito duši pol ure; med dušenjem prilivaj par žlic gorke vode. Endivijo potresi s pičlo žlico moke in duši še 5 minut. Nato zalij z dvema litroma juhe od kosti ali gorke vode, ki naj vre četrt ure. Preden postaviš juho na mizo, ji primešaj en rumenjak in stresi vanjo par pesti ocvrtih ali opečenih krušnih kock.

Zelnata salata s slanino. Od zelne glave olupi posamezne liste, izreži stebelca ter več listov trdno skupaj zavij in nareži na kolikor mogoče tenke rezine; potresi jih s soljo in kumno. V kozo pa drobno nareži sveže ali prekaljene slanine in jo razgrej; v razgreto prilij kisa in pusti, da prevre; potem zlij na pripravljeno salato, premešaj in tekočino odlij in zopet prevri ter stresi na salato in še enkrat prevri in stresi na salato, tako da bo tekočina trikrat prevreta.

Pljučna pečenka po načinu divjačine. Vzemi 1 *kg* pljučne pečenke, potegni z nje kožo in žile, napravi kvašo, ter ohlajeno zlij na pečenko. Drugi ali tretji dan jo vzemi iz kvaše, pretakni s slanino, posoli in položi v kozo, v kateri si razgrela veliko žlico masti, zraven pa prideni tudi vso zelenjavo iz kvaše. Ko se zelenjava zarumeni, vzemi pečenko iz kože in na zelenjavo potresi žlico moke; ko se nekoliko zarumeni, prilij eno osminko litra kvaše, in če je polivka pregosta, še par žlic juhe, košček limonove lupine, žlico v kuhanih brusnic in par žlic kisle smetane. Ko vse dobro prevre, omako precedi in pretlači skozi sito in daj pečenko na kose narezano na mizo, posebej v skledici pa omako. Pečenko obloži s polmesci iz kravjega sira.

Kvaša. Nalij v lonec 1 liter vode in prideni eno drobno na rezke zrezano čebulo, strok česna, korenino peteršilja, vejico zelene, par koscev korenja, dva dišeča klinčka, štiri zrne popra, košček muškatovega cveta, vršiček timeza, bazilike, šetraja, pol lista lorberja, par listov rožmarina, list žajbeljna, vršiček pehtrana, majarona in košček limonove lupine. To vse kuhaj četrt ure in ko je kuhano, prilij tri osminko litra kisa. Ko je kvaša ohlajena, jo zlij na pečenko; ako je ne rabiš takoj, jo polij z mrzlo, če jo rabiš takoj, pa z vročo kvašo. Kvaše ne smeš soliti.

Stajerski koštrun. $\frac{1}{2}$ *kg* koštrunovega mesa deni v kozo na razbeljeno mast, v kateri si zarumenila par koscev čebule; zraven pa daj gorke vode, 3—4 prste visoko; ko je koštrun napol kuhan, mu pridaj eno drobno, na rezance zrezano korenje, eno drobno na rezance zrezano zeleno, korenino peteršilja, par listov zelja in ohrovta, eno zeleno kolerabo, vse na rezance zrezano, pokrij in čez pol ure pridaj še dva zrezana krompirja, par zrn popra, vejico timijana in soli, pokrij vse skupaj in duši do mehkega. Ko je že vse kuhano, pridaj še žlico kisa; ko še prevre, je jed gotova.

Buhteljni s sirom. Mešaj v skledi 8 *dgk* sirovega masla, eno jajce in en rumenjak, 3 *dkg* sladkorja; potem prilij četrt litra toplega mleka, nekoliko soli in vzišli kvas, ki si ga pripravila iz dveh žlic toplega mleka, žličice sladkorja in 2 *dkg* drož. Nato prideni en liter moke. Testo dobro stepaj in pusti, da vzide. Ko je testo vzišlo, ga stresi na desko, z moko potreseno, ter ga zvaljaj za prst debelo. Potem ga nareži v tri prste dolge, štirioglate ploščice; na vsako deni kavno žlico nadeva. Zdaj stisni testo od dveh nasprotnih strani, vsakega pomoči po eni strani v raztopljeno maslo ter deni na pločevino tako, da sloni drug na drugem. Potem jih postavi na toplo, da shajajo. Pomaži jih z mlekom, zmešanim z jajcem, ter počasi peci.

Nadev sirnat. Mešaj 20 *dkg* sira iz kislega mleka, en rumenjak, 7 *dkg* sladkorja, ščep cimeta, 5 *dkg* sirovega masla, 3 *dkg* rozin; iz beljaka napravi sneg in vse skupaj zmešaj in nadevaj buhteljne. Ali namesto sirovega masla — par žlic kisle smetane in eno žlico drobtin.

Polmesci iz kravjega sira. Deni na desko 15 *dkg* sira, 18 *dkg* moke, 12 *dkg* sirovega masla, en rumenjak in pol kavne žlice soli. Iz tega napravi testo najprej z nožem in še z rokami, zvaljaj ga za nožni rob ter ga zreži s krofovim obodcem v polmescce. Položi jih na pleh, pomaži z raztepenim jajcem in peci v precej vroči pečici četrt ure.

Jabolčni kolač. Deni na desko 30 *dkg* moke, eno jajce, par zrn soli, 5 *dkg* masti ali masla, polovico pecivnega praška in še za noževo špic sode, osminko litra mrzlega mleka in 4 *dkg* sladkorja. Iz vsega tega napravi testo in ga dobro ugneti. Pokrij hlebček za pol ure. Nato razvaljaj testo za pol mezinca na debelo, položi ga na dobro pomazan pleh, potresi po testu $\frac{1}{2}$ *kg* olupljenih, nakrhljanih in s 5 *dkg* sladkorja zmešanih jabolok; potresi po jabolkih še nekoliko cimeta in drobno zrezanih limonovih lupin. Testo, ki naj bo podolgast kolač, zapogni čez jabolka, da se ne vidijo. Pomaži kolač z raztepenim jajcem in postavi v precej vročo pečico. Pečenega zreži na kose in posuj s sladkorjem.

Jabolčna voda za bolnike. Operi $\frac{1}{2}$ *kg* kislih jabolok, odstrani jim muhe, zreži jabolka z olupki in pečkami vred na majhne kosce, stresi v lonec, nalij nanje en liter vode, pokrij in kuhaj počasi eno uro. Nato odlij in precedi vodo, pridaj 8 *dkg* sladkorja, zmešaj in daj gorke ali mrzlo bolniku. Seveda tudi zdravim tekne. Lahko daš med kuhanjem nekoliko limonovega soka in lupino. Jabolka pa lahko porabiš za marmelado.

Jabolčna mezga ali marmelada. Jabolka operi, izreži jim muhe, odstrani peclje ter jih razreži vsakega na štiri dele; stresi jih v lonec, prilij na 1 *kg* jabolok 1—2 žlici vode, pokrij in duši, da se zmehčajo. Zmehčana jabolka pretlači skozi sito in stehtaj sok. Za 1 *kg* soka deni v kotlič $\frac{1}{2}$ *kg* sladkorja in četrt litra vode ter skuhaj sladkor, da je prav gost. Potem deni vanj sok ter dobro zmešaj, da se sladkor nikjer ne bo držal kotla; postavi na ognjišče,

da se počasi kuha kake pol ure. Kuhano mezgo še gorko nalij v steklenice, ki jih prej v pečici dobro segrej. Ko si na ognjišču nehala kuriti, postavi steklenice v pečico, da se na vrhu napravi skorja. Po vrhu lahko potreseš s salicilom ali pa položi v rum pomočeni papir. Zaveži jih šele drugi dan.

Divji kostanj. V tem času je divji kostanj zrel. Ali ga gospodinja more kaj rabiti? Gotovo da; za pranje. Naberitorej divjega kostanja, olupit ga in zrežiti ter posušiti. Kadar ga rabiš, namoči eno pest kostanja v dveh litrih vode in skuhaj; ko se nekoliko ohladi, stlači kosce z rokami in namoči v tej brozgi volneno ali bombaževo perilo, barvane ali črne nogavice, dobro zmencaj in v čisti vodi operi. Perilo obesi, ne da bi ga ovijala, in ga zlikaj, ko je še vlažno. Na ta način opereš lahko tudi moške obleke; tudi volneni zastori se s kostanjem zelo lepo operejo. *M. R.*

Kosmetika.

Obleka — bogastvo. (Nadaljevanje.) Mogočnost španske države pod Filipom II. in Karlom V. je dala španski modi oblast. Resna in mogočna je bila. Široki nabrani ovratniki pri obeh spolih, živote so stisnili v modrece, krila so imela trdo podlago. Obročki iz lesa, iz latovine, iz žice so podpirali krilo, da se niso sesedle gube. Blago je bilo dragoceno, pokrivala so bila z dragulji obložena in z velikimi peresi odičena, zlate verižice, obilica prstanov in čipk, svilene dolenke je zahtevala španska moda.

V Italiji je zavladala z renesanso velika razkošnost. Benetke, Genua, Florenca so slovele po lepoticah, ki so sijale tudi s svojim umom; slavni slikarji so nam ohranili bogastvo njih lepote in njih obleke. Plemstvo je imelo zamorce za sluge, oblačilo jih je v bele svilene hlače in rdeče svilene jopiče.

Na Angleškem se je bilo razvilo v šestnajstem stoletju splošno blagostanje in z njim razkošnost v obleki in hišni opravi. Kronisti poročajo, da se je vsak človek pokazal kolikor mogoče čeden, če si že ni mogel nabaviti dragocenosti. Pod Edvardom III. je že izšla prepoved: »Bisere po obleki sme imeti samo plemič, ki premore na leto več kakor tisoč funtov šterlingov dohodka; z dragim krznom in s kamni obšite obleke sme nositi samo plemič, ki premore več kakor pet tisoč funtov dohodka na leto. Potratno in nedostojno je, da nosijo žene in dekleta nižjih stanov v škrlatu barvane volnene obleke, vse obšite z zlatimi trakovi in zlahtnimi kamni, in imajo prste, vrat in zapestje navešeno in pokrito z dragotinami.« Pod Henrikom IV. so začeli nositi obutev iz rdečega usnja, ki je imela tako dolg kljun, da so si ga morali pripeti z verižico za koleno ali za pas. L. 1477 je naložila vlada 25 šilingov kazni za tako obutev.

V prvi polovici šestnajstega veka, ko so vladali na Francoskem, v Italiji in v Nemčiji in na Angleškem ljubitelji razkošnosti v obleki, veselich in dvorni opremi, Karl V., Henrik VII., Franc I., je prestopila potratnost vse meje in je preplavila mesta in vasi. »Dobo zlatih oblek« imenuje angleški zgodovinar ta čas. Plemstvo je hodilo samo v svili, brokatu in baržunu, v zlatotkanem blagu, pošitem z dragulji. Marsikdo je zapravil svoje premoženje, samo da ni bil slabše oblečen kot drugi; tudi nisi več razločil nižjega plemstva od višjega, ne meščana od plemiča, ne obrtnika od rokodelca. Zato so opominjale prepovedi državljane, da bi se nosili vsak po svojem stanu. Ker so jemali tu in tam komu javno trak, avbo ali meč, ki mu ni pripadal po postavi, so nastale rabuke. Na Irskem je nastal punt, ko je prepovedala vlada strahovite brke, ki

so se lahko opletle okoli glave, in na Ruskem je nastal radi prepovedi dolge brade. Tudi ljubljanski magistrat je prepovedal rokodelskim pomočnikom meče in srebrne porte.

Za vladanja kraljice Elizabete sta cveteli veda in umetnost, pesniki so imenovali njeno dobo Avgustovo ali zlati vek. Dvorjani so nastopali bogato, gospe so nosile težka krila, mnogo lepoticja in čipk. Snaga pa ni mogla biti posebna, kajti kronisti poročajo, da je imela kraljica jako razvit čut za slab duh. Zato je poskušal vsak dvorjan, da zakrije duh svojega neumitega telesa z močno dišavo. Kropilo in kadilo se je kakor pri starih Izraelcih. Še obutev, oziroma usnje, so prekadili. Tako je imela kraljica španski plašč iz kordovanskega usnja, ki je bilo močno prepojeno z dišavami. Bil je jako drag. Potreba dišav je uvedla razkošne posodice in stekleničice zanje, za posodice je bilo zopet potreba dragocenih verižic, ki so jih nosili za vratom ali za pasom. Z dvora je šla povodenj dišav v mesta in vasi in ni je bilo kmečke žene, ki bi ne imela svoje stekleničice za dišave. Razvada je prišla na Francosko in se razširila od tam na vse kraje, saj so potrebovali povsod dišav radi nezadostne snage. Pisatelj Leo pravi l. 1672: »Gospe na Francoskem gledajo samo na obleko in zanemarjajo svoje telo. Španske gospe nosijo po dvanajst dolenk, obšitih z zlatimi in srebrnimi čipkami, platneno je samo spodnje. Vsak se kaže rad bogatega, ne misli pa na snago.«

In še za Napoleona I. ni bilo dosti boljše, kajti Pariz se je čudil, da preobleče Napoleon vsak dan perilo. Velfi, ki so bili prišli iz Hanovra na angleški prestol, so uvedli v Avstriji in Nemčiji že udomačeno modo napraševanja las in mokanja obrazov in moške kite s trakom. Pod kraljem »solncem« je načelovala ženskemu svetu krinolina, ki je pa bila le razširjeno krilo. Ženska v krinolini je videti zelo oblastna in je morda tudi radi tega ta smešna moda ženskam tako priljubljena, da se vrača vsakih petdeset ali štirideset let.

O Mariji Antoinetti poročajo, da je dajala modi smer; cesarici Luisa in Josipina nista imeli vpliva na modo, pač pa se je zanimala zanjo in jo je podpirala z obilim nakupovanjem cesarica Eugeniya, žena Napoleona III. Hotela je pokazati svetu, da je vladarica bogate Francoske; dejala je, da so njene obleke njena politika. Nikdar ni oblekla vdrugeč iste obleke. K otvoritvi Sueškega prekopa je vzela s seboj samo 250 oblek! Misliti si moramo, da je imela za vsako obleko poseben nakit, rokavice, pahljačo, obutev... V Compiègne se je morala vsaka njenih gospa preobleči trikrat na dan. Nobena vladarica sedanjega časa ni potrošila toliko za toalete kakor zadnja francoska, ki je imela 300 zelo dragih kašmirskih ogrinjalk.

Že prva francoska cesarica je imela 300—400 kašmirastih šalov, ki so stali po 15.000 do 20.000 frankov. Moda razgaljenih ram je zahtevala ogrinjala tako za Josipine kakor Eugeniye in okoli l. 1836. Napoleon je bil naložil na kašmiraste šale visoko kazen, ker je bilo prepovedano (1806) uvažati blago z Angleškega. Vkljub temu se je zavijalo vse v te prelestne tkanine. Napoleon je raztrgal Josipini dragocen šal, a ona se je zavila v drugega. So bili preveč vabljivi. Podolgovat (longshawl) je bil do 6 vatlov dolg in do dva širok. Način, kako se je zavijala gospa vanj, je razodeval vso vitkost njenega telesa. Niso rekli takrat, da je gospa lepo oblečena, ampak da je lepo drapirana. Neokretne gospe je poučevala, kako se drapira šal, Mm. Gardel, ki je nastopala na »plesu v salonu«. 1780 je stal boljši šal v Londonu do 200 tolarjev, 1812 na Dunaju »kvadratni turški« do 3000 gld. Za manj premožne so jih izdelovali iz bombaža za 600 fr. Josipinina naslednica Maria Louisa je imela v svoji bali več šalov po 1200 do 5000 gld., Eugeninijini pa so bili po 15.000 fr.

Okoli 1836 so bile poleg drugih šalov v modi »bajadere«, dolga reč iz čipk ali drugega tenkega blaga. Iz šalov se je razvila poznejša omotača ali šerpa, ki se javlja vedno v novi obliki; oni, ki so pokrivali rame dokaj razgaljenih gospa ob času Eugenije, so bili že tretji vzorec, samo da je bil pri širokih krilih tedanje mode šal bolj kratek in širok. Bil je na štiri vogle, ves v desenu »a la turca« ali pa je imel zamolklo dno, obdano z živo pisanim robom cvetja ali vezenja v zlatu in z zlatimi ali s svilenimi resami enake barve, kakor je bilo blago. Mehak, prožen, lahek in prijetno topel šal je bil hrepenenje in ponos vseh lepotic tiste dobe, bil je vsaki tako potreben kakor zajutrek. Posebno v primorskih mestih vidimo še stare gospe, ki se zavijajo v star, črn šal iz kašmirja, ki obdrži stoletje svojo živo, črno barvo.

Na plesih v Tuilerijah je bilo treba za zgoraj jako malo blaga za obleke, ki jih je obrobjala ob ramah in prsih »berta«; to je bila neka riža iz čipk trakov in drugega drobica. Eugenija si je obšla svojo berto z dragulji francoske krone. Nešteto diamentov je obdajalo množino rubinov, smaragdov in safirov, turkisov in topazov, ki so sijali na cesaričinah ramah. Robce je imela kos po 500 in še več lir. (Ko si je nekoč brisala pri predstavi z lepim robcem oči, so si preskrbele vse pariške gospe čipkaste robce.) Eugeninino bogastvo v draguljih je bilo naravnost pravljíčno. Ko so prišli l. 1887 dragulji francoske krone na prodaj, so se videle tudi Eugeninine najljubše dragotine. Glavnik, ki je imel vdelanih 208 debelih briljantov, je bil prodan za 64 tisoč lir, velik pas z 2400 dragimi kamni je stal 160.000 lir. Med dragulji tako slavna »ghirlanda«, ki je bila sestavljena iz 3000 manjših in velikih dragih kamnov, je bila izdražena za 1.172.000 lir. Poleg drugih diademov je bil znamenit »grški na meandre« in »ruski«, sestavljen iz 1200 briljantov, ki je bil kupljen za 180.000 lir.

Dasi so izdelovale tovarne v Lyonu prava čuda iz svile in zlatega brokata, se je oblačila cesarica rajši v lahke, bele obleke (dobival se je tako tenak indijski mušlin, da si ga komaj čutil pod palcem), ki so bile kakor meglica in so bile dražje kot trpežno blago; zakaj za obleko je bilo treba z mnogimi ubranci do tisoč in več metrov! Da je učinkovalo bolj bogato, so imele te »meglice« za podlogo svilo, vrat, roke in prsti pa so bili obloženi z dragotinami. Eugenija se je pojavila l. 1862 na plesu v Tuilerijah v gladki obleki iz belega tula, ki je bil ves prešit z diamanti. Stroški te cesarice za obleke so prekosili stroške sprog evropskih vladarjev iz predvojnega časa. Nemška cesarica je trošila letno 35.000 mark za obleke, španska kraljica 120.000 frankov, nizozemska 26.000 frankov, ruska carica 35.000 rubljev in italijanska kraljica 70.000 lir. To so vsote, ki so vprav smešne za kako današnjo ameriško milijarderko in za vojne oboževalnike, ki se kažejo radi po kopališčih in sprehajališčih vsak dan večkrat v novi obleki in se preoblačijo kakor kmečka nevesta, ki se je morala po stari šegi pokazati pri vsakokratnem plesu na svatbi v drugi obleki. (Se godi še zdaj v Medjimurju.)

Francoske elegantke iz dobe drugega cesarstva so nosile svoje dolge svilene in atlasaste obleke tudi po sprehodih. Mm. Cordon se je zgrajala v Frankfurtu nad najzadnjaškimi Nemkami, ki so dvigale svoja krila na šetališču, da jih ne umažejo z blatom.

Obleke iz pravih čipk so bile ponos vladaric. Marija Antoinetta je imela cel zaklad dragocenih čipk, katere si je prisvojila ob prevratu ljubica komisarja Mandrina, gospiča Lange, ki je slovela po oblekah, narejenih iz čipk obglavljene kraljice; toda Josipina jo je prekosila; imela

je kot cesarica obleke iz čipk, ki so stale po 40.000 in po 100.000 frankov.

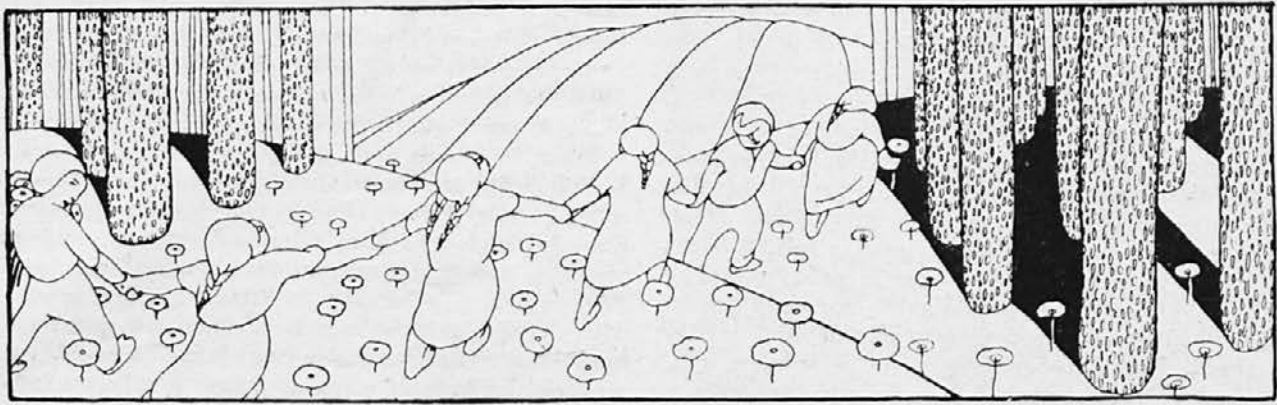
Maria Louisa je dobila za balo poleg drugih oblek eno vezeno z zlatom za 7400 gld., drugo s srebrom za 6000 gld. in obleko iz zelo dragocenih blond. Čipke za prevese njene postelje so stale 25.000 fr. Mesto Pariz ji je podarilo umivalnik z zrcalom iz težkega srebra, rimski kralj, njen sin, je dobil srebrno zibel. Ta darila so raztopili, ko se je porušilo Napoleonovo cesarstvo.

Kržno plemenitih in redkih živali je bilo vedno znak bogastva. Ruski boljari in plemiči so se košatili v kožuhih in čapkah soboljeve dlake, meščan in kmet sta oblekla medvedje, lisičje, ovčje kožuhe. Lepo ustrojena jančeva koža je bila draga, posebno »špentlihova«, to je koža jančka, ki ga izrežejo iz ovce. Kožuh je bil poprej kmetu potreba, bil je dokaz »močne« hiše; če kmet ni zmožgel kožuha, potem sploh ni bil kmet. Zime so bile tudi hude, poti dolge, drobnice in divjačine pa dosti. Kape polhovke, kučme jančevke, kožuhaste rokavice in čevlji so bili pozimi navadno dopolnilo obleke iz ovčje preje. Pri Hrvatih in Prekmurcih se še pobahajo z lepo opisanimi kožuhi, v Medjimurju sem videla pred 50 leti še prav lepe, pri nas tukajšnjih Slovincih so jih pa snedli večinoma molji. Izumrli so nekdanj sloveči krznarji in strojarji po deželi, ki so znali pripraviti ovčjo kožo, da je bila bela kakor mleko. S starimi oblekami izumira toliko stare obrti in nam zabrisuje sliko življenja naših dedov; kaka stara avba, dragocen sklepavec, stara svila se nam še zablesti hipoma v oči in — izgine.

Vse čase in povsod so bili obrobki dragega krzna v navadi pri najlepših oblekah. Vidimo jih na starih naših, italijanskih in drugih slikah. Naj bo sever ali jug, vse se obrobkuje v znak bogastva, še sv. Kozma in Damijan imata obšitke iz krzna. Peruvanci, častilci solnčnega boga, so imeli pri svojih zlatih plaščih bele obrobke krzna. Kečka, kneginja iz Indije, je bila, ko jo je obiskala miss Smith l. 1842, oblečena v najdražjo purpurno svilo, obrobjeno pri vsakem sivu z mehkim, belim hermelinom. Hermelin je bil nekdanj kakor purpur znak kneževske časti. Letos sta v Ameriki v modi hermelinova in opičja dlaka. Ženski kožuhi šuba (Schaube) so bili do 1715 v navadi na Dunaju; tedaj so se umaknili plašču za zimo. 1808 so začeli v Parizu nositi ženske kožuhe, rekli so jim »Višura«, ker je prišla moda z Ruskega. Kozaka (kozaška jopa), kožamajka, prva 1720, druga okoli 1840, sta poljskega izvora. 1859 so prišli na sejem v Lipnici prvi skunksovi kožuhi, istega leta so prišli v modo krzneni obrobki k baržunastim, a tudi k lahkim letnim oblekam. Najbolj so upoštevali astra-hanovo in soboljevo kržno. Široki kožuhi z belodlako podlogo in pramenom so bili jako bahati. Okoli 1830 so prišle v modo boe, razen krzna tudi take iz nojevih peres; okoli 1840 so nosile gospe gol vrat, boe so izginile, a so se povračale v večji ali manjši obliki. Mufi so začeli rasti od l. 1790 in so bili narastli do 1820 do take velikosti, da je kaka majhna postava kar izginila za svojim mufom, nato so se krčili, izginili iz mode in se ponovili zopet v precej veliki obliki. Pred 40 leti so bili v navadi ovratniki iz krzna, ki so pokrivali obramje do pasu, h katerim je spadala enaka kapa in muf. Zadnji čas pred vojno je spravila obrt toliko cenениh posnemkov dragega krzna na trg, da si jih je lahko že vsak omislil. Vojska je zopet vse podražila, in naj nosi kdo zdaj pravo kržno ali posnemek, če je opičja ali mačja ali pobarvana lisičja dlaka — drago je vse. Posnemek pride pač še dražji, ker se dlaka hitro oguli.

(Konec I. dela prihodnjč.)

¹ To besedo rabijo na Notranjem (Pivka).

Pisano polje.

Naše Prekmurje.

Dr. M. Slavič.

4. Prekmurški prosvetni delavci.

Po Ivanoczyjevi smrti imamo med prosvetnimi delavci skoro izključno same njegove učence. To sta zlasti oba bratranca župnika Klekla ter trije sorodniki Kūharji, vsi že umrli na sušici, eden kot župnik, dva kot bogoslovca. Oba Klekla in župnik Kūhar so rojeni v tišinski župniji, kjer so se šolali in vzgojevali pod spretnim vodstvom dr. Ivanoczyja, ki se imenuje oče prekmurskih Slovencev. Za Ivanoczyjem ima največ zaslug na verskem, prosvetnem in narodnem polju župnik Jožef Klekl, starejši, ki je za Ivanoczyjem prevzel uredništvo »Kalendarja« ter ustanovil kmalu nato še mesečnik »Marijin list«. Kleklovo najznamenitejše delo pa je ustanovitev, izdajanje in urejevanje tednika »Novine«. Klekl, rojen l. 1874, je stopil l. 1910 radi bolehnosti kot župnik v pokoj, prijel pa je za pero ter ž njim služi svojemu narodu. Dne 8. decembra 1913 je izšla prva številka njegovih »Novin«. V začetku so bile »Novine« le verski list in so kot tak služile veri in kulturi. V slovenščini pisane »Novine« pa so obenem vzbujale in ohranjemale narodno zavest, katere v tem času ni imel več skoro noben prekmurški izšolanec razen maloštevilnih katoliških duhovnikov. Ob prevratu in po njem pa so »Novine« postale obenem politično-narodni tednik. Ko se je uvedla jugoslovanska uprava v Prekmurju, je postal Jožef Klekl st. najspretnější in najdelavnejši politični organizator ter je kot tak že drugičkrat z veliko večino izvoljeni narodni poslanec.

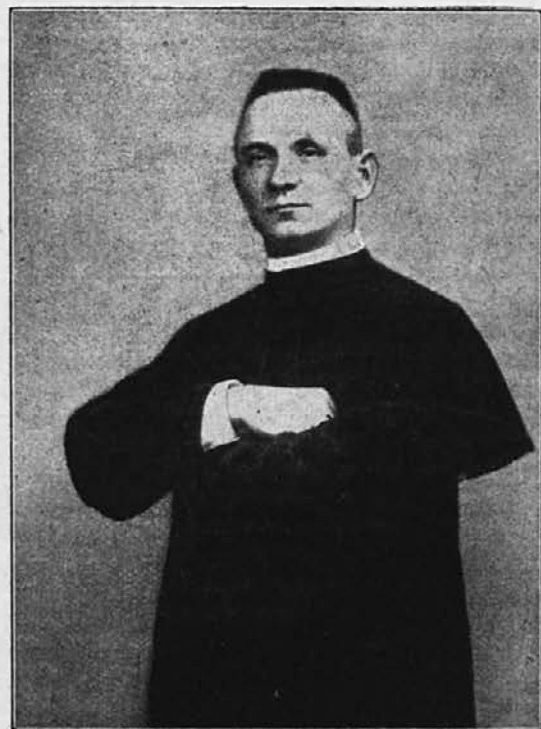
Jožef Klekl ml. (rojen l. 1879) je župnik v severnem delu jugoslovanskega Prekmurja, v Velikih Dolencih. V bolezní svojega starejšega bratranca je urejeval »Novine« ter obrnil nase pozornost, ko so ga imeli že v jugoslovanski dobi Madžari 15 mesecev v svojih zaporih, iz katerih se je s težavo rešil 17. junija 1921.

Pravo sliko prekmurskih razmer pa nam nudi življenje župnika Štefana Kūharja, rojenega l. 1887. Obiskoval je madžarsko ljudsko šolo, slovenske namreč nikjer v Prekmurju ni bilo, v Kisku pa gimnazijo, v Sobotišču bogoslovje. V osnovnih šolah so ga učili čitati: »Jaz sem Madžar« in so mu hvalili madžarsko domovino. Se celo v bogoslovju niso smeli govoriti slovenski, dasi so morali potem kot duhovniki v Prekmurju pridigovati slovenski. Zaradi take vzgoje se tudi Štefan Kūhar ni živo zavedal svoje slovenske narodnosti. Šele ko je kot bogoslovec

študiral naravno pravo (ius naturale), je prišel na to, da ima tudi slovenski jezik in slovenski narod svoje naravne pravice. Od tega časa je bil iskren Slovenec, ki je mnogo žrtvoval in trpel za slovenstvo in jugoslovanstvo. Od leta 1911 je bil nekaj časa kaplan v Tišini pri dr. Ivanoczyju, potem pa v Beltincih, kjer je postal med svetovno vojno župnik.

Ko se je začela širiti Wilsonova ideja o samoodločbi narodov, je sprejel Kūhar to misel, ker je uvidel, da se le na tej podlagi zagotovi njegovemu prekmurskemu ljudstvu narodna eksistenca. Še pred razsulom Avstro-Ogrske se je ogreval za Jugoslavijo ter navduševal zanjo tudi svojo okolico, tako da sta bili črensovska župnija, kjer biva poslanec Klekl, in beltinska Kūharjeva župnija najbolj jugoslovanski.

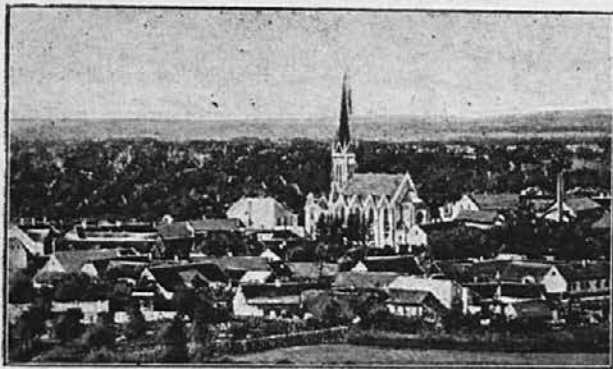
Ko je Jugoslavija zasedla 12. avgusta 1919 Prekmurje, je bila prva narodna slavnost v Beltincih, kjer je župnik Kūhar sodeloval. Od tega dne je bil najbolj točen, za-

Štefan Kūhar, jugoslovanski prvoboritelj v Prekmurju.

nesljiv in prebrisan svetovalec vsem jugoslovanskim politikom in uradnikom. V jeseni l. 1921 je še dajal nasvete naši delegaciji pri razmejitveni komisiji, kar je bilo njegovo zadnje politično delo. Na novega leta dan 1922 ga je ugrabila prenapeto sušica. Njegovega pogreba na beltinskem pokopališču so se udeležili razen ljudstva in duhovništva zastopniki vseh prekmurskih jugoslovanskih uradov.

V beltinski župniji sta rojena in pokopana druga dva Kūharja, ki bi lahko mnogo storila v prosvetnem oziru, ko bi jima smrt ne prerezala niti življenja v mladih bogoslovnih letih. Štefan Kūhar, ki je umrl še pred vojsko, se je proslavil kot nabiratelj prekmurskih narodnih pesmi, izdanih v »Časopisu za zgodovino in narodopisje« v Mariboru. Drugi, Rudolf Kūhar, bogoslovec v zadnjem letu, je umrl med vojno. Prestavljal je nedeljske evangelije v prekmurščino. Nastavil je torej pero tam, kjer sta ga odložila prva prekmurska pisatelja, oba Kūzmiča. Delo je ostalo nepopolno in v rokopisu. Po nekaterih cerkvah pa se rabi njegov rokopis. Na bolniški postelji mi je kazal z motnimi očmi in s tresočimi se rokami nekaj tednov pred smrtjo svoje rokopise, opozarjal na netočne ali pomanjkljive ali suženjske prevode obeh Kūzmičev ter se oğrevaval za svoje oblike, ki bi naj bile v čisti, lepi prekmurščini. Njegovi načrti so zamrli z njim.

Murska Sobota z evangeličansko cerkvijo.

5. Stiki Prekmurcev s štajerskimi Slovenci.

Prekmurski in štajerski Slovenci so bili razen v Kocelovi dobi le mimogrede združeni v eni upravni ali državni oblasti. Zato so Prekmurci živeli tisoč let ločeni od drugih Slovencev, v madžarski državi, v kateri so bili kot neznatna manjšina brez vsakega pomena. L. 1910 so Madžari te Slovence sploh iz pustili iz statistike. Pri ljudskem štetju so namreč do tega leta statistične knjige zanamovale, koliko je »Vendov« ali »Slovencev«. Pri tem zadnjem madžarskem ljudskem štetju pa so bile pač rubrike (razpredelki) za Madžare, Nemce, Slovake itd., za Slovence pa ni bilo več posebne rubrike. Slovence so dali v zadnjo rubriko z naslovom »druge narodnosti«, v opombi pa so tu in tam še dostavljali »ponajveč Slovenci in cigani«. Na ta način so prekmurski Slovenci že izginiti iz uradnih knjig ter se ponižali na stopnjo ciganov.

Dosledno po tej taktiki so Madžari še par mesecev pred razsulom Avstro-Ogrske na javnem shodu v Murski Soboti trdili, da »ogrskih Slovencev« (Vendov) sploh ni, ampak le nekaj »slovenski (vendski) govorečih Oğrov«. Po razsulu pa so taktiko spremenili ter začeli delati Prekmurcem obljube tudi v narodnem jezikovnem oziru. Na mirovni konferenci v Parizu pa so šli še dalje ter so celo pretirano začeli povzdigovati prekmursko slovenstvo, prekmursko slovstvo in civilizacijo.

V »Opazkah« se pritožujeta Melič in Mikola, da je v francoski knjižici »Le Prekmurje« omenjenih »samo 6 prek-

murskih pisateljev«, dočim da eksistira »300 knjig v prekmurščini« in »da je prekmursko slovstvo najmanj enakovredno slovstvu Slovencev« (la littérature des Vendes est au moins équivalente à celle des Slovènes). V »Spomenici« pa se še nekoliko više povzdiguje prekmursko slovstvo, ki da se more kosati po svojih značilnih lastnostih s slovenskim slovstvom in da je v gotovih stvareh Ivan Kardoš, bivši hodoški župnik, madžarskega rodu (v sredini 19. stoletja), razodel lepote, ki se ne najdejo v slovenskem jeziku. (Značilni stavek se glasi v francoskem jeziku: Le peuple wende a une littérature qui, par ses qualités caractéristiques, peut rivaliser avec la littérature slovène et même, dans certains genres, Jean Kardos, ancien curé de Hodos qui était d'origine hongroise (vers le milieu du XIXe siècle) a révélé des beautés qu'on ne trouve point dans la langue slovène). V »Spomenici« se poudarja celo to, da Prekmurci intelektualno sploh prekašajo Slovence in da imajo višjo civilizacijo ko Slovenci. (Notre supériorité intellectuelle en face des Slovènes — la civilisation est arrivée à un degré bien plus élevé que celle de la Yougoslavie.)

S tem pretiravanjem so hoteli Oğri sicer dokazati, da prekmurski (vendski) narod ni identičen s slovenskim narodom ne kot pleme in ne kot jezik, nehoté in nevedé pa so podprli s tem jugoslovanski delegaciji trditev, da Prekmurci spadajo k jugoslovanski državi. Saj so priznali, da bivajo tukaj »Vendi«, ki imajo svoj jezik, ki vsaj ni oğrski, in svoje slovstvo, ki tudi ni oğrsko. Lokalni patriotizem Prekmurcev Mikole, licejskega profesorja, in Meliča, univerzitetnega profesorja v Budimpešti, je storil s tem veliko uslugo jugoslovanskemu stališču. Da Prekmurci ne bi bili jugoslovansko pleme in da ne bi imeli jugoslovanskega jezika, tega jim nihče ni verjel; s pretiravanjem o prekmurskem slovstvu in o prekmurski civilizaciji sta mnenje o jugoslovanskem značaju Prekmurcev le potrdila.

S tem so bili od obeh nasprotnih si strani narodnostni in jezikoslovni stiki med prekmurskimi in štajerskimi Slovenci utemeljeni. Treba pa je bilo utemeljiti še druge, zlasti gospodarske stike. V tem oziru so delale težave slabe prometne zveze čez Muro, ki loči to- in onostranske prebivalce. Jugoslovanska delegacija je dokazovala, da so kljub slabim prometnim sredstvom vendarle gospodarske zveze, ki bodo še večje, ako bo vsa Mura uravnana in ako se izgrade mostovi, brodovi in železnice. Med Radgono in Murskim Središčem ni bilo namreč železnice in niti enega mostu čez Muro. Most je bil za Prekmurce le v Radgoni in Murskem Središču, pri tem zadnjem medmurskem kraju je šla in še gre tudi železnica iz Prekmurja (Dolnje Lendave) v Čakovec, glavni kraj Medimurja, od koder je zveza proti Ormožu, Ptujju, Pražerskem, na drugi strani pa proti Varaždinu, Zagrebu.

Oğrske »Opazke«, »Spomenica« in spisi oğrske razmejitvene komisije pa so te neugodne zveze tudi pretiravali s trditvijo, da je Mura kakor kitajski zid, ki loči prekmurske Slovence od štajerskih, s katerimi da se ne poznajo in nimajo nikakih gospodarskih zvez.

Oğri so posebej trdili, da so med Prekmurjem in Jugoslavijo samo štirje brodovi in še izmed teh samo dva za vozove, druga dva pa samo za osebni promet. V resnici pa je bilo v območju Prekmurja na Muri 11 brodov, ki so služili javnemu, osebnemu in tovarnemu prometu.

Trditve, da med Štajerci in Prekmurci ni gospodarskih vezi, so Oğri izrazili z neverjetno drznim stavkom, da je lažje najti »Venda«, ki je prehodil Ameriko, Francijo, Anglijo, Italijo ali Nemčijo, kakor takega, ki bi enkrat v življenju obiskal Ljubljano ali bližnji Ljutomer, in da ni slovenskih trgovcev, ki bi imeli zveze s Prekmurci. Da se

ovrže ta trditev, si je preskrbela naša delegacija razmejitvene komisije v Varaždinu uradne podatke okrajnega glavarstva v Ljutomeru in v Murski Soboti, potem uradne podatke železnice Ljutomer-Radgona, iz katerih je razviden izvoz blaga prekmurskega izvora, prav tako bilance oziroma zapisnike trgovcev od Ljutomera do Radgone ter tvrdk iz Čakovca, iz katerih je razvidno, koliko blaga se je nakupilo v Prekmurju in izvažalo v Slovenijo in Medimurje.

Po teh podatkih je bil do vojne v Ljutomeru vsak teden dvakrat sejem, na katerega so prinašali večinoma samo Prekmurci svoje pridelke, kakor moko, pšeno, kruh, slanino, mast, semenje, platno, lončarske izdelke itd. Ljutomer je bil od nekdanjega središča kupčije s perutnino in z jajci. Nešteto število vagonov je šlo po ljutomerski železnici v naša večja mesta in tudi v inozemstvo, zlasti Švico in Nemčijo. Nad polovico tega blaga je bilo iz Prekmurja. Isto velja o izvozu goveje živine in svinj iz Ljutomera. Ljutomer ima 13 trgovin, ki velik del svojega blaga prodajajo v Prekmurje, ter tri tovarne za usnje, katerega pretežni del gre istotako v Prekmurje. Pravitako je zalagalo 5 opekarn v ljutomerskem okraju Prekmurje z opeko. Ena sama opekarna v Križevcih je prodala v letih 1911—1914 vsako leto 365.000—765.000 kosov opeke. Sorazmerno enako velik promet je bil med Prekmurci in trgovci Veržeja in vasi ob štajerski murski strani od Cvena do Gornje Radgone.

Mednarodna razmejitvena komisija v Varaždinu se je o resnici teh podatkov prepričala na ta način, da je poklicala k sebi na zaslihanje po tri može iz večjih prekmurskih krajev. Ko so ti začeli naštevati, kaj vse kupujejo na Štajerskem, zlasti v Ljutomeru, je angleški predsednik začuden vprašal, kako pridejo čez Muro, ker je bil pod vtisom, da ni brodov; na to so mu seveda naštelci celo kopico brodov.

Ogrska delegacija je dalje trdila, da Mura tako loči štajersko in prekmursko posest, da Štajerci nimajo nič posestva na prekmurski strani, Prekmurci pa ne na štajerski. V resnici pa imajo prekmurske občine 467 oralov na desnem bregu Mure, to je na štajerski strani, po izkazu okrožne gradbene sekcije v Murski Soboti. V zadnjih desetletjih gre to še naprej v tem oziru, da si Prekmurci nakupujejo posestva v bližnji Štajerski ter se tam za stalno naseljujejo. V zadnjem času se je več Prekmurcev naselilo v apaški kotlini, kakor tudi v radgonski okolici sploh. V župniji Sv. Križ pri Ljutomeru se je v dobi od leta 1901 do leta 1921 priselilo in nakupilo posestva 39 prekmurskih rodbin z 219 družinskimi člani.

V svojem pretiravanju, da ni nikakih stikov med Prekmurci in Štajerci, so šli Ogrji tako daleč, da so v »Spomenici« napisali stavek: »Mi poznamo mnogo slučajev, ko so se šli ženiti 'vendski' prebivalci iz vasi, ki leže ob Muri, z ogrskimi (madžarskimi) prebivalkami iz vasi, ki leže 80 kilometrov proč, ne poznamo pa nobenega slučaja, da bi bil kak 'vend' vzel ženo iz ozemlja onkraj Mure, ki ni niti 6 kilometrov daleč proč.« Da se ta gorostasnost ovrže, so podali

štajerski obmejni župnijski uradi izkaze iz zakonskih matrik.¹ V Prekmurju najbližji župniji, v Veržeju, ki šteje samo 600 duš, je bilo od leta 1863, ko se je ustanovila župnija pa do leta 1916 sklenjenih med Prekmurci in veržejskimi župljani 11 zakonov; in sicer je moški del prišel v 4 zakonih kot gospodar v Veržeju, v 2 zakonih je šel iz veržejske župnije v Prekmurje; nevesta pa je prišla v 4 zakonih iz Prekmurja v Veržeju in v enem zakonu je odšla za možem v Prekmurje. Na enak način se je v ljutomerski župniji poročilo iz Prekmurja ali v Prekmurje 38 parov od l. 1901 do 1921. V tisti dobi, od leta 1901 do 1921, je bilo v križevski župniji na Štajerskem poročenih 44 parov, izmed katerih je bil en del, ženin ali nevesta, iz Prekmurja ali Medimurja (največ iz Strigove). Župnijski urad Mala Nedelja je sporočil, da je tam 24 posestnikov, katerih gospodarji ali gospodinje so iz Prekmurja; med temi je bilo od l. 1911 do 1921 sklenjenih 16 zakonov; povrh pa je nekaj takih družin, pri katerih sta gospodar in gospodinja iz Prekmurja. V župniji Sv. Jurija na Ščavnici je 24 prekmurskih posestnikov, katerih družine štejejo 140 oseb. V kapelski župniji je bilo pet takih mešanih parov poročenih, prekmurskih posestnikov pa je v župniji 11. V župniji Sv. Peter v Gornji Radgoni je bilo od l. 1909 do 1921 poročenih 68 parov, pri katerih je bil en del, ženin ali nevesta, iz Prekmurja; razen tega se nahaja v župniji vsaj 6 posestniških družin, ki so iz Prekmurja. S temi podatki so zakonski stiki med prekmurskimi in štajerskimi Slovenci dovolj dokazani.

»Spomenica« z zadovoljnostjo ugotavlja, da ni mostu med Radgono in Murskim Središčem. Stara želja Prekmurcev je bila, da bi imeli most čez Muro. Zasebniki so si ga nekoč že zgradili. Toda Mura jim ga je odnesla. V »Spomenici« se pravi, da bi bil tak most silno drag in da bi tudi v slučaju, da se zgradi, ne bil mogoč prost promet. Jugoslavija je ovrгла to trditev. Zgradil se je med Veržejem na Štajerskem in Dokležovjem na Prekmurskem na državne stroške (5 milijonov dinarjev) lep most čez Muro, h kateremu so se napravile tudi dobre dovozne ceste, tako da je promet mogoč tudi ob velikih povodnjah.

Glede železnice pa se pravi v »Spomenici«, da ni šla iz Prekmurja čez Muro na Štajersko in da tudi v bodoč-

¹ Ti župnijski uradi, kakor tudi okrajni glavarstvi v Ljutomeru in v Murski Soboti, dalje drugi uradi, tvrdke, trgovci, podjetniki, postajni načelniki od Ljutomera do Radgone, podjetja v Čakovcu itd. so imeli z nabiranjem podatkov mnogo posla. Naj jim bo na tem mestu v imenu jugoslovanske delegacije pri razmejitveni komisiji izrečena za ta domoljuben trud primerna zahvala.

Most v Veržeju.

nosti ne pojde, ker je ozemlje za zgraditev zaradi večkratne povodnji neugodno. Jugoslavija hoče ovreči tudi to prerokovanje. Gradi namreč železnico od Murske Sobote, kamor prihaja že iz Hodoša v zvezi z ogrskimi železnicami: po sredini Prekmurja železnica, naprej čez Muro pri Veržuju v Ljutomer, od koder se dela istotako nova železnica v Ormož. Tako bo tudi središče Prekmurja združeno po železnici s središčem štajerskega Murskega polja ter od tam z drugimi deli Slovenije in Jugoslavije.

(Konec prihodnjič.)

Nove knjige.

Ivan Cankar: Hlapec Jernej. Za oder priredil Milan Skrbinšek. V devetih slikah. Izdala in založila Narodna knjigarna v Gorici. Strani 80. — Hlapec Jernej, ta čudovita zgodba človeka, ki je zaman iskal pravice, je brez dvoma eno najboljših Cankarjevih del. Problem ni samo socialen, je splošen, ker je skoraj slednji človek občutil kdaj v svojem življenju vsaj senco bridkosti Hlapca Jerneja. Jernejev problem — iskanje pravice — bi lahko imenovali večern problem, ko Faustov problem — nemira človekovega. In ker je delo sijajno dramatično, napeto tudi po svoji obdelavi, ni čuda, da je pripravno v to, da nas predstavi tudi med tujci. Bajе imamo danes tri italijanske prevode, katerih bo vsaj eden v kratkem izšel. Dramatičnost in lepota dela sta izvalila igralca Skrbinška, da se je lotil dramatizacije. Ne bom se spuščal podrobno v to, v koliko se je g. Skrbinšku delo posrečilo in v koliko bo mogoč uspeh na odru, pristavim le, da je imel dramaturg spoštovanje pred Cankarjem in je ohranil delo samo na sebi, posebno njegov jezik, neokrnjen in Cankarjeva beseda zveni tudi iz dramatizacije. Režiser, ki ne bo mogel uprizoriti vseh devetih slik, bo lahko Hlapca Jerneja skrčil na pet, celo na tri slike. Ob obletnici Cankarjeve smrti — pet let — bodo lahko društva z uspehom igrala na Cankarjevih večerih poleg predavanja vsaj po eno sliko. Ker prve izdaje Hlapca Jerneja ni več na knjižnem trgu, bo ta in oni rad segel po dramatizaciji, ki mu sicer ne bo celotno, a vendar dobrodošlo nadomestilo — Hlapca Jerneja v prozi. Založba je knjigo izdala v priročni in lični opremi.

F. B.

Karel Širok: Slepi slavčki. Gorica 1922. Izdalo in založilo Kat. tisk. društvo. Str. 120. — Ta knjižica mladinske proze mladega tržaškega slovstvenika, ki je znan po svoji pesniški zbirki »Jutro« in po svojem sotrudištvu pri mladinskem listu »Novi rod«, obsega sedem črtic (Slepi slavčki, Tinetov Janček, Belinka, Divja raca, Kastorček, Brama in Gož), katere vse preveva ena sama osrednja misel: usmiljenje do živali. To usmiljenje pa je tako, da se bo zdelo komu pretirano, sentimentalno, doživljeno v duši pisateljevi, motivirano v njegovem značaju in samovzgoji, ne podprto od življenja samega niti vsebinsko niti drugače. Zato so pogovori otrok včasih premodri, književni in neredko pretežki za mladino, dasi moramo priznati pisatelju, da se je potrudil podati lahek, umljiv jezik. To se mu je pretežno tudi posrečilo, tako da je včasih tudi v to smer zašel predaleč. Pisati prozo za otroka je velika umetnost: pisatelj je v trajni nevarnosti, da seže previsoko ali pade v banalnost. Knjižica je vendar taka, da jo lahko priporočimo vakomur v branje, in dela čast pisatelju in založništvu, ki jo je lepo opremilo. Risbe je izvršil Crnigoj; imajo sicer na sebi znak začétništva, vendar bodo deci lahko umljive, kar se o vseh risbah za mladino danes ne more trditi. Da knjiga spada v vsako šolsko knjižnico, bi ne bilo treba še posebej pripomniti.

F. B.

Otrok na prvem potovanju in Deca raja: vija vaja sta dve slikanici, ki ju je našim malim založila knjigarna Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

Slikanice so v našem knjigotrštvu bolj redek pojav in zato so še vse naslonjene na tuje vzorce. Kolikor so mi doslej znane, sta pač najboljši »Lahkih nog naokrog« in »Palčki Poljančki« z župančičevimi verzji ob nešablonske slike. »Prvo potovanje« in »Deca raja« sta vrženi na književni trg malih kar na slepo, a vendar preračunjeno: saj pojde, ker drugega ni! To ni prav! Če zahtevamo od mladinske literature, da bodi vestno in z vso skrbjo in ljubeznijo in umevanjem otroške duše podana, moramo tudi slikanice tako opremiti in podati, da jih bo otrok vesel. »Potovanje« je sila nesistematično, slike take, da se otrok zanje ne zmeni, in verzji v vsakem oziru taki, da se Bogu usmili! — »Deca raja« nekoliko bolje, vendar bi jo radi videli v naših domačih kostumih, ki jih je toliko, in ne tako papirnato stilizirano, ne življensko. Podvzetna knjigarna bi, mislim, pač lahko dobila umetnika, ki bi hotel in mogel naši deci dati res slovensko slikanico, ki naj bi ji dahnili življenja res pesnik in ne verzifikator!

L.

Mladikarjevi odgovori.

Vsem: Vse sotrudičke prosimo: Ne pišite nikdar s svinčnikom! — Pišite samo na eno stran, pustite nekaj roba za opazke stavcu, če že za drugo ne. — Pišite razločno, čitljivo. Vsa lastna imena, tuje besede pišite kar po šolarsko veliko in nervozno natančno. Vsaka pometna stane celo vrsto, ki jo mora stavec viliti na novo. V Ameriki ne sprejmo nobenega rokopisa, razen na stroj pisanega. Če rokopis zakrivi napako, mu jo tiskarna zaračuna pri honorarju.

Karel Št. Oba kosa še šibka in motiv v enem in drugem že prevečkrat obdelan. Risanje oseb naivno in jezik še neizpiljen. Tudi do povprečnega prozaista je težka in dolga pot.

Fr. Kr. Predrobno. »Na bregu« bi, če nimate nič proti, odstopil »Vrtcu«.

H. K. Neporabno. Škoda časa in truda. Saj zasledujete naše knjige in naš list in bi lahko uvideli, kako daleč smo že!

Jernej S. Le pridno berite, pero pa odložite!

Jurjevski, Maribor. Pesmi nista še za natis.

Vladimir, Ljubljana. Tudi Vaše pesmi so še verzifikacija slabše vrste. Zdi se, da ste še mladi, a ne obupajte: do dobre pesmi je dolga pot! Če Vam je dano, boste še peli in bolje, če ne, pozabite na svojo pesniško dobo kakor je že mnogokdo!

Slavomirov. Ob sklepnih verzih »Zvezde«

»Misli vse in srce vso

z radostjo na tebe zro«

sem obupal. Ob »Pogledu v nebo« nič manj, ko sem bral »rime«: lepa je — srce, zdrava je — silna je in še druge podobne. »Na pragu življenja« sem se ob prvem verzju spomnil Prešernovega Memento mori in še ta in ona reminiscenca mi je vstala, preden sem prišel do verza.

»Pač ni tako, kakor bi človek hotel,« ki je res Vaš in Vam morem ž njim povedati sodbo tudi o »Potočku« in pesmi »Pridi, Bog«.

Rcarji na slovenski zemlji. Ker je splošni del tega spisa završen v 10. številki, v naslednjih dveh pa zaradi tesnega prostora ni mogoče natisniti še II. dela, ki se peča s posameznimi roparskimi napadi, prinese te prav posebno zajemljive zgodovinske drobtine »Mladika« prihodnje leto.

Drugim: Prihodnjič!

ZANJKE - UGANKE - MEH ZA SMEH -

Za smeh.

Seveda je dobil.

»Kje si bil včeraj, prijatelj?«

»I kje? Zmuzneta sem šel terjat za stari dolg.«

»Ali si dobil?«

»Seveda sem dobil. Z gorjačo tri po hrbtu in eno po glavi in po vrhu še toliko, da sem se stežka pobral. Za enkrat imam čisto zadosti.«

Vzrok.

Sodnik (obtožencu, ki je pogosto stal pred sodiščem): »... Toda vloma in odpiranja tujih vrat niste bili še nikoli obtoženi. Kako ste prišli do tega?«

Obtožene c: »Moja 'stara' mi nikoli ni dala ključa hišnih vrat, tako sem se navadil odpirati vrata tudi brez ključa.«

Po ovinku.

Poročnik Dolgin je naredniku Rohnétu na samem in na lep način povedal, da ne sme nad prostovoljcem Zelencem, ki je izobražen človek, tako rohnéti, posebno pa naj se nasproti njemu ogiblje grdih psov. Še isti dan je bil pregled stotnije in prostovoljec Zelenec je imel slabo očiščene gumbe.

»Čujte me, Zelenec,« je začel narednik Rohné z največjo previdnostjo, »najodločneje Vas prosim, da bi bili drugi gumbi lepše očiščeni; gumbi se morajo svetiti kot zrcalo in ne kot luža.«

Nato se je obrnil na moža, ki je stal poleg, in zarjul: »In Vi ste prav taka umazana svinja!«

Zdravil ni mogel zaužiti.

Nekdo je potrkal na kuhinjska vrata. Gospodinja je odprla. Bil je berač, ki je tožil z jokajočim glasom: »Moj Bog! Bolan sem. Zdravnik mi je predpisal zdravila, a jaz jih ne morem uživati.«

Gospa: »Ali rabite žlico, kozarec vode, košček sladkorčka?«

Berač: »Na steklenici je pisano: Po eno žlico po vsakem obedu po trikrat na dan. Ali imate morda obed pri rokah?«

Ni njegova zadeva.

Gospod Tepka gre z zadovoljnim obrazom in s cigaro v ustih po drevoredu. Naenkrat prileti za njim tuj gospod, ki se je venomer zadirčno drl: »Majer, Majer!« Gospod Tepka se ozre radoveden in v tem hipu dobi od neznanca zvonečo in gorko zaušnico. Razjarjen nad tako in očitno žalitvijo se obrne gospod na bližnjega stražnika:

»Gospod stražnik! Ko sem šel mirno po cesti, prileti naenkrat za menoj človek, ki venomer 'Majer, Majer' kliče. Ozrem se, da vidim, kaj je; v tem hipu mi ta pripelje zaušnico, da mi vse brni po glavi.«

»Hm,« je dejal stražnik in pomislil, »ali se Vi kličete za Majerja?«

»Ne, jaz sem Tepka.«

»No, dragi moj Tepka, kaj pa še hočete? Počemu se potemtakem razburjate? Gospod je vendar klofil Majerja in ne Vas,« je dejal mirno in poučljivo stražnik in se odstranil.

Dober odgovor.

»Čujte, gospod Piskač,« je dejal Klapouh svojemu znancu, katerega je rad zbadal, »kaj boste rekli Vi, ko se boste nekega lepega dne na dnu pekla prebudili?«

»I, kaj bom dejal? Dobro jutro, gospod Klapouh, bom dejal,« se je glasil nagel odgovor.

Uganke.

Urednik: Peter Butkovič, Zgonik, p. Prosek, Italia

1. Številčna ugananka.

(Domen.)

1	2	3	4	5			
5	6	7	5	8			
6	8	9	10	11			
8	3	12	3	13	5		
9	6	9	2	11			
5	6	7	5	8	10	9	4
14	2	11	10	3	4		
3	4	8	11	15	9	13	
10	5	3					
I.	II.						

pijača
predstojništvo v društvu
reka v Bosni
kmečko orodje
način pesnitve
ud predstojn. v društvu
uvodni spis v dnevniku
eksplozivna snov
svetopisemska oseba

V prvi (I.) vrsti navzdol in v drugi (II.) navzgor bereš pregovor. Iste številke, iste črke.

2. Kombinacija.

(E-a.)

I.

bra, ce, če, ga, i, in, ke, mej, od, od, pe, pr, pr, ro, sr, ta, to, te, tr, za.

II.

mor, sa, pol, na, sta, dra, živ, stan, sto, kav, rub, van, nik, stor, pin, sek, lo, leb, tec, šča.

Zveži po en zlog I. skupine s primernim zlogom II. skupine tako, da dobiš končno 20 dvozložnih besed. Zlogi prve skupine so začetni, zlogi druge skupine končni zlogi teh besed. Ako zapišeš besede po redu II. skupine eno pod drugo, dajo zlogi I. skupine znani Gregorčičev stih.

3. Konjiček.

(Domen.)

		če	me		
jek	če	se	se	če	živ
zdro	men	kuj	krim	naj	raz
kuj	lo	sem	stek	lje	pel
kre	bim	nje	bom	is	lo

O. Župančič.

4. Demant.

(Cuderman Ign.)

a						— soglasnik	
a	a	a				— mesto na Tirolskem	
a	a	a	a	d		— domača žival	
g	i	i	k	k	k	l	=
l	m	m	o	o			— bolezen
r	r	v					— del glave
ž							— samoglasnik

Počez in navzdol ime slovenskega lista.

5. Steber.

(Miklavič Oskar.)

a	a	i	turistovska oprema
i	i	i	rudnina
i	k	k	jed
l	l	l	krstno ime
l	l	m	zemlja
n	o	o	mizarska potrebščina
o	o	s	rastlina
s	s	v	veznik

Smer debelo tiskanih črk pove pregovor.

6. Zagoneten napis.

Rešitev ugank

v 10. številki:

1. Spomenik (kraljev pohod):

Dokler kraljuje v cvetji zemlja mlada,
dokler jo greje jasni solčni soj —
in zelen gozd je, njiva in livada,
prijazno nam popeva tičev roj;
ko pa hladna jesen pri nas zavlada,
ko zemlji pestri rujavi zavoj,
na južne ptički vsi zbeže poljane,
tu v grmih golih redke le ostane.

S prijatelji enako je na sveti. *Simon Gregorčič.*

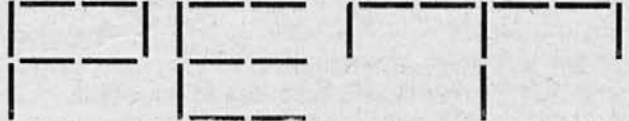
2. Besedna ugananka: Zemljevid.

3. Skrite besede: Občutek, obžalovanje, pokora, nevolja, prevara, kesanje, banalnost, nemir, silovitost, nizklost, klavernost, porednost = Človeka nikar.

4. Zamenjalna ugananka: Nagelj, robec, kočar, dajte, Demon, mlaka, dirka, komar = Naročajte Mladiko!

5. Lestva: Prevzetnost se povsod spotika, sramota se za njo pomika.

6. Sestavna ugananka:

7. Dve vizitki: 1. Denar ni siromak, 2. Mirodilničar.

Uganke so prav rešili:

Dekleva Eva, dijakinja, Ljubljana; De Gleria Josipina, Kranj; Hafner Krista, Šmihel pri Pliberku; Kamplet Miha, Sladka gora; Majcen Franc, Bodkovci, p. Jursinci; Milavec Radivoj, gimnazijec, Ljubljana.

Nagrado je dobil: Majcen Franc.

Imena onih, ki bodo vse uganke prav rešili, priobčimo. Rešitev v zaprtem pismu mora biti do 15. vsakega meseca poslana: »Mladika«, Prevalje (za Jugoslavijo). Do 25. pa: »Mladika«, Gorica, via Carducci 4 (za Julijsko krajino). Izžrebani rešilec dobi za nagrado knjigo: Jos. Brinar, »Lisica Zvitorepka«, vezano.